

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE, VODOPRIVREDE I ŠUMARSTVA

STRATEGIJA POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
ZA PERIOD 2021. - 2027.

DRUGI DIO

UTVRĐIVANJE PRIORITETA I MJERA, INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR I
MONITORING I EVALUACIJA

- Draft -

Sarajevo, mart 2022. godine

Izrada Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine za period 2021. - 2027. rađena je u koordinaciji Centralnog tima i angažmana radnih grupa imenovanih od strane Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Centralni tim:

1. Sabahudin Bajramović, glavni ekspert za izradu Strategije (angažiran od strane UNDP BiH)
2. Hanefija Topuz, član (Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva)
3. Pejo Janjić, član (Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva)
4. Milenko Blesić, pridruženi član, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
5. Jakub Butković, pridruženi član, Ured za harmonizaciju i koordinaciju sistema plaćanja u poljoprivredi, ishrani i ruralnom razvoju Bosne i Hercegovine pri BiH Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

Radna grupa - Voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i uljarstvo

1. Semina Hadžiabulić, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru
2. Semira Sefo, ekspert, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru
3. Mario Leko, ekspert, Federalni agromediteranski zavod u Mostaru
4. Marija Prlić, ekspert, Federalni agromediteranski zavod u Mostaru
5. Perica Bulić, ekspert, Ministarstvo poljoprivrede Hercegovačko-neretvanske županije
6. Besim Salkić, ekspert, Tehnološki fakultet Tuzla
7. Fikret Javorovac, ekspert

Radna grupa - Ratarstvo i povrtlarstvo

1. Mirha Đikić, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
2. Drena Gadžo, ekspert, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
3. Vedrana Komlen, ekspert, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru
4. Lutvija Karić, ekspert, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
5. Nermin Rakita, ekspert, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
6. Omer Kurtović, ekspert, Federalni poljoprivredni zavod Sarajevo
7. Hajrudin Bečić, ekspert, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Zeničko-dobojskog kantona
8. Marinko Andrić, ekspert, Poljoprivredni zavod Tuzla

Radna grupa - Animalna proizvodnja

1. Admir Dokso, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
2. Sabahudin Tahmaz, ekspert, Federalni poljoprivredni zavod Sarajevo
3. Robert Toljišić, ekspert
4. Amir Zenunović, ekspert, PZ Tuzla

Radna grupa - Prirodni resursi

1. Danijela Petrović, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru
2. Larisa Majić, ekspert, Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH
3. Mirsad Ičanović, ekspert, Univerzitet u Bihaću, Biotehnički fakultet
4. Vedran Stuhli, Univerzitet u Tuzli
5. Marijana Tomić, ekspert, Federalni zavod za pedologiju
6. Dženan Vukotić, ekspert, Federalni zavod za pedologiju
7. Aleksandra Šupljeglav Jukić, ekspert, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru

Radna grupa - Prehrambena industrija

1. Zlatan Sarić, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
2. Asima Akagić, ekspert, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
3. Alma Mičijević, ekspert, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru
4. Anita Jurić, ekspert, Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru

Radna grupa Ruralni razvoj

1. Marko Ivanković, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Federalni agromediteranski zavod u Mostaru
2. Elma Temin, ekspert, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru
3. Dragana Ognjenović, ekspert, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
4. Alisa Hadžiabulić, ekspert, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru
5. Ivica Sivrić, ekspert, REDAH - Regionalna razvojna agencija za Hercegovinu

Radna grupa - Poslovno okruženje

1. Mirjana Miličević, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru
2. Milenko Blesić, ekspert, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
3. Jakub Butković, ekspert, Agencija za harmonizaciju i koordinaciju poljoprivredne politike pri BiH Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
4. Amra Kraksner, ekspert, Univerzitet u Vitezu
5. Aida Šukalić, ekspert, Agromediteranski fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru
6. Nagib Hadžić, ekspert, Zadružni savez Federacije BiH

Radna grupa - Ribarstvo

1. Samir Muhamedagić, Glavni ekspert i vođa radne grupe, Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Univerziteta u Sarajevu
2. Jerko Pavličević, ekspert, Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru
3. Subha Avdić, ekspert, Biotehnički fakultet Univerziteta u Bihaću

LISTA SKRAĆENICA

APTF	Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru
BD BiH	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
BDP	Bruto domaći proizvod
BDV	Bruto dodana vrijednost
BH MAC	Centar za uklanjanje mina u BiH
BiH	Bosna i Hercegovina
BPK	Bosansko-podrinjski kanton
EU	Evropska unija
EUROSTAT	Statistical Office of the European Communities (engl.) - Statistički ured Evropske unije
FADN	Farm Accountancy Data Network (engl.) – Sistem poljoprivrednih knjigovodstvenih podataka sa farmi (u EU)
FAO	Food and Agriculture Organization (engl.) – Svjetska organizacija za hranu i poljoprivredu
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FMPVŠ	Federalno Ministarstvo poljoprivrede vodoprivrede i šumarstva
GIS	Geografski informacijski sistem za upravljanje prostornim podacima
HACCP	Hazard Analysis Critical Control Point
HNK	Hercegovačko-neretvanski kanton
IFS	International Food Standard (Međunarodni standard hrane)
IPARD	Instrument pretpristupne podrške za ruralni razvoj
K10	Kanton 10
KM	Konvertibilna marka
LPIS	Land Parcel identification System (engl.) – Sistem za identifikaciju zemljišnih čestica
MVTEO	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (engl.) - Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj
PG	Poljoprivredno gazdinstvo/gospodarstvo
PK	Posavski kanton
PPFS	Poljoprivredno-prehrambeni fakultet Sarajevo
RS	Republika Srpska
SAD	Sjedinjene Američke Države
SBK	Srednjobosanski kanton
SDI	Strane direktne investicije
SG BiH	Službeni glasnik BiH
SK	Sarajevski kanton
TK	Tuzlanski kanton
UNDP	United Nations Development Programme (engl.) - Program Ujedinjenih nacija za razvoj
USK	Unsko-sanski kanton
WTO	Svjetska trgovinska organizacija
ZDK	Zeničko-dobojski kanton
ZHK	Zapadno-hercegovački kanton
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika

3. UTVRĐIVANJE PRIORITETA I MJERE SA INDIKATORIMA PRAĆENJA

3.1. Utvrđivanje prioriteta

Na osnovu prethodno urađene situacione analize sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja i doprinosa radnih grupa po pojedinačnim oblastima (RG Voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i uljarstvo, RG Ratarstvo i povrtlarstvo, RG Animalna proizvodnja, RG Prirodni resursi, RG Prehrambena industrija, RG Poslovno okruženje, RG Ruralni razvoj i RG Ribarstvo) definisani su sljedeći strateški ciljevi i prateći prioriteti:

Strateški ciljevi	Prioriteti
Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa garantovanim povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom	P 1. Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom
	P 2. Jačanje tržišne orijentiranosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju
	P 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda
Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava uticaj klimatskih promjena	P 4. Doprinos ublažavanju i prilagođavanju uticaja klimatskih promjena i veće korištenje održive energije
	P 5. Podrška (poticanje) održivog razvoja i efikasnijeg upravljanja prirodnim resursima kao što su voda, tlo i zrak
	P 6. Doprinos zaštiti biodiverziteta, poboljšanju usluga ekosistema te očuvanju prirodnih staništa i krajolika
Jačanje socio-ekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja	P 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima
	P 8. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalnog razvoja u ruralnim područjima uključujući bio-ekonomiju i održivo šumarstvo
	P 9. Poboljšanje odgovora poljoprivrede na društvene zahtjeve u pogledu hrane i zdravlja, uključujući sigurnu, nutritivnu i održivu hranu, rasipanje hrane te dobrobit životinja
Modernizacija poljoprivrednog sektora poticanjem i razmjenom znanja, inovacija i digitalizacije u poljoprivredi i ruralnim područjima te promicanjem njihove upotrebe	Ovaj cilj premrežava prethodna tri cilja i sve prioritete

Strateški cilj 1

Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa garantovanim povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom

Poticanje pametnog i otpornog poljoprivrednog sektora postiže se primarno kroz kvalitetno osmišljena direktna plaćanja kojima se osigurava podrška dohotku poljoprivrednika, te kroz ulaganja u restrukturiranje poljoprivrednih gazdinstava, modernizaciju, inovacije, diverzifikaciju i primjenu novih tehnologija radi poboljšanja tržišnog položaja poljoprivrednika. Potrebno je osigurati uravnoteženiju raspodjelu podrške u koristi malih i srednjih poljoprivrednika kao dodatnu podršku dohotku za održivost.

Prioritet 1. Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom

Treba prepoznati i promicati proizvodnju hrane s posebnim i vrijednim karakteristikama, a poljoprivrednicima pomoći u prilagođavanju njihove proizvodnje zahtjevima tržišta i potrošača. Potrošačima treba u što većoj mjeri jamčiti sigurnost opskrbe hranom, te osigurati da hrana proizvedena na našim poljoprivrednim gospodarstvima bude sigurna i hranjiva. Proizvodnja hrane mora biti održiva, treba težiti smanjenju rasipanja hrane i podizanju razine dobrobiti životinja. S obzirom na potrebu uspostave odgovarajućih mehanizama za upravljanje rizikom potrebno je osigurati izdvajanja za premije osiguranja i operativne programe. Kako bi se osigurao pravedan dohodak i otporan poljoprivredni sektor na cijelom području Federacije BiH potrebno je dodjeljivati potporu i poljoprivrednicima u područjima s prirodnim i ostalim posebnim ograničenjima. Navedene vrste plaćanja trebaju obuhvatiti samo dodatne troškove i gubitak prihoda nastao zbog provođenja neke od navedenih aktivnosti, odnosno prirodnim ograničenjima određenog prostora. Snažnije uključivanje mladih poljoprivrednika u razvoj gospodarske djelatnosti na poljoprivrednim gazdinstvima treba biti uzeto u obzir pri dodjeli i usmjeravanju sredstava direktnih plaćanja kao dodatne podrške dohotku za mlade poljoprivrednike u početnom razdoblju nakon pokretanja poslovanja.

Prioritet 2. jačanje tržišne orijentiranosti povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju

Poljoprivrednici su izravno odgovorni za donošenje odluka o tome što, kada, koliko i za koga njihovo gospodarstvo treba proizvoditi, odnosno moraju imati vlastitu strategiju za nastup na tržištu. Međutim, izloženost tržištu, klimatske promjene povezane sa ekstremnim vremenskim pojavama, te krize uzrokovane ugrožavanjem zdravlja biljaka, životinja i samih potrošača, mogu biti uzrok nestabilnosti tržišnih cijena i ugroziti prihode poljoprivrednih gospodarstava. Zbog toga je potrebno osigurati odgovarajući financijski instrument za ulaganja i pristup obrtnom kapitalu, osposobljavanju, prijenosu znanja i savjetovanju. Pri planiranju i uspostavi savjetodavne službe za poljoprivredna gospodarstva treba imati u vidu njihovu gospodarsku, okolišnu i socijalnu dimenziju kako bi pored trenutne ekonomske uspješnosti poljoprivrednog gospodarstva pomogle dugoročno održivo upravljanje gospodarstvom ali i dugoročni razvoj ruralnog područja. Savjetodavna služba treba pomoći poljoprivrednim proizvođačima da postanu svjesniji veze između upravljanja poljoprivrednim gospodarstvom sa standardima, zahtjevima i informacijama koje im nameće zakonodavstvo.

Prioritet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda

Uređenje tržišta poljoprivrednih proizvoda radi osiguranja jednakih uvjeta i izbjegavanje neravnopravnog i nepoštenog tržišnog natjecanja treba biti predmet sektorskih intervencija. Intervencije trebaju uključivati sektore voća i povrća, vina, mlijeka, mesa i drugih proizvoda. Uspostava sektorskih programa u okviru organizacija proizvođača i udruženja organizacija proizvođača može pomoći ostvarivanju ciljeva ne samo proizvođača i otkupljivača nego i općih i posebnih ciljeva poljoprivredne politike.

Strateški cilj 2

Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava uticaj klimatskih promjena

Poticanje brige za okoliš i mjera vezanih za klimatske promjene trebaju dobiti značajnije mjesto u okviru definiranja mjera poljoprivredne politike. Osobitu pažnju posvetiti borbi protiv degradacije okoliša i ublažavanju posljedica klimatskih promjena na poljoprivrednu proizvodnju.

Prioritet 4. Doprinos ublažavanju i prilagođavanju uticaja klimatskih promjena i veće korištenje održive energije

Postiže se putem niza mjera i aktivnosti počevši od uvjetovanja izravnih plaćanja ispunjavanjem obveza vezanih za zaštitu okoliša i smanjenje ispuštanja stakleničkih plinova, preko podrške investicijama u preradu okolišno štetnih nusproizvoda poljoprivredne proizvodnje i prerade, pa do stimulacije proizvodnje energije iz obnovljivih izvora na poljoprivrednom gospodarstvu, kako za vlastite potrebe tako i za prodaju na tržištu.

Prioritet 5. Podrška (poticanje) održivog razvoja i efikasnijeg upravljanja prirodnim resursima kao što su voda, tlo i zrak

Korištenje mjera izravne potpore mora se postupno uvjetovati sa zadovoljavanjem osnovnih nacionalnih standarda u području zaštite okoliša, klimatskih promjena, zaštite javnog zdravlja, zdravlja životinja i bilja, te dobrobiti životinja. Tome treba dodati standarde dobrih poljoprivrednih i okolišnih uvjeta korištenja zemljišta (GAEC). Navedeni osnovni standardi trebaju pomoći boljem odgovoru na klimatske i okolišne izazove, ali i podizanju svijesti korisnika potpore o potrebi poštivanja tih standarda kako bi se osiguralo održivo bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom. Pri utvrđivanju nacionalnih standarda treba imati u vidu posebne značajke predmetnih površina, uključujući uvjete tla i klimatske uvjete, postojeće uvjete na poljoprivrednom gospodarstvu, korištenje zemljišta, plodored, uzgojne prakse i strukturu poljoprivrednih gospodarstava.

Prioritet 6. Doprinos zaštiti biodiverziteta, poboljšanju usluga ekosistema te očuvanju prirodnih staništa i krajolika

Postiže se dodjelom plaćanja za aktivnosti koje doprinose bioraznolikosti i očuvanju genetske raznolikosti, održivoj uporabi i razvoju genetskih resursa, dodjelom premija za ekološki uzgoj odnosno prelazak na ekološki uzgoj, proizvodni procesi prihvatljivi za okoliš u vidu integrirane proizvodnje. Mjere za šumarstvo trebaju se dodjeljivati na temelju programa za šumarstvo i planovima upravljanja šumama te omogućiti razvoj šumarskih područja i održivo upravljanje šumama.

Strateški cilj 3

Jačanje socioekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja

Ruralna područja su pogođena nedostatkom prilika za zapošljavanje, manjkom znanja i vještina, nedovoljnim ulaganjima u povezanost, infrastrukturu i osnovne usluge, odlaskom mladih i radno sposobnih stanovnika, pa je od najveće važnosti ojačavanje socioekonomske strukture tih područja. Zbog toga treba potaknuti zapošljavanje i ekonomski rast u ruralnim područjima, promicati socijalnu uključenost i generacijsku obnovu, podržavati uspostavu novih ruralnih lanaca vrijednosti poput obnovljive energije, novog biogospodarstva, kružnog gospodarstva i ekoturizma, stvarati povoljno okruženje za dobar rast i stvaranje radnih mjesta u ruralnim sredinama.

Prioritet 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima

Olakšavanje poslovnog razvoja (stvaranje poslovnog ambijenta) u ruralnim područjima postiže se dodjelom potpore za produktivna i neproduktivna ulaganja na poljoprivrednim gospodarstvima i izvan njih poput ulaganja u infrastrukturu povezanu s razvojem, modernizacijom ili prilagodbom klimatskim promjenama, konsolidacijom i poboljšanjem zemljišta, opskrbu energijom i vodom, te njihovu uštedu. Kako bi se prevladao manjak ulaganja u poljoprivredni sektor potrebno je poboljšati pristup financijskim instrumentima posebno za mlade i nove poljoprivrednike, poticati korištenje jamstva Garantnog fonda kod Razvojne banke FBiH, te kombinacije bespovratnih sredstava i financijskih instrumenata (npr. kreditnih linija i bankarskih garancija) pri čemu je moguće utvrditi odgovarajuće ciljeve, korisnike i povlaštene uvjete. Ključno je pružiti potporu osnivanju novih poljoprivrednih gospodarstava u obliku obrta ali i drugih poduzeća na ruralnom prostoru.

Prioritet 8. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalnog razvoja u ruralnim područjima uključujući bio-ekonomiju i održivo šumarstvo

Realizacija ovog prioriteta treba omogućiti uspostavu i provedbu saradnje poput uspostave sistema kvalitete, promicanja kratkih lanaca opskrbe i lokalnih tržišta, podršku udrugama poljoprivrednika, partnerstva poljoprivrednih gospodarstava, aktivnosti u okviru LEADER pristupa, osnivanje proizvođačkih grupa, organizacija ili skupina proizvođača, poseban tretman žena, socijalno ugroženih

i marginaliziranih skupina, kao i druge oblike suradnje. U tom kontekstu treba uspostaviti financijske instrumente i korištenje jamstava kao put ka osiguranju pristupa financiranju ulaganja u rast poljoprivrednih gospodarstava i drugih MSP-a, te podršku realizaciji strategija lokalnog razvoja pod vodstvom lokalne zajednice. Rješavanje pitanja zdravstvenog i mirovinskog osiguranja nositelja obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva od velike je važnosti za sve članove gospodarstva, a za što je potrebna izmjena postojećeg zakonskog okvira. Uvođenje više kategorija poreza na dohodak olakšalo bi OPG-ima sa manjim prihodima prelazak u formu obrta i otvorilo nove poslovne mogućnosti s obzirom na pristup kreditima, investiranje i prodaju na tržištu.

Prioritet 9. Poboljšanje odgovora poljoprivrede na društvene zahtjeve u pogledu hrane i zdravlja, uključujući sigurnu, nutritivnu i održivu hranu, rasipanje hrane te dobrobit životinja.

Za ostvarivanje svih gore postavljenih ciljeva i prioriteta potrebno je raditi na stvaranju novog pravnog okvira koji će nastojati pratiti modele EU potpore, a koji će zamijeniti postojeći zakonodavni okvir koji datira još iz razdoblja EU politike 2007-2013 godina. Novi pravni okvir treba utvrditi pravila za potpore usklađene sa oblikom i vrstom intervencija navedenih u ovoj Strategiji. Novi zakonodavni okvir također treba osigurati poštovanje međunarodnih obveza u pogledu domaće potpore koje su utvrđene WTO Sporazumom o poljoprivredi, što veći dio intervencija prilagoditi kako bi mogle biti prijavljene kao podrška iz "zelene kutije", ili u krajnjem slučaju kao podrška iz "plave kutije" u okviru programa ograničavanja proizvodnje, i kao takve izuzete iz obveza smanjenja. Potrebno je osigurati da i niže razine vlasti u Federaciji BiH svoje intervencije provode poštujući navedene međunarodne obveze.

Strateški cilj 4

Modernizacija poljoprivrednog sektora poticanjem i razmjenom znanja, inovacija i digitalizacije u poljoprivredi i ruralnim područjima te promicanjem njihove upotrebe

Predviđa pružanje potpore interaktivnom inovativnom modelu koji jača suradnju među uključenim sudionicima radi što boljeg korištenja komplementarnih znanja u cilju širenja praktičnih rješenja u poljoprivrednoj proizvodnji, zaštiti okoliša i razvoju ruralnih područja. Savjetodavne službe trebaju pojačati svoja djelovanja u okviru AKIS¹-a osobito intenziviranjem suradnje sa istraživačkim i ruralnim mrežama.

3.2. Principi izrade prioriteta i mjera

3.2.1. Opšte napomene

Federacija BiH je zbog evrointegracijskih procesa Bosne i Hercegovine u obavezi da svoju poljoprivrednu i politiku ruralnog razvoja usaglašava sa ovom politikom ciklično definisanom u Evropskoj uniji (EU). Poljoprivredne politike Federacije BiH i Evropske unije (EU) zbog mnoštva objektivnih razloga nisu niti u doglednoj budućnosti mogu biti uporedive. Sama EU je svoje poljoprivredne politike proteklih decenija više puta mijenjala i prilagođavala ih novim međunarodnim (prvenstveno trgovinskim) uslovima, uslovima sektora poljoprivrede i proizvodnje hrane u EU, ali i zahtjevima potrošača i društva u cjelini. Moglo bi se reći da je danas poljoprivredna politika EU daleko od poljoprivrednih politika kako se one u našim uslovima još uvijek shvataju. Aktuelna poljoprivredna politika EU (Common Agricultural Policy, Zajednička poljoprivredna politika EU – ZPP) definisana je ciljevima za koje institucije EU navode da su im u središtu "socijalne, ekološke i ekonomske teme". Pojednostavljeno, ciljevi ZPP za period do 2027. godine su: 1) fer dohodak za poljoprivrednike; 2) povećanje konkurentnosti; 3) ponovna uspostavljanje ravnoteže snaga u prehrambenom lancu; 4) borba protiv klimatskih promjena; 5) briga za životnu sredinu; 6) očuvanje pejsaža i biodiverziteta; 7) podsticanje generacijske obnove; 8) dinamična ruralna područja i 9) zaštita kvaliteta hrane i zdravlja. Pregled ovih ciljeva jasno pokazuje da je više od

¹ AKIS – Agricultural Knowledge and Innovation Systems (sistem znanja i informacija u poljoprivredi povezuje sve dionike uključene u ruralni razvoj).

polovine njih daleko od prioriteta i, možda važnije, daleko od mogućnosti sektora poljoprivrede i društva u cjelini u Federaciji BiH.

O karakterima politika poljoprivrede i ruralnog razvoja EU i Federacije BiH najbolje govore grube strukture budžeta za poljoprivredu. U Republici Hrvatskoj će se npr. do 2030. godine za mjere direktnih plaćanja izdvajati oko 52% budžeta, dok će se mjere ruralnog razvoja podržavati sa oko 46% ukupnog budžeta. Dok se u Federaciji BiH daleko najveći dio budžeta odnosi na direktna, znatnim dijelom još uvijek proizvodno vezana plaćanja, aktualna ZPP obavezuje zemlje članice EU da najmanje 35% budžetskih sredstava za ruralni razvoj bude usmjereno ka mjerama vezanih za životnu sredinu i klimatske promjene, dok se najmanje 25% budžetskih sredstava koja se isplaćuju kroz direktna plaćanja mora usmjeriti u tzv. eko-sheme.

Stanje sektora u Federaciji BiH, s jedne strane, te mogućnosti za finansiranje instrumenata i mjera politike i razvijenosti institucija, s druge strane, prisiljava kreatore sektorskih razvojnih strategija da se koncentrišu na povećanja obima proizvodnje, povećanje produktivnosti, jačanje konkurentnosti i slična pitanja koja će ojačati sektor i tako ga dovesti u situaciju da bude tretiran ne samo najuže u okvirima poljoprivrede i proizvodnje hrane, ali i da ostvaruje rezultate koji su multifunkcionalnog karaktera i efekata. Izvjesno je, dakle, da će se i u narednom periodu poljoprivredna politika u Federaciji BiH u osnovi zasnivati na intervencijama i mjerama u domenu proizvodno obilježenih direktnih podrški poljoprivrednicima, nekim mjerama na povećanju konkurentnosti (podrška kapitalnim ulaganjima) sa tek elementima nekih mjera koje se uobičajeno pridružuju intervencijama u okviru ruralnog razvoja. Međutim, neke važne elemente poljoprivredne politike izvan ovih domena treba postepeno uvoditi u praksu, makar i sa ograničenim sredstvima i sa realno ograničenim prvobitnim efektima. Izuzetno je, naime, važno da se kod svih zainteresovanih sektorskih subjekata poveća svijest o značaju ovih elemenata poljoprivredne i politike ruralnog razvoja, ali i o rizicima po sektor ukoliko im se ne počne posvećivati potrebna pažnja. Ovaj strateški dokument predviđa uvođenje nekih od ovih elemenata, na način i u obimu koji je primjeren trenutnim i projektovanim sektorskim budžetskim sredstvima, ali i objektivnim institucionalnim i proizvodnim kapacitetima sektora.

U skladu sa članom 5 i 6 Zakona o poljoprivredi Federacije BiH² realizacija strateških i specifičnih ciljeva u periodu 2021. - 2027. ostvarit će se kroz mjere i instrumente poljoprivredne politike Federacije BiH (mjere tržišno-cjenovne politike, mjere strukturne politike, mjere zemljišne politike i mjere novčanih podrška u poljoprivredi) odnosno kroz politiku direktnih plaćanja, politiku regulisanja i podrške poljoprivrednom tržištu te kroz politiku ruralnog razvoja. Pored ovoga ciljevi će se ostvariti i kroz politike održivog upravljanja prirodnim resursima, politike sigurnosti hrane, kao i politike za unapređenje znanja i inovacija u poljoprivredi.

3.2.2. Područja intervencije u podsektorima poljoprivrede i prehrambene industrije

Vizija budućeg razvoja i predviđene politike i mjere za najvažnije podsektore biljne i animalne poljoprivredne proizvodnje te prehrambene industrije u sljedećem strateškom periodu 2021. - 2027. daju se u ovom poglavlju i u kontekstu su identificiranih potreba datih u prethodnoj situacionoj analizi i definisanim strateškim ciljevima i prioritetima.

3.2.2.1. Biljna proizvodnja

3.2.2.1.1. Proizvodnja žitarica i krmnog bilja

U svjetlu globalnih dešavanja u proizvodnji hrani, a posebno na osnovu iskustava vezanih za pandemiju Covid-19 i mogućnosti destabilizacije tržišta u obezbjeđenju dovoljnih količina prehrambenih proizvoda, prije svega strateških poput pšenice i kukuruza, dosadašnji trend proizvodnje ratarskih kultura u Federaciji BiH je potrebno značajno promijeniti. Promjene trebaju

² Službene novine Federacije BiH 88/2007

ići u dva pravca: (i) povećanje zasijanih površina na račun neobrađenih oraničnih površina i (ii) povećanje prinosa na postojećim površinama.

Povećanje prinosa pšenice moguće je postići kroz izbor odgovarajućeg sortimenta spram područja sjetve (rejonizacija) i modernizacijom agrotehničkih mjera, za što je ujedno potrebno osigurati efikasnu savjetodavnu službu. Povećanje snabdjevenosti pšenicom iz domaće proizvodnje potrebno je podići na znatno veći nivo (barem 40-50% potreba sa dosadašnjih 10-15%) što je moguće ostvariti povećanjem zasijanih površina ovom kulturom sa dosadašnjih prosječnih 20.000 ha na nivo od barem 40.000 ha.

Dohodovnom podrškom proizvođačima žitarica nastoji se održati postojeći nivo proizvodnje, posebno u uslovima povećanog negativnog uticaja na klimu, što se uglavnom ogleda u smanjenju produktivnosti. Zbog strateškog značaja pšenice i njenog obilježja sigurnosti snabdjevanja osnovnim prehrambenim proizvodom, odnosno povećanja proizvodnje ove kulture, biće potrebna i dodatna podrška direktnim plaćanjima u narednom periodu izdvajanjem većih iznosa za kategorije proizvođača koji obrađuju veće površine i ostvaruju veće prinose (zasijane površine veličine od 5- 50 ha, uz prosječan prinos preko 4.000 kg/ha).

Slično pšenici, i u slučaju kukuruza (zrno) neophodno je povećati zasijane površine i prinose. Na tržištu Federacije BiH postoje vrlo prinostni i kvalitetni hibridi kukuruza koji bi u kombinaciji sa odgovarajućom tehnologijom proizvodnje mogli davati visoke prinose i zrna i silaže. Unapređenje proizvodnje kukuruza treba posmatrati i u kontekstu povećanja stočnog fonda i ukupne stočarske proizvodnje, odnosno potrebe uvozne zavisnosti o stočnoj hrani. Povećanje snabdjevenosti kukuruzom iz domaće proizvodnje potrebno je podići na znatno veći nivo što je moguće ostvariti povećanjem zasijanih površina ovom kulturom sa dosadašnjih prosječnih 47.000 ha na nivo od 67.000 ha. Kao i kod pšenice, zbog strateške važnosti kukuruza, potrebno je obezbjediti dodatnu podršku direktnim plaćanjem po ha kako bi se proizvodnja ove kulture povećala.

Zbog ograničenja produktivnosti i zemljišnih resursa, mali proizvođači s površinama manjim od 5 hektara koji se objektivno ne mogu prilagoditi vrstama tehnologija potrebnih za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju politikama podrške (politikama direktnih plaćanja i ruralnog razvoja) će se postupno preorijentisati na intenzivnije vrste proizvodnje, kao što su proizvodnja voća i povrće, proizvodnja nekih uljarica ili proizvodnja aromatičnog i medicinskog bilja.

Proizvodnju ostalih žitarica, raž ječam i zob, te u novije vrijeme tritikale, također treba povećati kroz povećanje zasijanih površina i unapređenjem tehnologije proizvodnje i prinostnosti, što će se omogućiti putem direktne podrške poljoprivrednim proizvođačima kroz jedinstveno plaćanje po ha zasijane površine.

Situaciona analiza je pokazala da je proizvodnja krmnog bilja i korištenje prirodnih livada i pašnjaka za ishranu stoke nedovoljna i neadekvatna, pogotovo kada se govori o prinosima. Da bi se promijenila dosadašnja praksa nedovoljnih površina pod krmnim kulturama i ekstenzivni način proizvodnje sa niskim nivoom navodnjavanja biće potrebne značajnije intervencije kroz politiku direktnih plaćanja i proširenju liste podrške dohotku poljoprivrednim proizvođačima kao što je podrška oranicama zasijanim travno-djetelinskim smjesama, politiku ruralnog razvoja i materijalnim ulaganjima u opremu i tehniku (uključujući navodnjavanje), ali i kroz mjere politike saradnje i osiguravanja većeg prisustva savjetodavnog rada.

3.2.2.1.2. Proizvodnja industrijskog bilja

Važnija obilježja dosadašnje proizvodnje industrijskog su veoma skromne zasijane površine, niski prinosi, male parcele i usitnjenost posjeda i jednostavno niska konkurentnost. S druge strane, većini industrijskog bilja, zbog liberalizacije trgovine, otkupni prerađivački kapaciteti preferiraju uvozne sirovine koje su značajno konkurentnije u odnosu na domaće svojom cijenom i kvalitetom. Jedan od načina da se proizvodnja ovih kultura, prije svega uljarica (suncokret, soja, uljana repica)

unaprijedi i povećava je bolja organizacija otkupa i saradnje sa važnijim domaćim otkupljivačima, kakav je BIMAL d.d. što se može podržati u okviru politike/mjera saradnje. Proizvođači koji koriste neke od industrijskih kultura za ishranu stoke također će morati mijenjati dosadašnju praksu i prelazak na moderniji sortiment, novije tehnologije i transfer ovakvog znanja na terenu uz pomoć efikasnijih savjetodavnih službi.

3.2.2.1.3. Proizvodnja povrća

Podsektor proizvodnje povrća, s obzirom na klimatske uvjete i neiskorištene zemljišne oranične resurse traži ozbiljnije promjene kako bi se iskoristile sve komparativne prednosti koje ima ova proizvodnja, ali i zadržala i postepeno povećavala njihova konkurentnost, posebice na tradicionalnim tržištima. Osim intenziviranja i povećanja ukupne proizvodnje i zasijanih površina za barem 50% (sa prosječnih sadašnjih 40.000 ha na 60.000 ha u 2027. godini) jedan od prioriteta je i poboljšanje marketinga povrća unapređenjem fizičkih uvjeta za obavljanje poslova nakon berbe, osiguravanjem protoka informacija o potrebama tržišta do kupaca i od njih do proizvođača (provedeno kroz ugovornu proizvodnju). Nadalje, potrebno je unaprijediti horizontalnu saradnju primarnih proizvođača radi veće koncentracije na ponudu ovih proizvoda. Uz podršku pojedinačnim investicijama, podržat će se i realizacija regionalnih/kantonálnih tržišno logističkih centara koji bi trebali poslužiti kao pokretači integracije lanca dodane vrijednosti za svježe povrće, od nabave presadnica, implementacije potrebnih standarda za identificirana tržišta, na kupnju proizvoda. Investicije u ove svrhe mogle bi biti dijelom obezbijeđene programima međunarodne zajednice poput EU4Agri program, ali i vlastitim budžetskim sredstvima FMPVŠ.

Ovdje treba posebno istaći važnost unapređenja proizvodnje krompira, koji je u prethodnom periodu bio na veoma niskom nivou, dok je sjemenska proizvodnja ove kulture skoro pa ugašena³. BiH (Federacija BiH) nadmorskom visinom u svojem većem dijelu je gotovo idealna za proizvodnju krompira, kako merkantilnog tako i sjemenskog, odnosno u dijelovima Hercegovine mladog krompira. Ključni faktor koji će uticati na povećanje proizvodnje krompira je unapređenje tržišnih karakteristika, odnosno intervencija kroz horizontalno jačanje poljoprivrednih proizvođača i njihovo povezivanje kroz proizvođačke organizacije, odnosno unapređenje ugovorne proizvodnje sa kupcima i prerađivačkom industrijom kroz mjere u skladu sa ZPP EU. Jedan od uspješnih instrumenata politike u zemljama EU u intervenciji za jačanje opskrbnog lanca su integracijski projekti za jačanje opskrbnih lanaca i operativni programi proizvođačkih organizacija. Podrška proizvođačkim organizacijama bit će dostupna zadrugama i drugim organiziranim oblicima proizvođača kako bi se dodatno unaprijedili njihov tržišni učinak. Kao rezultat, očekuje se postizanje ujednačenosti i koncentracije proizvodnje te uravnoteženije raspodjele vrijednosti od prodaje proizvoda u interesu primarnih proizvođača.

Kada govorimo o proizvodnji povrća, svi subjekti u lancu bit će dužni dosljedno provoditi odredbe koje se odnose na minimalne standarde kvalitete poljoprivrednih proizvoda i poštivati zakonske odredbe za regulaciju tržišta, posebno u području ugovorne proizvodnje. Jedno od prioritarnih područja bit će primjena suvremenih agrotehničkih rješenja koja bi, osim poboljšane ekonomske isplativosti, trebala osigurati i ekološku održivost proizvodnih kapaciteta tla i vodnih resursa.

Proizvodnja povrća u zaštićenom prostoru predstavlja model visoko-intenzivne proizvodnje kojom se obezbjeđuje plasman povrća u zimskom i ranom proljetnom periodu i čini ga atraktivnim i ekonomski isplativom poljoprivrednom djelatnošću. Dodatna dimenzija ove proizvodnje je socijalna uloga i omogućavanje sa malog posjeda solidnih prihoda, brzo vraćanje uloženi sredstava i u konačnici zadržavanje lokalnog ruralnog stanovništva. Stoga u sljedećem strateškom razdoblju posebna pozornost posvetit će se daljnjem razvoju proizvodnje u zaštićenom prostoru kroz daljnju podršku (ko-finansiranje) ulaganja u podizanje potrebnih objekata, uz korištenje

³ Među pet najvažnijih BiH uvoznih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda nalaze se smrznuti krompir, čips krompir i sjemenski krompir.

raspoloživih obnovljivih izvora energije (geotermalni izvori i solarna energija), te digitalizaciju u cilju optimalne primjene vode, đubriva, pesticida. Zapravo, potrebno je napraviti ambijent za ulazak novih subjekata u ovu vrstu proizvodnje, kao i uključivanje razvojnih mogućnosti za ostale konkurentske proizvode koji se uzgajaju u zaštićenim prostorima, kao što su: ukrasno bilje, gljive itd.

3.2.2.1.4. Proizvodnja ljekovitog bilja

Podsektor proizvodnje ljekovitog bilja je specifičan i dosta interesantan, ali nedovoljno istražen, posebno kada su strateški dokumenti u pitanju. Ovu proizvodnju karakteriše nedostatak repromaterijala uključujući sjemenski materijal, kao i edukaciju proizvođača za plantažni uzgoj. U narednom strateškom periodu predviđa se nastavak direktne podrške proizvodnji ljekovitog bilja, čime se mogu privući i mladi poljoprivrednici. Također je potreban poseban pristup kada je u pitanju marketing i organizacija tržišta ovih proizvoda, uz obezbjeđenju podršku edukaciji farmera kroz neki od oblika transfera znanja.

3.2.2.1.5. Sjemenska proizvodnja

Sjemenska proizvodnja je u padu, posebno kada se govori o krompiru. Za veći dio usjeva poljoprivredni proizvođači koriste merkantilno sjeme iz vlastite proizvodnje, što je jedan od važnijih faktora koji uzrokuje niske prinose i rizik po zdravstveno stanje usjeva i prenošenje bolesti na novi proizvod. U narednom periodu ovakvu praksu korištenja vlastitog merkantilnog sjemena treba smanjiti ili u potpunosti izbaciti. Fokus rješavanja problema proizvodnje sjemena žita treba biti povećavanju proizvodnje kvalitetnog i certificiranog sjemena i sadnog materijala kojim se garantuje veći prinos, kvalitet i autentičnost sorte ili proizvoda, te u izradi doradbenih centara.

Uspješnu proizvodnju presadnica povrća prepoznatljivoj po kvalitetu po kojoj je Federacija BiH postala regionalni lider i koja čini važan izvozni proizvod treba nastaviti. Stoga je neophodan nastavak podrške ovoj proizvodnji, uz osiguravanje uslova potrebnih za povećanje proizvodnje (npr. podrška zakupu poljoprivrednog zemljišta namijenjenog za proizvodnju sadnog materijala). Potrebne intervencije za ovu proizvodnju treba ići i u pravcu rješavanja nelojalne konkurencije ne registrovanih proizvođača koji svoje proizvode stavljaju u promet bez adekvatne kontrole i potrebne dokumentacije.

Konačno, korištenje sjemena tradicionalnih gajenih kultura sve je više pod pritiskom komercijalno uvezenih sjemena i pod prijetnjom izumiranja. Stoga je neophodna njihovo čuvanje i zaštita, što se može postići funkcionisanjem banaka gena u kojima se čuva i održava sjemenski i sadni materijal sorti i autohtonih sorti upisanih u nacionalnu sortnu listu.

3.2.2.1.6. Organska proizvodnja

Nažalost, organska proizvodnja u Federaciji BiH je daleko od očekivanih projekcija politike za učešće u ukupno obrađenim površinama i iznosi manje od 0,1%. Ozbiljnija proizvodnja je moguća samo ako se proizvođači organskih proizvoda bolje organizuju u zajedničkom nastupu na domaćem i međunarodnom tržištu gdje postoji veća potražnja za ovim vrstama poljoprivrednih proizvoda.

Organska proizvodnja svoju dodatnu vrijednost mora valorizovati prvenstveno na tržištu, a ne kroz i zbog povećane podrške dohotku. U cilju povećanja tržišne potrošnje, fokus politika podrške priznatim organizacijama organskih proizvođača biće podrška zajedničkim aktivnostima na finalizaciji organske proizvodnje u formalnim kanalima trgovine, unapređenju marketinga organskih proizvoda u zemlji i inostranstvu i podizanju svijesti javnosti o organskim proizvodima.

Organska proizvodnja u narednom strateškom periodu trebala bi biti jedna od oblasti Sistema znanja i inovacija (AKIS-a) kojom će se povećati svijest proizvođača o dostupnosti dozvoljenih

sredstava za upotrebu u organskoj poljoprivredi, zatim kroz istraživanje potencijala prirodnih resursa i/ili zaštićenih područja za organsku poljoprivrednu proizvodnju u Federaciji BiH. Put koji organsku proizvodnju, posebno u ruralnim područjima entiteta, podiže na viši proizvodni nivo jeste zadugarstvo i udruživanje porodičnih farmi na lokalnim područjima sa ciljem povećanja količine organskog proizvoda, edukacije potrošača, ostvarivanja konkurentnosti, standardizacije kvaliteta, brendiranje proizvoda i konačno izlazak na domaće i međunarodno tržište.

Osim podrške poljoprivredni proizvođačima organske proizvodnje podrška se može odnositi i na prerađivačku industriju kao bi povećala količinu i asortiman prerade organskih poljoprivrednih proizvoda, što je u direktnoj vezi sa rastom organske primarne proizvodnje i povećanju dodane vrijednosti proizvoda. Također ovdje treba spomenuti i potrebnu podršku (ko-finansiranje) za uređenje posebnih lokacija za prodaju organskih proizvoda u okviru potrošačkih centara (supermarketi, robne kuće i sl.) i drugih prodajnih mjesta, uključujući i iz kućnog praga, za šta će se osigurati potrebna pravna osnova.

3.2.2.1.7. Voćarsko-vinogradarska proizvodnja i vinarstvo

Područje Federacije BiH karakterišu brojne komparativne prednosti kada se govori o proizvodnji voća i grožđa. Povoljnost klimatskih uslova, tradicija voćarsko-vinogradarske proizvodnje te povoljan geostrateški položaj i blizina EU tržišta samo su neke od njih. Međutim podsektor ima i čitav niz slabosti koje ga čine nedovoljno konkurentnim i vitalnim za osvajanje novih tržišta kao što su nepovoljna struktura veličine poljoprivrednih gazdinstava, nedovoljan transfer potrebnih znanja o novim tehnologijama do proizvođača (posebno u sektoru voćarstva) te izostanak aktivnosti za promjene i rješavanje nastalih proizvodnih i marketinških problema. Podsektor voćarstva i vinogradarstva je pod sve većim konkurentskim pritiskom regionalnih ekonomija i domaćeg tržišta, a posebno mjesto imaju sve češće negativne posljedice klimatskih promjena.

Brojna su područja na kojima su potrebne intervencije kako bi se podsektor unaprijedio i kako bi došlo do poboljšanja proizvodnih i tržišnih/marketinških performansi, te smanjenja negativnog uticaja na okoliš i otpornosti na negativne posljedice klimatskih promjena. Zapravo, potrebno je unaprijediti i povećati proizvodnju i prilagoditi potražnji kako kvalitetom tako i kvantitetom. Proizvođači moraju optimizirati troškove proizvodnje vodeći pri tome računa da obezbijede stabilne cijene i koncentriranu ponudu.

Modernizacija sektora proizvodnje voća i maslina treba ići u pravcu uvođenja novog sortimenta na odgovarajućim podlogama, stabilnijim u kontekstu rodosti, adekvatnih uzgojnih oblika, sistema gustog uzgoja i ostalih tehničko-tehnoloških dostignuća čiji akcenat treba biti na zaštiti od bolesti i štetočina, mehaniziranoj berbi, navodnjavanju i uvođenju sistema protivgradne zaštite.

Kada se govori o vinogradarstvu, naglasak će biti na zadržavanju autohtonih sorti (*žilavka, blatina i trnjak*) i introduciranim sortama rane i srednje kasne epohe dozrijevanja, kao i hibridnim sortama pogodnim za integralni i ekološki uzgoj.

Nadalje, potrebno je nastaviti direktnu podršku proizvodnje sadnica viših kvalitativnih kategorija (certificirani i osnovni) kao i uspostavu matičnjaka podloga i pupova visokih kategorija kvalitete.

U cilju održavanja i povećanja voćarsko-vinogradarske proizvodnje te konkurentnosti ovog podsektora, potrebno je podizanje novih voćnjaka i vinograda te rekonstrukciju postojećih vodeći pri tome računa o preporukama intervencija kada se govori o sortimentu⁴.

⁴ Prema preporuci radne grupe odgovorne za sektor voćarsko-vinogradarske proizvodnje podizanje novih voćnjaka i vinograda bi trebalo ići korištenjem neproizvodnih pašnjačkih površina, kako bi se što bolje iskoristili zemljišni resursi, a koje bi trebala pratiti zemljišna politika i stavljanje u funkciju dodjelom koncesija, zakupa ili nekih drugih oblika povećanja zemljišnog posjeda.

Savremena proizvodnja u velikoj mjeri se zasniva na novim tehnološkim rješenjima koja su usko povezana sa sve većom upotrebom informacionih i komunikacionih tehnologija te različitih softverskih rješenja, ne samo za praćenje već i za upravljanje proizvodnim procesima. Uvođenje ovakvih rješenja u podsektor voćarstva je od posebne važnosti uzimajući u obzir i činjenicu sve naglašenijeg problema radne snage, kao posljedice demografskih trendova i starenja i depopulacije ruralnih područja entiteta. Također uvođenje informacionih tehnologija može značajno pomoći u rješavanju problema negativnog uticaja klimatskih promjena te smanjenju troškova proizvodnje i onečišćenju okoliša. Primjena spomenute informacione tehnologije oslanja se na procese prenosa podataka i njihove koncentracije kako bi se omogućila kombinacija i analiza različitih analitičkih podataka za donošenje odluka. Spomenuta tehnologija podrazumijeva i upotrebu GIS tehnologiju uz korištenje podataka sa satelita i pomoću dronova.

U domenu upravljanja rizicima neophodan je puno veći i ozbiljniji pristup rješavanju negativnih posljedica klimatskih promjena, pa je ovom kontekstu potrebno olakšati pristup poljoprivredno-okolišno-klimatskim podacima i utvrđivanju mogućnosti diverzifikacije. To, između ostalog znači i jačanje službi za prognoziranje i obavještanje o vremenskim prilikama (izvještajno-prognozna služaba), efikasno upravljanje vodnim i zemljišnim kapacitetima (zaštita od poplava, erozije, požara, vjetrova) te prevencije pojave bolesti i štetočina.

U oblasti prerađivačkih kapaciteta voća i grožđa (vinarije) potrebno je podrška uvođenju i korištenju obnovljivih izvora energije poput biodigestora ili solarnih panela. U isto vrijeme neophodna je direktna podrška modernizaciji opreme kao i podrška izgradnji doradivačkih i skladišnih kapaciteta, te sistema za prečišćavanje otpadnih voda.

Transfer znanja i inovacije kao važan segment AKIS-a jedan su od ključnih potrebnih intervencija unapređenja podsektora voćarstva i vinogradarstva. Bolja organiziranost javnih i privatnih savjetodavnih službi na principima i iskustvima zemalja EU i veća prisutnost i pomoć savjetodavaca na terenu koji će se baviti transferom novih tehnološko-tehničkih rješenja samo su dio potrebnih promjena i neophodne budžetske podrške.

Jedna od važnijih faktora koji će uticati na povećanje konkurentnosti proizvodnje, ali i fizičkog obima proizvodnje je unapređenje tržišnih karakteristika, odnosno jačanje poljoprivrednih proizvođača i njihovo povezivanje kroz proizvođačke organizacije, kako bi se povećala ugovorna proizvodnje sa kupcima i prerađivačkom industrijom, a sve kroz mjere u skladu sa ZPP EU.

Konačno, potrebo je i poticanje gastro-vinarske ponude ruralnih područja kroz jačanje i razvoj vinske ceste. Poticanje veza i partnerstva u kratkom lancu opskrbe između proizvođača, proizvođačkih organizacija i kupaca u distribucijskom dijelu lanca vrijednosti posebno kroz razvoj proizvodnje autohtonog voća i grožđa je također područje budućih intervencija kojima bi trebalo prethoditi izrada operativnih planova.

3.2.2.2. Animalna proizvodnja

Analiza stanja animalne proizvodnje u Federaciji BiH nameće potrebu većeg broja intervencija i aktivnijeg djelovanja mehanizmima poljoprivredne politike kako bi se postojeće stanje u ovom sektoru poljoprivrede unaprijedilo. Svi podsektori animalne proizvodnje zahtijevaju nova ulaganja u procesu njihovog restrukturiranja, odnosno tehničko-tehnološkog poboljšanja uključujući i pasminski sastav, te primjenu higijenskih standarda i zadovoljavanje potrebnih normi koji se odnose na dobrobit životinja i standarda kvaliteta poljoprivrednih proizvoda.

Analizom stanja uočen je problem vlastite proizvodnje stočne hrane (posebno voluminozne krme) uzrokovanu, između ostalog, i nedovoljnim zemljišnim površinama. Stoga bi u narednom periodu, i kada se govori o animalnoj proizvodnji, trebalo nastojati omogućiti što veći i lakši pristup neiskorištenom, prije svega državnom poljoprivrednom zemljištu i time ujedno omogućiti smanjivanje ukupnih troškova proizvodnje.

3.2.2.2.1. Govedarstvo i proizvodnja mlijeka

Osnovni cilj koji se želi postići u budućem strateškom periodu 2021. - 2027., kada se govori o govedarskoj proizvodnji je transformacija malih i srednjih poljoprivrednih gazdinstava u održive farme za proizvodnju mlijeka i mesa veličine preko 20 muznih krava odnosno 50 tovnih grla, unapređene i zadovoljavajuće produktivnosti uz zadovoljavanje propisanih standarda. Zapravo, neophodno je unapređenje ključnih tačaka u restrukturiranju govedarske proizvodnje koje se odnosi na mliječnost, genetsku kvalitetu krava i tovnih junica, higijensku ispravnost mlijeka, kvalitetu zaklanih goveda za proizvodnju mesa te dobre menadžerske/upravljačke sposobnosti vlasnika govedarskih farmi.

U procesu unapređenja govedarske proizvodnje poljoprivredna gazdinstva sa utvrđenim potencijalom trebaju biti podržana u svojoj konsolidaciji, modernizaciji i mehanizaciji proizvodnih procesa kako bi se osigurala održiva proizvodna struktura. Mjere politike ruralnog razvoja i povećanja konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje će biti najvažnije u ostvarivanju ovog cilja, koje bi trebale biti pomognuti međunarodnim projektnim aktivnostima i programima poput EU4-Agri ili IFAD programi.

Institucionalna podrška uz aktivnosti raznih proizvođačkih organizacija treba da budu glavna pokretačka snaga potrebnog restrukturiranja i modernizacije govedarske proizvodnje putem realizacije aktivnosti koje se odnose na višegodišnje operativne programe i uključuju transfer znanja, pružanje različitih usluga svojim članovima, unapređuju genetski potencijal i učestvuju u promotivnim aktivnostima i različitim kampanjama.

U cilju daljnjeg unapređenja genetskog potencijala govedarske proizvodnje u Federaciji BiH potrebno je u što većoj mjeri staviti akcenat na ulaganja u nabavku visoko kvalitetnih junica i bikova iz mliječnih, tovnih i kombinovanih pasmina goveda. Ovu mjeru je potrebno provoditi kroz operativne programe proizvođačkih organizacija i putem integracijskih projekata u lancu vrijednosti, koji bi osim poboljšanja proizvodnosti trebali jačati horizontalnu i vertikalnu integraciju.

Direktna podrška dohotku proizvođaču će biti nastavljena uz određene modifikacije vezane za proizvođače mlijeka prilagođene potencijalnom ulaskom Bosne i Hercegovine u WTO i pravila vezana za visinu podrške u odnosu na vrijednost proizvodnje. Ponudeni modalitet podrške proizvođačima mlijeka će detaljnije biti elaboriran u dijelu politike direktnih plaćanja.

U narednom periodu potrebno je i uspostavljanje registra uzgojno valjanih grla autohtonih pasmine buše kao dio potrebnih aktivnosti vezanih za očuvanje genetskih resursa.

Iako će u dijelu vezanom za prehrambenu industriju dati detaljniji osvrt vezan za proizvodnju mlijeka kao sirovine i mliječne industrije, ovdje se naglašava potreba podrške ulaganja u industriji prerade mlijeka kako bi se ojačala njihova konkurentnost i položaj na tržištu, povećala diverzifikacija asortimana proizvoda, povećala standardizacija same proizvodnje i unaprijedile marketinške aktivnosti. Osim podrške investicijama u industriji prerade mlijeka, neophodno je daljnje unapređenje vertikalne integracije (ugovornih odnosa) unutar cjelovite funkcionalne grupe proizvođača i potrošača mliječnih proizvoda.

3.2.2.2.2. Svinjogojstvo

Analizom stanja utvrđen je skroman pasminski sastav svinjogojskih farmi kojeg prati nedostatak uzgojno-seleksijskog programa što u osnovi predstavlja prepreku planiranju i samoj proizvodnji kvalitetnog rasplodnog i tovnog materijala. Osim ovog utvrđenu su značajne oscilacije i pad proizvodnje svinjskog mesa zbog izražene nekonkurentnosti i rastu cijena stočne hrane., što kao posljedicu ima "gašenje" domaće proizvodnje i to ne samo manjih porodičnih gazdinstava već i specijaliziranih velikih proizvođača, nasljednicima nekadašnjih velikih preduzeća.

Jedan od važnijih pravaca djelovanju u ovom podsektoru animalne proizvodnje je unapređenje genetskog potencijala koji bi se mogao obezbijediti ulaganjima u velike farme i repro-centre za

osiguranje dostatnog broja rasplodnih grla. 40% broja krmača bi se obezbijedio kroz repro-centre, a putem Centra za umjetnu oplodnju svinja odakle se genetski potencijal ukupne populacije svinja prenosi na preostale male i srednje farme svinja bi se osigurao (uzgojilo) preostalih 60% krmača.

Očekuje se nastavka direktnih plaćanja poljoprivrednim proizvođačima u ovom podsektoru uz dodatnu podršku mladim poljoprivrednim proizvođačima, te onima koja pokreću ili proširuju svoju proizvodnju.

Za vlastitu proizvodnju stočne hrane i smanjenje troškova njihove proizvodnje potrebno je stvarati uslove dostupnosti i pristupu poljoprivrednom zemljištu u državnom vlasništvu. Pristup takvom zemljištu bi trebalo redovno oglašavati putem javnih poziva, nekoliko puta tokom godine u svim važnijim područjima entiteta Federacije BiH vezanim za svinjogojstvo.

Uz identifikiranje pojedinačnih potreba, potrebno je podržati ulaganja u podsektor kojima započeti (nastaviti) procesi restrukturiranja poljoprivrednih gazdinstava, unapređenje pasminskog sastava i tehnologija proizvodnje, te primjena standarda kvaliteta i ispunjavanje zahtjeva za dobrobit životinja.

3.2.2.2.3. Ovčarstvo i kozarstvo

Ključni cilj koji se želi postići u narednom strateškom periodu u oblasti ovčarstva je zaustaviti i promijeniti negativni trend kretanja ukupnog broja ovaca, povećati učešće farmi sa većim brojem grla i osigurati neophodne uslove za dugoročan razvoj i održivost podsektora. Ovo je moguće ostvariti primjenom adekvatnih mjera poljoprivredne politike koje će biti usmjerene prema povećanju broja grla na pojedinačnim poljoprivrednim gazdinstvima i razvoju prerađivačkog sektora (mljekarske industrije) koji će iskazivati potrebe za proizvode iz primarne poljoprivredne proizvodnje, a što će u konačnici uticati na proširenje farmi i stvaranje njihove povoljnije strukture.

Bolja tehničko-tehnološka opremljenost farmi moguća je kroz adekvatne mjere iz oblasti povećanja konkurentnosti podsektora, odnosno mjerama iz oblasti ruralnog razvoja. Sufinansiranje investicija u izgradnju novih i rekonstrukciju postojećih objekata za uzgoj ovaca i koza te implementacija mjera u cilju povećanja proizvodnosti i poboljšanju uslova držanja životinja dio su potrebnih intervencija u ovom podsektoru.

Unapređenju ovčarstva i kozarstva trebalo bi prethoditi i izrada nedostajućih uzgojnih programa. Ovi programi podrazumijevaju detaljnu pasminsku inventarizaciju i utvrđivanje tačnog brojnog stanja. Također je neophodno i bolje povezivanje samih poljoprivrednih proizvođača kroz neke od formi proizvođačkih grupa, odnosno proizvođačkih organizacija.

U saradnji sa udruženjima proizvođača neophodna je osnovati repro-centre u kojima se mogu implementirati nove tehnologije u pristupu u selekcijskom radu i kontroli uzgojnih vrijednosti grla sa ciljem povećanja i unapređenja proizvodnih karakteristika i performansi.

Ovčarstvo i kozarstvo Federacije BiH karakteriše nedovoljna educiranost poljoprivrednih proizvođača i nedostatak bolje organizacije transfera znanja i cjelokupnog AKIS sistema. Stoga je u narednom strateškom periodu jedan od prioriteta bolja organiziranost prenosa potrebnih znanja kroz ciljne obuke, radionice, savjete i istraživanja.

Podsektor obilježava i čitav niz autohtonih i tipičnih poljoprivrednih proizvoda poput vlašićkog sira, sira iz mijeha ili jagnjetine koji bi trebali u narednom strateškom periodu biti predmet brendiranja i procesa zaštite i valorizacije.

3.2.2.2.4. Peradarstvo

U prethodnom periodu produktivnost peradarske proizvodnje u Federaciji BiH kako u proizvodnji mesa tako i u proizvodnji jaja je imala pozitivan trend. Ipak, u poređenju sa evropskim standardima,

pa čak i sa regionalnim kontekstom ta produktivnost je još uvijek niska i postoji potreba za njenim daljnjim povećanjem. Povećanje produktivnosti ujedno je i najvažniji način povećanja nivoa dohotka proizvođača, pa je ovo područje na kojem se treba djelovati u narednom strateškom periodu. Ta podrška treba ići prvenstveno kroz ulaganja u podsektor kako bi se postigli veći prinosi, ali i standardi u domenu dobrobiti životinja i uopće modernizaciji podsektora.

Stabilnost prihoda i ekonomska održivost poljoprivrednih proizvođača moguća je kroz postojeći nivo budžetske podrške uz eventualne manje izmjene prilagođenje tržišnim dešavanjima. Aktuelno stanje visokih oscilacija i varijabilnosti cijena inputa (stočna hrana i energenti) mogu značajno ograničiti unapređenje proizvodnje, te se u ovom kontekstu moraju i definisati adekvatne mjere podrške.

Peradarskoj proizvodnji je potrebno daljnje unapređenje transfera znanja i bolje organizovanosti AKIS-a u ovom podsektoru, pri čemu posebno mjesto treba imati razvijen savjetodavni rad. Osposobljavanje ljudskih resursa kroz kontinuiranu edukaciju u kontekstu primjene novih tehnologija u peradarskoj proizvodnji kao i njihovo informatičko-digitalno unapređivanje su aktivnosti koje moraju naći adekvatne oblike podrške u narednom strateškom periodu.

Radi lakšeg nastupa na tržištu i generalnog artikulisanja sa predstavnicima vlasti i donosiocima odluka potrebo je međusobno povezivanje peradarskih proizvođača u proizvođačku organizaciju.

Konačno, u narednom periodu potrebno je uzeti u obzir aktuelni trend zelene ekonomije i primjene ekoloških praksi kojima bi se smanjio negativan uticaj ovog podsektora sadržan u velikoj količini stajnjaka i potencijalne opasnosti kontaminacije okoliša, posebno u uslovima neadekvatnog skladištenja i rukovanja. Podrška proizvodnji biogasa i uvođenju ekoloških praksi u samoj peradarskoj proizvodnji će biti predmet adekvatnih mjera poljoprivredne politike.

3.2.2.2.5. Pčelarstvo

Pčelarstvo je jedan od uspješnijih podsektora animalne proizvodnje u Federaciji BiH u prethodnom periodu. Osnovni cilj koji se želi postići u budućem strateškom periodu 2021. - 2027., kada se govori o ovoj proizvodnji je nastavak pozitivnog trenda povećanja proizvodnih kapaciteta (broja košnica) uz daljnje povećanje produktivnosti proizvodnje meda po košnici, uvođenje novih "smart" tehnologija i vještina (posebno u kategoriji mladih poljoprivrednih proizvođača) kao i smanjivanju negativnog uticaja klimatskih promjena koje u posljednje vrijeme značajno narušavaju ukupnu proizvodnju i kontinuitet isporuke dobavljačima. Da bi se potrebni ciljevi postigli potrebno je:

- Nastavak dohodovne podrške poljoprivrednim proizvođačima kroz mjere direktnih plaćanja po košnici,
- Podizanje konkurentnosti putem modela ruralnog razvoja i ulaganja u opremu i preradu
- Kontinuirana organizacija aktivnosti koje će uključivati transfer znanja za pčelare i pčelarske organizacije, sa posebnim naglaskom na mlade proizvođače. Tehnička pomoć uključuje organizovanje kurseva i radionica, štampanje edukativnog materijala .
- Organizovana kontrola štetočina i boljeti
- Veći nivo upravljanja rizikom
- Podrška unapređenju adekvatnih laboratorija za analizu pčelinjih proizvoda
- Podrška projektima aplikativnih istraživanja kojima će se poboljšati kvaliteta meda i drugih pčelinjih proizvoda i time bolji nastup na tržištu.
- Podrška ulaganjima u markentiške aktivnosti i modernizaciju prerade i distribucije pčelinjih proizvoda
- Unapređenje zakonske regulative

3.2.2.2.6. Konjogojstvo

Konjogojstvo se gotovo u potpunosti "gasi" i neophodne su urgentne mjere kojima bi se ovaj podsektor animalne proizvodnje spasio i oživio. Među mogućim područjima intervencije spadaju

(i) podrška držanju autohtone pasmine bosanskog brdskog konja, (ii) podrška uzgoju valjano rasplodnih kobila (iii) podrška uzgoju valjano rasplodnih pastuha, (iv) uspostava registra grla, (v) formiranje reprezentativnih uzgajivačkih saveza i udruženja i (vi) poticanje raznih promotivnih aktivnosti poput izložbi konja ili organizacije konjičkih natjecanja.

3.2.2.3. Ribarstvo

Uzimajući u obzir izvanredan potencijal prirodnih resursa, prije svega neograničenih količina kvalitetne vode i veliku raznolikost vodenih organizama, viševjekovnu tradiciju i iskustvo, kao i cijjenjenost proizvoda ribarstva na evropskom i svjetskom tržištu, ribarstvo ima neograničene mogućnosti daljeg, ubrzanog razvoja u Federaciji Bosne i Hercegovine. Razvoj ovog sektora mora ići u smjeru osiguranja vlastite održivosti, posebno održivosti proizvodnje u akvakulturi, te povećanju konkurentnosti na evropskom i svjetskom tržištu. Na osnovu postojećih i izgradnjom novih uzgojnih kapaciteta, uz primjenu modernih tehnoloških procesa i uzgojnih metoda, moguće je u narednom planiranom periodu udvostručiti proizvodnju u ribarstvu, čak je i povećati na 10.000 tona godišnje.

Usporedo sa unapređenjem proizvodnih obilježja ribarstva u Federaciji BiH u narednom strateškom periodu, neophodno je postavljanje ovog sektora u institucionalno-zakonodavni okvir koji će biti u kontekstu evropskih integracija i pravne stečevine (Acquis-a)⁵. Naime, u analitičkom izvještaju Evropske komisije za 2019. godinu ističe se da je Bosna i Hercegovina u ranoj fazi pripreme na polju ribarstva i poziva na usvajanje strategije ribarstva za cijelu zemlju i njenu djelotvornu provedbu u cijeloj zemlji, praćeno poboljšanjem administrativnih struktura i jačanjem institucionalnih kapaciteta za upravljanje i kontrolu ribolovnih aktivnosti na svim nivoima vlasti. Analitički izvještaj također napominje da pravila proizašla iz zakona koji se trenutno provode nisu usklađena u cijeloj zemlji i da nedostaju neki važni dijelovi zakonodavnih mjera, uključujući one koji se odnose na upravljanje resursima i flotom. Izvještaj navodi da BiH nema registar flote, kao ni posebne strukturne akcije za ribarstvo. Član 96. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju traži utvrđivanje uzajamno korisnih područja od zajedničkog interesa u svjetlu suradnje BiH i EU u oblasti ribarstva, uzimajući u obzir prioriteta područja koja se odnose na pravnu stečevinu Zajednice, uključujući poštivanje međunarodne obaveze koje se tiču pravila upravljanja i očuvanja ribarskih resursa Međunarodne i regionalne organizacije za ribarstvo.

Od izuzetnog značaja je primjena svih regulativa EU iz ove oblasti čime se BiH obavezala i kroz primjenu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, čl. 96 kojim su se *Strane obavezale da će ispitati mogućnost utvrđivanja oblasti od zajedničkog interesa u sektoru ribarstva. U okviru saradnje posebno će se voditi računa o prioritetima pravne stečevine (Acquis-a) Zajednice u oblasti ribarstva, uključujući poštivanje međunarodnih obaveza koje se tiču pravila međunarodnih i regionalnih ribolovnih organizacija o upravljanju i očuvanju ribljih resursa*⁶.

⁵ Izvor: <https://ekonsultacije.gov.ba/legislationactivities/downloaddocument?documentId=1013231>

⁶ Na osnovu Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09 i 103/09) Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH nadležno je, između ostalog, i za oblast poljoprivrede. Članom 2. Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju Bosne i Hercegovine, utvrđeno je da Sektor poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja, između ostalog, obuhvata ribarstvo i riblje proizvode. Prethodno navedeni propisi, iako su djelimično harmonizirani sa direktivom 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa je jedan od uslova za harmonizaciju propisa iz oblasti ribarstva, jer s aspekta približavanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji ribarstvo i akvakultura su oblasti na koje se primjenjuje *acquis-a* iz Poglavlja 13. i član 96. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), posebno onaj dio ribarstva koji se odnosi na ulov i uzgoj morske ribe, te zaštitu ribljeg fonda od nelegalnog, neprijavljenog i neregulisanog ulovu ribe kao i održivog razvoja akvakulture koja se odnosi na sam uzgoj ribe, kako pri riječnim tokovima i jezerima tako i u moru.

Ovdje još treba dodati da nadležnost za poljoprivrednu proizvodnju (uključujući i uzgoj ribe), kao i upravljanje prirodnim resursima, (uključujući i upravljanje vodama) je u nadležnosti entiteta i Brčko distrikta BiH, a u Federaciji BiH, nadležnost i upravljanje prirodnim resursima i poljoprivrednom proizvodnjom je dodijeljena i kantonima. U Federaciji Bosne i Hercegovine još uvijek je na snazi Zakon o slatkovodnom ribarstvu (Službeni list FBiH br. 64, 2004), a novi Nacrt zakona o ribarstvu je još uvijek u parlamentarnoj proceduri. Postojeći zakon tretira oblast korištenja ribolovnih voda, ribolova, akvakulture, zaštita riba, ribočuvarska služba, upravni nadzor i kaznene odredbe.

U kontekstu prethodno rečenog i potrebnog razdvajanja sektora (politike) ribarstva od sektora (politike) poljoprivrede u narednom strateškom periodu potrebna je uspostava posebnog odjela za ribarstvo pri Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva kao inicijalna jedinica sa najmanje dva uposlenika koja bi se bavila poslovima ribarstva i akvakulture koja bi u kasnijem periodu prerasla u potpuno novu administrativnu jedinicu sa širokim dijapazonom djelovanja.

U strateškom periodu potrebno je donijeti i usvojiti novi Zakon o slatkovodnom ribarstvu Federacije BiH (Nacrt zakona je u proceduri), koji je usaglašen sa normativima zakonskih propisa Evropske unije te izraditi Zakon o morskome ribarstvu Bosne i Hercegovine, koji bi prema svim potpisanim sporazumima sa EU morao biti na državnom nivou, a ako to nije moguće onda izraditi Zakon o morskome ribarstvu Federacije BiH. Istovremeno sa donošenjem zakonskog okvira potrebno je izraditi Program razvoja ribarstva i akvakulture u Federaciji BiH, kojim bi se tačno definisala područja (posebno ruralna) pogodna za razvoj ribarstva i akvakulture u Federaciji BiH, te izradila lista perspektivnih i novih kultura riba i drugih vodenih organizama i sistemi uzgoja za svako definisano područje.

Osim navedenog u narednom strateškom periodu očekuje se popis svih postojećih ribogojilišta u Federaciji BiH (registrovanih i neregistrovanih), bez obzira na njihov obim proizvodnje i njihovo uvođenje u jedinstven sistem registracije.

Kroz mjere ruralnog razvoja potrebno je (ko)finansijska podrška malih porodičnih ribogojilišta⁷, pogona za preradu ribe na postojećim punosistemskim ribogojilištima i taložnika i filtera za prečišćavanje odvodnih voda iz ribogojilišta.

Jedno od polja intervencije je i uspostavljanje sistema brendiranja i certificiranja proizvoda ribarstva i akvakulture.

I u oblasti ribarstva potrebno je obezbijediti adekvatan transfer znanja odnosno provoditi redovnu edukaciju farmera i radnika u ribarstvu i akvakulturi, usvajanjem primjene modernih tehnologija i uzgojnih metoda kroz teoretsku nastavu i praktični rad.

Konačno očekuje se nastavak dohodovne podrške farmerima i direktnih plaćanja za proizvodnju konzumne slatkovodne i morske ribe, te podrška proizvodnji mlađi autohtonih riba za poribljavanje otvorenih voda.

3.2.2.4. Prehrambena industrija

Prehrambena industrija se susreće sa mnogim problemima koji zahtijevaju odgovarajuće intervencije. Proizvodnja sirovina opada, a time i iskorištenost kapaciteta prerade zbog problema odliva radne snage, ali i nedostatkom stručnog kadra. Potrebno je obezbijediti značajna finansijska sredstva putem poticaja i kredita sa povoljnom kamatom i roka otplate za ulaganje u proizvodnju uz obezbjeđenje adekvatne cijene sirovina i osiguranja otkupa. Također će biti potrebno

⁷ Eksperti iz oblasti ribarstva predlažu izradu Investicionog programa „Mala porodična ribogojilišta“, kojim bi se planirana izgradnja i proizvodno osposobljavalo 70-100 ribogojilišta - tovilišta za uzgoj konzumne ribe (kapaciteta do 100 tona), i na taj način u mnogome doprinijelo zapošljavanju stanovništva u ruralnim područjima i značajnom povećanju obima proizvodnje (3.000-5.000 t godišnje);

obezbijediti podršku osavremenjivanju postrojenja za preradu kako bi proizvođači kvalitetom i cijenom mogli biti konkurentni na domaćem i inostranom tržištu i kako bi prerađivački pogoni raspolagali sa dovoljnim obrtnim sredstvima. S obzirom na nedostatne količine sirovina u preradi u cilju povećanja, ali i kontinuiteta u snabdijevanju prerađivačkog sektora domaćom sirovinom neophodno je omogućiti adekvatnu podršku primarnim poljoprivrednim proizvođačima u održivu infrastrukturu (tehnologije proizvodnje, odgovarajući sortiment, efikasne načine navodnjavanja, reducirano korištenje sredstava za ishranu i zaštitu bilja, zaštita autohtonih pasmina itd.). Također, pokazuje se neophodnom edukacija proizvođača i prerađivača u pogledu zaštite okoliša kao i izgradnju savremenih odlagališta otpada i savremenih načina upravljanja otpadom iz ove industrijske oblasti.

Značajna sredstva će biti potrebno izdvojiti za promociju domaćih prerađevina na inostranom tržištu, uz stvaranje minimalnih procedura prilikom izvoza. Nadalje, potrebno je obezbijediti podršku za formiranje stručnih timova koji bi radili na brendiranju domaćih proizvoda u svim granama prehrambene industrije i njihove zaštite na međunarodnom tržištu. Da bi se podstakla i poboljšala domaća proizvodnja sirovina i kako bi se domaćim proizvođačima stvorile veće mogućnosti plasmana potrebno je podići na viši nivo kontrolu kvaliteta uvezenih sirovina naročito za one grane koje se zasnivaju na uveznoj sirovini (npr. mesa i mesnih prerađevina u mesoprerađivačkoj industriji). Pojačanu kontrolu kvaliteta i striktnu procedure treba uvesti i za gotove proizvode. čime bi se ograničila strana nelojalna konkurencija koja obara cijene domaćih proizvoda. Zakonsku regulativu, što hitnije, treba uskladiti sa regulativom EU što bi značilo veću sigurnost za potrošače u zemljama EU, a time bi se povećala potražnja naših proizvoda na inostranom tržištu. Također, neophodno je raditi kako na direktnoj (kupovinom ili uzimanjem u zakup zemljišta i organiziranjem proizvodnje sirovine, a zatim prerada) tako i indirektnoj vertikalnoj integraciji lanca vrijednosti (primarna proizvodnja-prerađivačka industrija) kroz ugovorenu proizvodnju direktnim plaćanjem ne samo po kvantitetu nego i po kvalitetu. Uzimajući u obzir procjene analitičara situacija u sektoru će biti još i nepovoljnija zbog drastičnog povećanja cijena repromaterijala stoga je neophodno raditi na horizontalnoj integraciji primarnih proizvođača kako kroz specifična udruženja tako i zadruge pri čemu bi se obezbijedilo kontinuirano snabdijevanje sirovinom, a, s druge strane, dugoročno ostvarile povoljnije cijene i stabilnija ponuda repromaterijala. S druge strane, da bi prerađivačka industrija bila konkurentnija kako na domaćem tako i na zahtjevnom ino tržištu neophodna je automatizacija i osavremenjavanje linija za preradu, transfer tehnologija kroz programe kratkoročne stručne pomoći, kontinuirana obuka i edukacija uposlenika, dobro promišljene marketinške aktivnosti (npr. e-trgovina) proširiti postojeću ponudu proizvodima od „tradicionalnog ugleda“ odnosno „zaštićenog geografskog porijekla“, te nadogradnja i uvođenje standarda kvaliteta kako za sirovine npr. Globalgap tako i za prerađevine npr. IFS. Za navedeno neophodno je prerađivačkoj industriji omogućiti lakši pristup kapitalu, te zajedničkim aktivnostima nadležnih ministarstava, Vanjskotrgovinske komore BiH, privredne komore i nevladinih organizacija povezati kompanije kroz asocijacije (klasterizacija) na putu ka stvaranju i promociji tržišnih veza. Shodno navedenom u narednom periodu naučno-istraživački projekti trebali bi se fokusirati na unapređenje proizvodnje sirovina biljnog i animalnog porijekla i prilagođavanje potrebama prerade, kvalitetu tradicionalnih proizvoda, te primjeni održivih tehnologija u cilju reduciranja otpada, te kvaliteta proizvoda u pravcu onih sa dodanom vrijednošću.

3.2.3. Mjere u području direktnih plaćanja

Direktna plaćanja

Direktna plaćanja kao integralni dio poljoprivrednih politika danas predstavljaju najvažniji oblik podrške poljoprivrednim proizvođačima. Nastala su kroz reforme poljoprivredne politike u zemljama EU kao rezultat različitih vanjskih i unutarnjih pritisaka i neophodnosti reduciranja

tržišno-cjenovne politike. Smanjenje podrške reduciranjem zaštite i drugih mjera regulacije poljoprivrednih tržišta EU kompenziralo se direktnim budžetskim transferima. Danas direktna plaćanja predstavljaju najvažniji oblik podrške poljoprivrednim proizvođačima u zemljama EU i u zemljama Zapadnog Balkana uz napomenu da postoje značajne razlike kako u visini ukupne i pojedinačne podrške u korist zemalja EU, tako i vrsti direktnih plaćanja koja se u zemljama EU vrše neovisno od proizvodnje (tzv. odvojena plaćanja) dok su u zemljama regije uključujući i BiH ova plaćanja uglavnom vezana za proizvodnju.

Direktna plaćanja su bila i ostala najvažniji dio poljoprivredne politike Federacije BiH kojim se obezbjeđuje održivost dohotka poljoprivrednih proizvođača. Njihova važnost datira od godina neposredno nakon završetka rata i forme premija za proizvodnju mlijeka i duhana, do današnje forme plaćanja po grlu i hektaru koja direktna plaćanja čini nezamjenjivim oblikom podrške poljoprivrednim proizvođačima u Federaciji BiH. Ipak, kroz prethodne godine primjene ove vrste budžetske podrške uočeni su određeni nedostaci što je neophodno otkloniti. Šeme podrške direktnih plaćanja koje su zastupljene u Federaciji BiH obuhvaćaju sljedeće oblike plaćanja:

- plaćanja na bazi outputa (premije za proizvodnju)
- direktna plaćanja po grlu/hektaru
- plaćanja na bazi korištenih varijabilnih inputa
- ostala direktna plaćanja (plaćanje za štete i sl.)

Aktuelne mjere direktnih plaćanja obilježava veliki broj šema podrške po proizvodima koje se razlikuju po brojnim kriterijima implementacije. Kontrola provođenja ovakvih šema je dosta kompleksna i skupa. Informacioni (kontrolni) sistemi koji se uspostavljaju po uzoru na zemlje u EU nisu u mogućnosti efikasno ispratiti sve šeme podrške. S druge strane, ograničenja sa kojima će se susresti BiH nakon očekivanog skorašnjeg članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, nameću potrebu da se direktna plaćanja značajno reformišu kako bi im se obezbijedila obilježja koja neće obuhvatiti obaveze smanjenja ukupnog obima budžetske podrške. Osmi spomenutog, treba istaći i važnost harmonizacije poljoprivredne politike BiH (Federacije BiH) harmonizacija sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU. Činjenica jeste da je članstvo BiH u EU još dosta daleko, no ipak zbog kompleksnosti poljoprivredne politike EU, preuzetih obaveza iz SAA kao i držanja koraka sa zemljama potencijalnim kandidatima i kandidatima za ulazak u EU, poljoprivredna politika BiH (Federacije BiH) se mora postepeno harmonizirati sa vrstama, šemama i mehanizmima ZPP EU. Naravno, da pri tome treba određene šeme podrške simplificirati te uzeti u obzir dostignuti nivo prilagođavanja BiH i prilagoditi podršku novim trendovima koji su prisutni prije svega u zemljama EU.

Tekući model budžetske podrške poljoprivrednim proizvođačima traži određenu reformu kojom će se moći dati odgovor na sljedeće izazove: osiguranje prehrambene sigurnosti, jačanje konkurentnosti domaće proizvodnje, smanjenje negativnih posljedica klimatskih promjena i integracije u Zajedničku poljoprivrednu politiku EU i WTO. Uzimajući ove izazove kao ciljeve koje treba ispuniti u novom strateškom periodu 2021. - 2027. definisan je set mjera direktnih plaćanja kojima će se osim stabilizacije (održivosti) dohotka poljoprivrednih proizvođača omogućiti jednostavnija implementacija i kontrola te brža harmonizaciju sa ZPP EU i WTO pravilima. Sve izraženije klimatske promjene, kriza izazvana pandemijom Covid-19 kao i očekivane negativne posljednje u globalnom tržištu hranom uslijed rata Ukrajine i Rusije dio su brojnih brojne problema koji u snabdijevanju hranom i poljoprivrednim inputima čeka BiH (Federaciju BiH). Zbog spomenutih razloga kao i zbog potrebe pristupa strateškog obilježja određene proizvodnje će imati posebno mjesto u narednom sistemu podrške direktnih plaćanja. Ovo se odnosi na najvažnije strateške poljoprivredne proizvode kao što su pšenica i kukuruza. Za ove proizvodnje će biti obezbjeđeni dodatni podsticaji kroz različite šeme, bilo putem direktnih plaćanja ili putem mjera tržišno cjenovne politike, a sve sa ciljem obezbjeđenja prehrambene sigurnosti domaćeg stanovništva.

3.2.3.1. Proizvodno nevezana direktna plaćanja

Proizvodno nevezana direktna plaćanja obuhvaćaju podršku poslovanju poljoprivrednih gazdinstava na područjima sa prirodnim ograničenjima, direktnu podršku prihodu za mlade poljoprivredne proizvođače i u okviru programa za klimu i okoliš podršku za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji.

Mjera 1.1.1. Podrška poslovanju poljoprivrednim gazdinstvima na područjima sa prirodnim ograničenjima

Znatan dio Federacije BiH bi se prema objektivnim kriterijumima koji se primjenjuju u razvijenim zemljama mogao svrstati u područja sa prirodnim ograničenjima za poljoprivrednu proizvodnju. Ograničenja ovih područja za bavljenje prihodovno isplativom poljoprivredom uglavnom se vezuju za nepovoljne geografske, pedološke, klimatske i infrastrukturne uslove. Pored napuštanja poljoprivredne proizvodnje, ovakva područja su u pravilu i područja sa snažnijim iseljavanjem stanovništva. Poljoprivredni proizvođači u ovakvim područjima u praktično svim zemljama sa razvijenom poljoprivredom i politikom ruralnog razvoja uživaju dodatne novčane podsticaje kojima se smanjuju troškovi proizvodnje i povećavaju prihodi od bavljenja poljoprivredom. Treba naglasiti da su područja se prirodnim ograničenjima za bavljenje poljoprivredom u pravilu ekološki visokovrijedna, sa značajnim biodiverzitetom i pejsažnim vrijednostima. Poljoprivrednici su u ovakvim područjima istinski čuvari prirode i tradicije, nema ih mnogo pa bi se i skromnijom budžetskom podrškom za bavljenje poljoprivredom u ovakvim krajevima ostvarili višestruko korisni efekti.

Mjera u okviru EU ZPP ima za cilj uvesti plaćanja koja trebaju ublažiti posljedice prirodnih ograničenja po poljoprivrednu proizvodnju, u planinskim područjima i ostalim područjima s prirodnim ograničenjima, ili ostalim vrstama ograničenja. Plaćanja se dodjeljuju jednom godišnje po hektaru korištene poljoprivredne površine kako bi se poljoprivrednicima nadoknadili svi dodatni troškovi ili dio njih, i izgubljeni prihod zbog ograničene poljoprivredne proizvodnje na tim područjima. Plaćanja se dodjeljuju samo poljoprivrednicima kojima je poljoprivreda osnovna djelatnost, a iznos plaćanja sukladno Uredbi (EU) broj 1305/2013 može varirati od najmanje 25 €/ha do najviše 250 €/ha. Određeno područje se klasificira kao područje s prirodnim i ostalim ograničenjima u okviru tri kategorije i to: planinsko područje, područje sa značajnim prirodnim ograničenjima osim planinskih područja, i ostala područja s posebnim ograničenjima. Kako bi bila prihvatljiva za plaćanja, planinska područja moraju imati vrlo ograničene mogućnosti korištenja zemljišta što za posljedicu ima zamjetno povećanje troškova proizvodnje zbog veoma teških klimatskih uvjeta koji su posljedica nadmorske visine, odnosno veće površine pod padinama na nižoj nadmorskoj visini prestrmih za korištenje strojeva, ili padina koje zahtijevaju korištenje vrlo skupe posebne opreme, odnosno kombinacija dvaju naprijed navedenih čimbenika. Područja koja nisu planinska, da bi bila prihvatljiva za plaćanja moraju imati prirodna ograničenja na najmanje 60% poljoprivredne površine s obzirom na ograničenja koja predstavljaju klima, tlo i nagib terena.

U BiH (Federaciji BiH) se kroz međunarodno podržan projekat "Održivi ekonomski razvoj i zaštita životne sredine na područjima sa prirodnim ograničenjima u BiH" koji provodi CIHEAM iz Barija, dovršavaju poslovi na uspostavljanju višestrukih kriterijuma za kategorisanje područja u ona sa prirodnim ograničenjima za poljoprivrednu proizvodnju. Definisanjem područja sa prirodnim ograničenjima za poljoprivrednu proizvodnju doći će se i do broja potencijalnih korisnika ovih posebnih podrški. Pored diferencirane podrške, poljoprivrednim proizvođačima u ovakvim područjima potrebno je zbog specifičnih i otežanih uslova za organizaciju poljoprivredne proizvodnje osigurati i snažniju savjetodavnu podršku.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa garantovanom povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom				
Prioritet	Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstva kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom				
Naziv mjere	1.1.1. Podrška poslovanju poljoprivrednih gazdinstava na područjima sa prirodnim ograničenjima				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjera je namijenjena poljoprivrednim gospodarstvima koja se nalaze u područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima koja nepovoljno utječu na odvijanje poljoprivredne proizvodnje. To su prije svega planinska područja koja zbog velike nadmorske visine ili zbog strmih padina na nižim visinama odnosno zbog niske produktivnosti prirodnog okoliša i udaljenosti od većih centara imaju za posljedicu nisku gustoću naseljenosti i sve manji broj stanovnika koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom.</p> <p>Podrška se isplaćuje u obliku godišnjeg proizvodno nevezanog plaćanja po hektaru korištene zemljišne površine kojim raspolaže poljoprivredno gospodarstvo, osim pašnjaka. Za livade bi plaćanje bilo uvjetovano brojem uvjetnih grla stoke kojim raspolaže određeni PG (0,33 UG/ha). Podrška bi trebala pokriti prosječan gubitak prihoda koji je posljedica prirodnih ograničenja područja na kojem se nalazi poljoprivredno gospodarstvo. U našim uvjetima iznos od 200 KM/ha osigurao bi dovoljnu kompenzaciju za PG-ove koja se nalaze na takvim područjima, a površina za koju se mjera dodjeljuje planirana je na razini od najviše 12.000 ha.</p>				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti		Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj poljoprivrednih gospodarstava iz područja sa prirodnim ograničenjima koja su korisnici mjere, ▪ Površina u hektarima za koje se isplaćuje podrška za područja sa prirodnim ograničenjima 	0	0	700 12.000	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kako bi se osigurao pravedan dohodak i otporan poljoprivredni sektor na cijelom području Federacije BiH, potrebno je dodjeljivati potporu poljoprivrednicima koji žive na područjima sa prirodnim i drugim posebnim ograničenjima. Mjerom se doprinosi ostvarenju Prioriteta 1. budući da doprinosi ublažavaju pojave nižih prihoda koji nastaju kao posljedica prirodnih ograničenja područja, što omogućava opstanak PG-a i održavanje ruralnog stanovništva na vrlo rijetko naseljenim područjima.				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos u KM	1.640.000	1.900.000	2.100.000	2.400.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Poljoprivrednici čija je osnova djelatnost poljoprivreda, a poljoprivredna gospodarstva im se nalaze na područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima				

Mjera 1.1.2. Dodatna podrška dohotku za mlade poljoprivredne proizvođače koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvom

U okviru najnovije regulative o EU ZPP izvršeno je ograničenje direktnih plaćanja na maksimalni iznos (100.000 Eura) po poljoprivrednom gospodarstvu, te je naložena preraspodjela podrške koja je ranije pripadala većim poljoprivrednim gazdinstvima na manja i srednja poljoprivredna gazdinstva. Preraspodjela se realizira u obliku godišnjeg proizvodno nevezanog plaćanja po prihvatljivom hektaru poljoprivrednim proizvođačima koji imaju pravo na plaćanje u okviru osnovne podrške dohotku. Na temelju toga planirana je dodatna podrška dohotku za mlade poljoprivrednike u cilju privlačenja mladih poljoprivrednika i olakšavanje poslovnog razvoja u ruralnim područjima.

U kontekstu prethodno rečenog predviđena je dodatna podrška dohotku za mlade poljoprivredne proizvođače koji su nedavno prvi put osnovali poljoprivredno gospodarstvo, pod uslovom da imaju pravo na plaćanje u okviru osnovne podrške dohotku.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Jačanje socioekonomske strukture ruralnih područja;				
Prioritet	Prioritet 7: Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima;				
Naziv mjere	1.1.2. Podrška dohotku za mlade poljoprivredne proizvođače koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvom				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera se odnosi na mlade poljoprivrednike koji su po prvi put osnovali poljoprivredno gospodarstvo ili preuzeli upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom, a imaju ulogu nositelja poljoprivrednog gospodarstva i mlađi su od 40 godina. Isplata podrška vršit će se po prihvatljivom hektaru površine što će biti regulirano novim Zakonom o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju. Mjera se treba početi primjenjivati od 2024. godine. U našim uvjetima planirana je dodatna podrška od 100 KM/ha u prve tri godine od preuzimanja uloge nositelja PG-a. Mjera planira obuhvatiti 5.200 PG-a sa prosječnom površinom od 3,5 ha, odnosno ukupno 17.600 ha.				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti		
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj mladih poljoprivrednika koji upravljaju PG-om ▪ Površina u hektarima za koje se isplaćuje podrška u okviru ove mjere 	7.700 0	12.900 17.600		
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Starosna struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstva upisanih u Federalni RPG je vrlo nepovoljna i prevladavaju nositelji PG-a prosječne starosti između 50 i 60 godina. Mjera doprinosi ostvarivanju Prioriteta 1. na način da podržava snažnije uključivanje mladih poljoprivrednika u razvoj gospodarske djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima u početnom razdoblju nakon pokretanja odnosno preuzimanja uloge nositelja PG-a. Mjera doprinosi i ostvarivanju Prioriteta 7. vezano za privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima kroz jačanje socio-ekonomske strukture kao važnog preduvjeta za održivi razvoj ruralnih područja.				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos:	320.000	800.000	1.480.000	1.760.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun

Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ
Ciljne grupe	Poljoprivrednici mlađi od 40 godina koji po prvi put preuzimaju ulogu nositelja poljoprivrednog gospodarstva upisanog u RPG

Mjera 1.1.3. Podrška organskoj proizvodnji i proizvodnji u konverziji

U okviru EU poljoprivredne politike poljoprivrednim proizvođačima ili grupama poljoprivrednih proizvođača dodjeljuje se podrška po hektaru poljoprivredne površine kada oni dobrovoljno pristanu na prelaz na prakse i metode ekološkog uzgoja ili njihovo zadržavanje. Obaveze iz ove mjere preuzimaju se na razdoblje od pet od sedam godina. Ako se podrška dodjeljuje za prelaz na ekološki uzgoj razdoblje potpore treba odgovarati razdoblju potrebnom za prelaz. Plaćanja se dodjeljuju godišnje i u potpunosti ili djelomično pokrivaju dodatne troškove ili izgubljeni prihod korisnika nastao kao posljedica preuzimanja obveza.

U opisanom kontekstu se predlaže mjera dodatne podrške organskoj proizvodnji po hektaru, odnosno naknada troškovima i gubitku prihoda za organsku proizvodnju koja se nalazi u fazi konverzije.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 2: Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava utjecaj klimatskih promjena</i>		
Prioritet	<i>Prioritet 6: Doprinos zaštiti biodiverziteta, poboljšanje usluga ekosistema te očuvanje prirodnih staništa i krajolika</i>		
Naziv mjere	1.1.3. Podrška za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera se odnosi na dodatno godišnje plaćanje po hektaru pod organskom proizvodnjom, odnosno za nadoknadu troškova i gubitka prihoda za organsku proizvodnju koja se nalazi u fazi konverzije. Iznos potpore zasniva se na razlici prihoda po jedinici površine zbog nižih prinosa nastalih kao posljedica primjene principa organske proizvodnje. Podrška za prelazak (konverziju) iz klasične poljoprivredne proizvodnje u organsku proizvodnju vršila bi se kroz razdoblje od pet godina. Planirana je dodatna podrška od 250 KM/ha, a površina bi se povećavala sa početnih 1.750 ha do očekivanih 3.500 ha pod organskom proizvodnjom, odnosno pod proizvodnjom u konverziji u organsku proizvodnju.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj PG koja su obuhvaćena potporom organskoj i proizvodnji u konverziji ▪ Površina pod hektarima obuhvaćena potporom organskoj i proizvodnji u konverziji 	346	550
		1.750	3.500
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Dodjela plaćanja za ekološki uzgoj, odnosno prelazak na ekološki uzgoj, doprinosi ostvarenju Prioriteta 6. odnosno zaštiti i poboljšanju cjelokupnog ekosistema, osigurava održivost poljoprivredne proizvodnje i očuvanje tla, vode i zraka, te daje zdrave i		

	visokovrijedne proizvode kao hranu potrošačima odnosno sirovinu za prehrambenu industriju.				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	437.000	562.500	687.500	875.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Poljoprivrednici koji se bave organskom proizvodnjom ili proizvodnjom u prelasku (konverziji) na organsku				

3.2.3.2. Proizvodno vezana plaćanja

Proizvodno vezana plaćanja obuhvataju mjere osnovnog (jedinstvenog) plaćanja po hektaru obradive površine, osnovno (jedinstveno) plaćanje po (uslovnom) grlu u animalnoj proizvodnji, dodatno plaćanje za strateške proizvodnje, kompenzacijska plaćanja za proizvođače mlijeka (proizvodne vezana plaćanja za referentni period 2000. - 2022.), podrška pčelarstvu i podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala.

Mjera 1.2.1. Osnovno (jedinstveno) plaćanje po hektaru obradive površine

Osnovno ili jedinistveno plaćanje u biljnoj proizvodnji će biti po jedinici zemljišne površine - 1 hektaru obradive površine nezavisno od kulture koja se uzgaja. Na ovaj način se dosadašnji veliki broj šema direktnih plaćanja u biljnoj proizvodnji mijenja jedinistvenom šemom plaćanja. Ujednačenom direktnom podrškom po hektaru za sve kulture želi se proizvođače što manje vezivati za pojedinačnu proizvodnju. Ujedno, ne favorizira se nijedan podsektor biljne proizvodnje, što će bi trebalo omogućiti racionalnije i efikasnije iskorištavanje prirodnih uslova. Osnovno motiv ove promjene je da se na poljoprivredne proizvođače, u skladu sa signalima sa tržišta, prebacuje odluka šta proizvoditi, dok će entitet Federacija BiH kroz podršku davati određeni nivo njihove dohodovne sigurnosti. Jedinistvenim plaćanjem po hektaru Federacija BiH će se također postepeno približavati i harmonizirati rješenjima koja su aktuelna u ZPP EU. Iako su plaćanja i dalje proizvodno vezana, jedinistveno plaćanje po hektaru predstavlja otklon od dosadašnjeg sistema podrške i omogućuje značajno lakši transfer na tzv. „decoupled“ plaćanja kakva se danas implementiraju u zemljama EU. Kontrola plaćanja uvođenjem jedinistvenog plaćanja kroz postojeće informacione sisteme će biti jednostavnije i efikasnije, što nije beznačajno, a samim time i učešće zloupotrebe biti značajno smanjeno.

Kako bi se osigurao razuman period na prilagođavanje poljoprivrednih proizvođača novom načinu podrške ali i samoj promociji mjere, mjera se uvodi u Program podrške 2024. godine. Do tada je potrebno uraditi neophodne izmjene zakonskog okvira te donijeti prateće zakonske podatke kojima će se omogućiti implementacija spomenute mjere. Usporedo sa zakonodavnim izmjenama neophodno je dodatno izgraditi te unaprijediti postojeća IT rješenja koja će se koristiti kao alati prilikom implementacije mjere.

Kompletna biljna proizvodnja će biti obuhvaćena podrškom kroz jedinstveno plaćanje. Iznos plaćanja će biti određen u skladu sa finansijskim planom FMPVŠ Jedinstvena je odluka da nivo dostignutih prava na plaćanje neće biti umanjen. Dodatna plaćanja po hektaru su predviđena za strateške proizvode, pšenicu i kukuruz (zrno). Za ove dvije proizvodnje će se predvidjeti dodatno plaćanja po hektaru pored jedinstvenog plaćanja.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom						
Prioritet	Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala snabdjevenost hranom;						
Naziv mjere	1.2.1. Osnovno plaćanje po hektaru obradive površine						
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Jedinstveno plaćanje po hektaru zajedničko je za sve poljoprivredne proizvodnje a osnovica za obračun je prihvatljivi hektar biljne proizvodnje koji se definira u Zakonu o poljoprivredi ili Zakonu o novčanim potporama. Ujednačenom direktnom podrškom po ha za sve kulture želi se što manje vezati proizvođača za pojedinačnu proizvodnju, a ujedno unutar prostora FBiH ne favorizirati nijedan podsektor i tako omogućiti što racionalnije i ekonomičnije iskorištavanje prirodnih uslova u kojima proizvođači djeluju, kao i pristup tržištu. U našim uslovima to može biti hektar oranice, voćnjaka i vinograda, ili hektar obradivog poljoprivrednog zemljišta koje koristi poljoprivredno gazdinstvo. Mjera se treba početi primjenjivati od 2023. godine Planirana podrška iznosi 500 KM/ha. Mjera planira obuhvatiti 23.000 ha u 2023. godini pa do 53.304 ha u završnoj godini implementacije Strategije.						
Strateški projekti							
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori			Polazne vrijednosti		Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj hektara za koju se daje jedinstveno plaćanje ▪ Broj podržanih gazdinstava po kulturama 			23.000		53.304	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova vrsta podrške dodjeljuje se poljoprivrednicima kako bi se povećala njihova konkurentnost te održao nivo dohotka. Kroz implementaciju jedinstvenog plaćanja umanjuju poteškoće s kojima se suočavaju poljoprivrednici prilikom apliciranja na različite šeme podrške u biljnoj proizvodnji. Povećava se nivo transparentnosti te smanjuje moguća zloropotreba budžetskih sredstava. Podrška se dodjeljuje samo za površine definirane kao prihvatljivi hektari odnosno po životinji. Mjera će doprinijeti ostvarivanju Strateškog cilja 1 i Strateškog prioriteta 1: kroz jednostavniji pristup podršci ali i jače oslanjanje na tržište i bržu tranziciju poslovanja kod povoljnijih tržišnih uslova.						
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2022.	2023	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	15.793.500	17.375.500	19.034.500	21.064.500	24.729.000	27.652.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2022.-2027.						
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva						

Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači u sektoru biljne proizvodnje

Mjera 1.2.1. Osnovno (jedinствeno) plaćanje po (uslovnom) grlu u animalnoj proizvodnji

Osnovno plaćanje po (uslovnom) grlu u animalnoj proizvodnji trebao bi biti ekvivalent jedinstvenom plaćanju po površini u biljnoj proizvodnji. Uslovno grlo stoke je uzeto kao osnova za ova plaćanja iz razloga što se na ovaj način metodološki ujednačava podrška za sve vrste animalne proizvodnje. Princip definisanja plaćanja se zasniva na tome da se sve animalne proizvodnje prevode na uslovno grlo a zatim množe sa jedinstvenim utvrđenim iznosom za jedno uslovno grlo stoke. Prilikom kreiranja ove mjere nastojalo se što više ujednačiti kriteriji za podršku po pojedinačnim proizvodnjama, kako bi poljoprivredni proizvođači bili stavljeni u istu ravan podrške. Isključivanjem brojnih šema podrške za animalnu proizvodnju koje su do sada bile na snazi utječe se i na lakšu i efikasniju kontrolu utroška sredstava od strane proizvođača. Kao i u biljnoj proizvodnji, jedinstvenim plaćanjem po (uslovnom) grlu proizvođači u donošenju odluka kojom proizvodnjom da se bave će uzimati u obzir i tržišne signale, pored prirodnih uslova i resursa kojima raspolažu. Također je bitno naglasiti da će iznos podrške po jedinici mjere (uslovnom grlu) koje će proizvođači dobiti po ovoj šemi direktnih plaćanja biti isti ili veći u odnosu na dosadašnji period. Mjerom su obuhvaćene sve animalne proizvodnje, s tim da će, s obzirom na stratešku važnost kao i na obim podrške koju su do sada uživali, proizvođači mlijeka imati dodatnu šemu podrške - kompenzacijsko plaćanje.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom						
Prioritet	Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala snabdjevenost hranom;						
Naziv mjere	1.2.2. Osnovno plaćanje po (uslovnom) grlu u animalnoj proizvodnji						
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Princip definisanja plaćanja se zasniva na tome da se sve animalne proizvodnje prevode na uslovno grlo, a zatim množe sa jedinstvenim utvrđenim iznosom za jedno uslovno grlo stoke. Prilikom kreiranja ove mjere nastojalo se što više ujednačiti kriteriji za podršku po pojedinačnim proizvodnjama, kako bi poljoprivredni proizvođači bili stavljeni u istu ravan podrške. Na ovaj način iznos podrške ne utiče na izbor poljoprivrednog proizvođača kojom proizvodnjom će se baviti, već na osnovu uslova i resursa i vještina kojima raspolaže te na bazi zahtjeva tržišta. Iznos osnovnog plaćanja po grlu različit je za različite proizvodnje i biće prikazan u Finansijskom planu koji će biti prilog ovog dokumenta.						
Strateški projekti							
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori			Polazne vrijednosti		Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja obuhvaćenih grla plaćanjem ▪ Iznos isplaćenih sredstava za mjeru (miliona KM) 			25,13		20-30% 54,2	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom se putem podrške stabilnosti dohotka farmera želi postići kvalitetno poboljšanje osnove za budući značajniji rast stočnog fonda i stočarske proizvodnje. Mjera će direktno doprinijeti ispunjavanju prioriteta 1: Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom.						
	Godina	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.

Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos	24.449.850	25.135.200	54.066.550	55.144.550	56.297.800	57.425.050
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2022.-2027.						
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva						
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ						
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači u sektoru animalne proizvodnje						

Mjera 1.2.3. Dodatno plaćanje strateškim proizvodnjama

Neizvjesna tržišta strateških kultura pšenice, raži i kukuruza (zrno) uzrokovana najprije pandemijom Covid-19, a sada ratom Ukrajine i Rusije, te potreba smanjivanja zavisnosti od uvoza ovih dviju strateških kultura dodatnim plaćanjem po hektaru nastoji se stimulirati njihova veća proizvodnja i približavanje stepenu samodostatnosti do kraja strateškog perioda 2027. godine.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom		
Prioritet	Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala snabdjevenost hranom;		
Naziv mjere	1.2.3. Dodatno plaćanje strateškim proizvodnjama		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Dodatno plaćanje za strateške kulture osmišljeno je kako bi se u sve prisutnijoj globalnoj krizi i tržišnim poremećajima dodatno stimulirali sigurnosno veoma važne proizvodnje pšenice i kukuruza (zrno). Oba proizvoda imaju strateški karakter u prehrani ljudi i životinja. Obzirom da BiH/F BiH u velikoj mjeri ovisi o uvozu pšenice za prehranu ljudi kao i da domaća proizvodnja je ili stagnira ili smanjena zbog svoje nekonkurentnosti u odnosu na uvozne količine, neophodno je dodatno podržati ove proizvodnje kako bi se ovi trendovi prekinuli i preokrenuli. Sve češće zabrane izvoza ova dva strateška proizvoda u svijetu dovodi u opasnost prehrambenu sigurnost zemlje kao i prerađivačku industriju i industriju mesa. Mjera podrazumijeva da se za ove proizvodnje pšenice i kukuruza (zrno) dodatno podržavaju direktnim plaćanjem u iznosu 100 KM/ha.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj hektara pod kulturama koje se podstiču dodatnim plaćanjem ▪ Rast proizvodnje pšenice i kukuruza 	17.000 0	30.500 100%
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Neizvjesna tržišta strateških kultura pšenice, raži i kukuruza (zrno) uzrokovana najprije pandemijom Covid-19, a sada ratom Ukrajine i Rusije, te potreba smanjivanja zavisnosti od uvoza ovih dviju strateških kultura dodatnim plaćanjem po hektaru nastoji se stimulirati njihova veća proizvodnja i približavanje stepenu samodostatnosti do kraja strateškog perioda 2027. godine.		

	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Iznos	3.400.000	4.400.000	5.240.000	6.100.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači pšenice i kukuruza u zrnu				

Mjera 1.2.4. Kompenzacijsko plaćanje proizvođačima mlijeka

Reforma podrške proizvođačima mlijeka postavljena je kao jedan od potrebnih zaokreta buduće poljoprivredne politike Federacije BiH u oblasti direktnih plaćanja. Dosadašnji sistem podrške vezan za obim proizvodnje od početnih pozitivnih efekata počeo je da stvara određene probleme i pokazuje nedostatke. Kontinuiran rast budžetskih transfera prema proizvođačima mlijeka stavljao je sve više u neravnotežan položaj ostale poljoprivredne proizvođače, posebno one koji se bave biljnom proizvodnjom. Visoka budžetska podrška proizvođačima mlijeka, sa očekivanim skorašnjim ulaskom BiH u WTO, dovodi ovaj proizvod u poziciju u kojoj će se morati uvoditi stopa smanjenja podrške. Nadalje, dosadašnja podrška po litri mlijeka (plaćanje po outputu) značajno udaljava BiH (Federaciju BiH) kada se govori o harmonizaciji sa podrškom u okviru ZPP EU⁸.

Držanje visokog nivoa podrške po outputu, kakvo je trenutno u Federaciji BiH, nema elemente poticaja i ne stimulise poljoprivredne proizvođače na jačanje konkurentnosti kroz razne oblike investiranja, ulaganje u znanje i inovacije te na povećanja kvaliteta samog proizvoda.

Postojeći sistem podrške je također doveo do neravnomjerne raspodjele podrške kada se govori o odnosu velikih i malih proizvođača u korist velikih. Prirodno bi bilo da veliki proizvođači, koje odlikuju značajne prednosti mjerene ekonomskim performansama, imaju manju podršku⁹.

Na osnovu svega rečenog neophodno je napraviti odgovarajući zaokret i kreirati novi način podrške koji će uvažiti pobrojane nedostatke ali i koji neće dovesti u pitanje dosadašnji obim proizvodnje mlijeka i stečena prava poljoprivrednih proizvođača. Stoga je kreirana mjera tzv. kompenzacijskih plaćanja za proizvođače mlijeka, odnosno davanje prava na plaćanje po uzoru reforme ZPP EU 2004. godine.

⁸ Najbolji primjer je Hrvatska u kojoj se podrška za mlijeko na bazi plaćanja po outputu održavala sve do članstva u Evropskoj uniji. Nakon ulaska Hrvatske (1.7.2013.) u EU, počelo je i provođenje ZPP šema podrške tj. kada je ukinuta podrška na bazi outputa i plaćanje po litri, desio se značajan pad (gašenje) broja poljoprivrednih gazdinstava, posebno manjih, koji nisu imali dovoljno konkurentskih sposobnosti.

⁹ Dobar primjer je EU gdje su veliki proizvođači, koji primaju iz budžeta iznose preko 150.000 Eura, podložni modulaciji tj. smanjenju podrške za određeni iznos (%). Ovako oslobođena sredstva se onda preusmjeravaju za podršku malih i manjih proizvođača ili u mjere ruralnog razvoja. Redistribuiranje plaćanja u Federaciji BiH dodatni je cilj reforme podrške proizvođačima mlijeka. Ne treba smetnuti sa uma da je postojeći sistem podrške često bio meta kritika radi ranjivosti na prevare i zloupotrebe.

Kako ne bi bio narušen predloženi sistem jedinstvene podrške po uslovnom grlu koji je predviđen za cjelokupnu animalnu proizvodnju proizvođači mlijeka bi u narednom strateškom periodu bi bili ovoj šemi podrške, uz kompenzacijska plaćanja po osnovu stečenih prava. Ovo znači da će svaki proizvođač mlijeka dobiti podršku po uslovnom grlu odnosno po muznoj kravi, dopunjenom kompenzacijskim plaćanjem.¹⁰ Kompenzacijskim plaćanjem se želi nadoknaditi gubitak podrške proizvođačima mlijeka kod prelaska na jedinstveno plaćanje po grlu. Mjera je zamišljena na način da se pravo na kompenzacijsko plaćanje izračunava pojedinačno za svakog proizvođača, .odnosio bi se na referentni period 2020. - 2022. U osnovi kompenzacijsko plaćanje znači referentna ukupna podrška umanjena za iznos plaćanja ostvarena po uslovnom grlu. Na ovaj način bi svaki proizvođač mlijeka ostao na nivou podrške iz referentnog perioda, i ne bi bio narušen dosadašnji nivo podrške, čime bi ujedno bilo obezbijeđen nastavak dosadašnjeg nivoa ukupne proizvodnje mlijeka. Kako se ne bi desilo da sa novim načinom podrške dođe do smanjenja proizvodnju, budući da proizvodnja više nije uslov za podršku, proizvođači će morati dostaviti dokaz da proizvode istu ili veću količinu mlijeka kao iz referentnog perioda. U slučaju pada proizvodne kvote proizvođačima bi se linearno smanjivalo pravo na kompenzacijska plaćanja. Kada se govori o novim proizvođača koji ulaze u sistem podrške isti bi podržani samo kroz osnovno plaćanje po grlu. Za njih nema kompenzacijskog plaćanja budući da nikada nisu ni ostvarivali pravo na premije u referentnom periodu. Pravo na kompenzacijsko plaćanje bi se moglo prenositi između članova porodičnog gazdinstva i između proizvođača, što će biti propisano posebnim podzakonskim aktima. Način i uslovi za prenos prava bi bili propisani posebnim aktima.

Sa uvođenjem kompenzacijskog plaćanja u sistem podrške biće postignuto nekoliko ciljeva: (i) zaustavio bi se daljnji rast podrške mljekarskom sektoru koji je imao visoko učešće u ukupnoj podršci i prijetio urušavanju cjelokupnom sistemu; (ii) ostvarena razlika u sredstvima podrške bi se mogla upotrijebiti za veću podršku biljnoj proizvodnji ili investicionim ulaganjima, (iii) dostignuti nivo proizvodnje i podrške ne bi bio narušen jer plaćanje garantuje održavanje i proizvodnje i dohotka, (iv) fiksiranjem obima proizvodnje za koju se pruža podrška obezbijedilo bi se obilježje tzv. plave kutije po WTO klasifikaciji i za ova plaćanja ne bi bilo obaveze smanjenja (v) mogućnost prenosa plaćanja među poljoprivrednim proizvođačima omogućilo bi njihovu veću fleksibilnost i obezbijedilo bi stabilnost proizvodnje uz mogućnost da mladi poljoprivrednici mogu preuzeti gazdinstvo i (vi) ovakav način plaćanja je vrlo prihvatljiv sa aspekta harmonizacije sa ZAP EU.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom</i>
Prioritet	<i>Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala snabdjevenost hranom;</i>
Naziv mjere	1.2.4. Kompenzacijsko plaćanje proizvođačima mlijeka
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera je kreirana sa ciljem da se nadoknadi gubitak podrške proizvođačima mlijeka kod prelaska sa podrške na bazi outputa (po litri mlijeka) na podršku po jedinstvenom plaćanje po grlu. Kompenzacijsko plaćanje se izračunava na nivou poljoprivrednog gazdinstva/privrednog subjekta, na način da se uzima u obzir ukupna podrška koju je PG/PS primao u referentnom periodu i izračunava prosjek, a onda tako utvrđen iznos se umanjuje za iznos koji PG/PS dobiva po osnovu jedinstvenog plaćanja po grlu. Kompenzacijsko plaćanje će biti vezano za proizvodnju na tzv. historijskom osnovu tj. proizvođači će morati dostaviti dokaz da proizvode istu ili veću količinu mlijeka kao iz

¹⁰ Međutim, kada se preračuna obim podrške koju su proizvođači mlijeka imali tokom prethodnih godina, samo podrška po uslovnom grlu značajno bi smanjila podršku ovoj proizvodnji. Ovo bi se sigurno reflektiralo na ukupnu proizvodnju mlijeka, nadalje na prerađivačke kapacitete i na kraju na snabdijevanje mlijeka i mliječnih proizvoda na domaćem tržištu i obimu izvoza, što svakako ne smije biti. Da se ne bi desile opisane posljedice kreirana je mjera kompenzacijskog plaćanja.

	referentnog perioda. U slučaju pada tzv. proizvodne kvote proizvođačima bi se linearno smanjivalo pravo na kompenzacijska plaćanja. Novi proizvođači koji ulaze u sistem podrške će biti samo podržani kroz osnovno jedinstveno plaćanje po grlu. Početak primjene mjere je 2024. godina, planirani iznos za mjeru je 61,72 miliona KM ¹¹				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori		Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj podržanih proizvođača ▪ Broj grla u sistemu kompenzacijskih plaćanja ▪ Ukupna količina proizvedenog mlijeka (miliona litara) ▪ Proizvodnost po kravi (litara) 		n/p 0 128 3.500	n/p 40.000 165 6.000	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Proizvodnja mlijeka u Federaciji BiH je dostigla nivo samodostatnosti i sigurne opskrbe prerađivačkih kapaciteta, a dalji rast proizvodnje i s njom vezane podrške mogao bi prouzročiti dodatne probleme vezan za ukupne budžetske transfere i same cijene proizvoda. Ovom mjerom se zapravo štiti stabilnost budžeta, dohotka poljoprivrednog proizvođača i njegov ukupni položaj u lancu vrijednosti. Ovom mjerom će svaki proizvođač mlijeka ostati na nivou podrške iz referentnog perioda i neće biti narušen dosadašnji nivo podrške što će u osnovi omogućiti nastavak dosadašnjeg nivoa ukupne proizvodnje mlijeka.				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	15.430.000	15.430.000	15.430.000	15.430.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Proizvođači mlijeka koji su se bavili proizvodnjom mlijeka u referentnom periodu				

Mjera 1.2.5. Podrška pčelarstvu

Podrška proizvođačima meda, obzirom na kontinuiranu potražnju za njihovim proizvodima, ali i na pozitivni utjecaj koji imaju na okoliš i održavanje ekosistema posmatrana je kao jedan od prioriteta narednog strateškog perioda. Zadržava se postojeći oblik podrške direktnih plaćanja po košnici, s tim da se očekuje daljnji rast ukupnog broja proizvođača i košnica. Na ovaj način će se dati dodatni poticaj proizvođačima meda da intenziviraju proizvodnju. Povećana proizvodnja doprinijet će zadovoljenju sve više domaće potražnje ali i izvozu na atraktivna i bogata tržišta gdje je potražnja za medom stalno prisutna. Povećan broj košnica i pčelinjih društava pozitivno će utjecati na poljoprivrednu proizvodnju ali i očuvanje ekosistema.

¹¹ Podrška do 2024. godine će se nastaviti pružati prema šemi plaćanja na bazi outputa.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom				
Prioritet	Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala snabdjevenost hranom;				
Naziv mjere	1.2.5. Podrška pčelarstvu				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Uzimajući u obzir važnost i specifičnost pčelarske proizvodnje ovom mjerom se zadržava postojeći oblik podrške kroz direktna vezana plaćanja po košnici. Budući da klimatske promjene sve izraženije otežavaju ukupnu proizvodnju, a s druge strane postojanje velikih mogućnosti plasmana na domaćem i inostranom tržištu, u narednom strateškom periodu se planira povećana podrška po košnici u visini od 35 KM ¹² . Ovakvom podrškom se nastoji povećati ukupni proizvodni kapaciteti (broj košnica) i ukupna proizvodnja.				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori		Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj podržanih košnica ▪ Udio broja košnica u sistemu direktnih plaćanja u odnosu na ukupan broj košnica 		0 30%	103.080 60%	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Intervencije u sektoru pčelarstva kroz veću podršku po košnici doprinjet ostvarenju najmanje dva strateška prioriteta iz ove Strategije. Povećanjem broja košnica povećat će se obim proizvodnje i prilike za ostvarivanje stabilnih prihoda domaćinstvima koja se ili nalaze u područjima sa ograničenim uslovima za poljoprivredu, ili raspolažu sa ograničenim zemljišnim i drugim kapacitetima neophodnim za komercijalno bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom.				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	3.607.800	3.607.800	3.607.800	3.607.800
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači – pčelari				

¹² U periodu 2021-2023 podrška pčelarima će se plaćati po košnici u iznosu od 15 KM/košnici

Mjera 1.2.6. Podrška ribarstvu

Mjera je namijenjena poljoprivrednim gazdinstvima koja se bave proizvodnjom ribe.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom						
Prioritet	Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala snabdjevenost hranom; Prioritet 6. Doprinos zaštiti biodiverziteta, poboljšanju usluga ekosistema te očuvanju prirodnih staništa i krajolika						
Naziv mjere	1.2.6. Podrška ribarstvu						
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera je namijenjena poljoprivrednim gazdinstvima koja se bave proizvodnjom ribe. S obzirom na specifičnost proizvodnje zadržava se postojeći oblik podrške direktnih plaćanja po kilogramu proizvedene ribe. Radi sve težeg uslova privređivanja i rada u podrška po kilogramu će biti uvećana na 1,2 KM/kg ¹³ . Na ovaj način bi se trebalo ohrabriti na daljnji rast proizvodnje te daljnji rast ukupnog broja proizvođača. Ukupni iznos podrške kreće se na godišnjem nivou od 2,5 miliona KM.						
Strateški projekti							
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori			Polazne vrijednosti		Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja korisnika podrške ▪ Količina proizvedene ribe 			0		35%	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Intervencije u sektoru ribarstva kroz plaćanje po kilogramu proizvedene ribe doprinijet ostvarenju najmanje dva strateška prioriteta iz ove Strategije. Povećanjem podrške povećat će se obim proizvodnje i prilike za ostvarivanje stabilnih prihoda gazdinstvima domaćinstvima.						
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	2.371.200	2.460.000	2.460.000	2.484.000	2.526.000	2.610.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2022.-2027.						
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva						
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ						
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači koji se bave proizvodnjom ribe						

¹³ U periodu 2021-2022 iznos podrške je 1 KM/kg

Mjera 1.2.7. Podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala

Podrška nabavci inputa u poljoprivrednoj proizvodnji je mjera interventnog, a ne sistemskog karaktera, što FMPVŠ omogućava fleksibilnost u njenom kreiranju i samom provođenju. Mjera je namijenjena za podršku nabavci osnovnih repromaterijala neophodnih za poljoprivrednu proizvodnju kao što su dizel gorivo, mineralna đubriva, zaštitna sredstva i sjemenski materijal. Korisnici su poljoprivredni proizvođači iz sektora biljne proizvodnje. S obzirom da je interventnog karaktera ova mjera će se primjenjivati u zavisnosti od stanja na tržištu repromaterijala i same potrebe intervencije. Jeftinije gorivo za poljoprivrednu proizvodnju ili popularnije plavi dizel je jedna od mjera poljoprivredne politike kojom se utiče na smanjenje troškova proizvodnje. Obzirom da se radi o jednom od glavnih inputa u proizvodnji na ovaj način se utiče i na povećanje cjenovne konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača.

U aktuelnim tržišnim uslovima u BiH dobar model podrške bi se mogao sastojati odustajanjem države od naplate prihoda kroz putarine i trošarine (akcize) za dizel gorivo koje se koristi u sektorima poljoprivrede i ribarstva za što su potrebne izmjene Zakona o akcizama u BiH. Budući da su uvođenje plavog dizela i spomenute izmjene vezane za političke odluke, jedno od rješenja podrške nabavci dizel goriva su budžetski transferi proizvođačima kojima će se nadomjestiti trošak koji proizvođači kumulativno plaćaju po osnovu akciza i putarina na dizel gorivo. Iznos podrške za ostale inpute će se utvrđivati kao učešće od 30% u tržišnoj cijeni koja će se regresirati poljoprivrednim proizvođačima.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom</i>		
Prioritet	<i>Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala snabdjevenost hranom;</i>		
Naziv mjere	1.2.7. Podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera je interventnog a ne sistemskog karaktera, što FMPVŠ omogućava fleksibilnost u kreiranju i provođenju. Mjera su namijenjene za nabavku osnovnih repromaterijala neophodnih za poljoprivrednu proizvodnju kao što su dizel gorivo, mineralno đubrivo, zaštitna sredstva i sjemenski materijal. Korisnici su poljoprivredni proizvođači iz sektora biljne proizvodnje. Obzirom da je interventnog karaktera mjera će se primjenjivati u zavisnosti od stanja na tržištu repromaterijala i same potreba za intervencijom. Podrška za dizel gorivo će biti u formi budžetskog transfera koji ne može kumulativno biti veći od iznosa akciza i putarina na dizel gorivo u BiH. Iznos podrške za ostale inpute će se utvrđivati kao dio (30%) tržišne cijene ¹⁴ koji će se regresirati poljoprivrednim proizvođačima.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> • Broj podržanih gazdinstava • Količina regresiranih poljoprivrednih inputa 	0	
Razvojni efekt i doprinos mjere	Rast cijena poljoprivrednih inputa posljednjih godina je veoma izražen i ne prati rast cijena poljoprivrednih proizvoda što ekonomskim rječnikom rečeno znači da su makaze cijena uvijek otvorene na stranu poljoprivrednih proizvođača. Posljednja dešavanja uzrokovana		

¹⁴ U 2021. godinu podrška je planirana kroz mjeru „Potpora za programe pokretanje proizvodnje (Proljetna i jesenska sjetva)“ i iznosila je 138.172 KM

ostvarenju prioriteta	pandemijom Covid-19 i krizom Rusko-Ukrajinskog rata dodatno je poremetilo snadbijevanja tržišta poljoprivrednim inputima. Stoga je neophodno da se planiraju mjere interventnog karaktera kojima će se ohrabriti poljoprivredni proizvođači a ujedno njenom primjenom će se doprinijeti realizaciji strateškog prioriteta 1 odnosno učinit će da poljoprivrednim proizvođači čine otpornijim na spomenute negativne promjene ali i da neposredno utiče na održavanje stabilne proizvodnje hrane.						
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	8.923.328	9.817.158	6.947.593	7.688.543	9.026.085	10.092.980
	Izvor	Proračun		Proračun	Proračun		Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2022.-2027.						
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva						
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ						
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači registrirani u registar poljoprivrednih gazdinstava i klijenata						

3.2.4. Mjere vezane za uređenje tržišta poljoprivrednih proizvoda

Uređenje tržišta i tržišno-cjenovna politika u Federaciji BiH

Mjere vanjsko-trgovinske-politike u BiH se svode na carinsku zaštitu u vidu *ad valorem* carina te fiksnog iznosa po jedinici mjere koji ovako formiraju tzv. složenu carinsku stopu. Pored toga BiH za određene proizvode propisuje tarifne/carinske kvote za uvoz. Uporedo sa ovim propisane su i mjera zaštite domaće proizvodnje od prekomjernog uvoza i dampingovog uvoza. Ipak, iako je set postavljenih mjera dosta sličan kao u drugim zemljama iz okruženja ili šire, zbog brojnih razloga, poput nejednakog/podijeljenog tržišta ili stalnih opstrukcija u provođenju određenih rješenja, ovakva politika u BiH nikada nije dala značajniji doprinos poljoprivrednoj proizvodnji i sektoru uopće.

Kada se govori o vanjsko-trgovinskoj politici BiH i zaštitnim mjerama, neophodno je analizirati postojeće sporazume o slobodnoj trgovini i nivo uspostavljenih dopuštenih mehanizama za zaštitu domaće proizvodnje. Naravno, ne treba gajiti iluzije o radikalnim izmjenama sporazuma ili uvođenju rigidnih mjera zaštite, jer je njihovo vrijeme odavno prošlo, već je potrebno aktivnija implementacija ovih sporazuma. Paralelno sa ovim treba raditi na uspostavljanju neophodne infrastrukture kojom će se moći pratiti provođenja Sporazuma ali i uvođenje mjera samozaštite. Trenutno, zbog nepostojanja spomenute infrastrukture, nemoguće je uvesti mjere zaštite. Prioritet u ovom kontekstu je uspostava i razvoj jedinstvenog Poljoprivrednog tržišnog informacionog sistema. Drugi pravac djelovanja je uspostavljanje jedinstvene mjere uređenja poljoprivrednog tržišta u Bosni i Hercegovini. Dosadašnja praksa kreiranja i provođenja ovakvih mjera sa nivoa entiteta Federacije BiH i Republike Srpske nije dala nikakve efekte. Kombinacijom ova dva segmenta poljoprivredne politike stabiliziralo bi se poljoprivredno tržište i cijene poljoprivrednih proizvoda, što je u aktualnim uslovima vrlo izraženih promjena od izuzetnog značaja.

Tržišno-cjenovna politika obuhvata mjere koje bilježe dvije različite vrste transfera: (i) transfere od potrošača koji proizlaze iz mjera kao što su carinska zaštita, carinske i tarifne kvote, prelevmani i sl. i (ii) transferi od poreznih obveznika koji proizlaze iz mjera kao što su: plaćanja za izvozne

naknade, tržišne intervencije, plaćanje za prerađivače i sl. U Federaciji BiH su tokom niza prethodnih godina na snazi bile različite mjere tržišno cjenovne politike koje su se prije svega financirale budžetskim sredstvima. Mjere su se kretale od propisivanja različitih oblika administrativnih cijena i s njima povezanih tržišnih intervencija, plaćanja "prvoj ruci" prerade za čišćenja tržišta, pa sve do mjera izvoznih subvencija u pojedinim godinama. Iako su mjere tržišno-cjenovne politike u Federaciji BiH bile iste ili slične kao u zemljama okruženja, a donekle i EU, one zbog brojnih razloga nisu dale željene rezultate. Ono što je njihova osnovana karakteristika je da su ove mjere bile *ad hoc* bez nekog ozbiljnijeg sistematskog pristupa i potrebne konzistentnosti.

Ne treba zaboraviti i probleme nastale vanjsko-trgovinskom politikom sa nivoa države BiH kojom se dosta neoprezno ušlo u liberalizaciju poljoprivredne trgovine i slabo kontrolisao uvoz što je postepeno obezvrijeđivalo spomenute mjere. S obzirom da model podrške kroz mjere tržišno-cjenovne politike nije dao očekivane rezultate neophodno je pristupiti reviziji ovih mjera i dati prijedloge koji će ih učiniti efikasnijim i efektivnijim.

U narednom strateškom periodu fokus mjera tržišno-cjenovne politike biće na stabilizaciji tržišta poljoprivrednih proizvoda, odživosti dohotka poljoprivrednih proizvođača te na stabilnoj ponudi poljoprivrednih proizvoda potrošačima. Veoma je važno da mjere iz ovog dijela poljoprivredne politike postanu efikasnije i omogućće ostvarenje prethodno postavljenih ciljeva. Da bi se sve ovo i postiglo kreiran je set mjera tržišno-cjenovne politike za strateški period 2021. - 2027. Mjere tržišno-cjenovne politike su različite mjere uređenja unutrašnjeg tržišta Federacije BiH, pomoću kojih se stvara dodatna potražnja u narušenim tržišnim uslovima sa ciljem stabilizovanja nivoa cijena. To su mjere administriranja ponude pomoću kojih se ograničava ili smanjuje proizvodnja određenih poljoprivrednih proizvoda i time omoguććava održavanje određenog nivoa cijena, ali i mjere poticaja potrošnji koje će stabilizirati cijene i uticati na dohodak poljoprivrednih proizvođača. To su:

- Intervencije na tržištu uz propisivanje administrativnih cijena poljoprivrednih proizvoda
- Podrška privatnom skladištenju proizvoda
- Podrška potrošačima - Šeme školskog voća i mlijeka (pilot projekt)
- Podrška radu proizvođačkih organizacija
- Interventne mjere tržišno-cjenovne politike

S obzirom na aktuelne velike "tektonske" promjene geopolitičkih prilika u svijetu, nove mjere tržišno-cjenovne politike kao integralni dio poljoprivredne politike Federacije BiH bi trebale da značajno doprinese ostvarenju postavljenih ciljeva Strategije. Iako vanjsko-trgovinska politika kao jedan od najjačih mehanizama tržišno-cjenovne politike nije direktno u nadležnosti Federacije BiH, radi njihove važnosti za poljoprivredu u cjelini, u ovom strateškom dokumentu će se dati prijedlozi mjera unapređenja ove politike na nivou BiH. Prijedloge ovih mjera centralna vlast (Vijeće ministara, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa) bi mogla sprovesti, što bi rezultiralo višim stepenom zaštite domaće proizvodnje, većoj stabilnosti tržišta, a sve u cilju stvaranja povoljnog okruženja i ambijenta za razvoj poljoprivrede u Bosni i Hercegovini.

Jedan od ovih prijedloga je jeftinije gorivo za poljoprivrednu proizvodnju odnosno mjera uvođenja plavog dizela kao načina smanjenje troškova proizvodnje. S obzirom da se radi o jednom od glavnih inputa u proizvodnji na ovaj način bi se povećala cjenovna konkurentnost poljoprivrednih proizvođača. Prema OECD klasifikaciji poljoprivredne politike mjera plavog dizela svrstava se u kategoriju regresiranja varijabilnih inputa i kao takva se tretira dalje u analizama. Modaliteti obezbjeđenja jeftinijeg goriva za poljoprivredu u svijetu su različiti, ali u principu se svodi na odustajanjem određenog prihoda od strane države u korist poljoprivrednika i obezbjeđenja jeftinijeg inputa u poljoprivredi.

[Mjera 2.1.1. Intervencije na tržištu uz propisivanje administrativnih cijena poljoprivrednih proizvoda](#)

Intervencije na tržištu poljoprivrednih proizvoda su mjere stabilizacije poljoprivrednih tržišta, a koje se provode putem intervencija, odnosno u slučaju pada tržišnih cijena ispod nivoa propisanih cijena. Intervencije se vrše kroz različite načine, putem agencije za tržišne intervencije (EU sistem) ili kroz robne rezerve (zemlje regiona i BiH). Količina proizvoda za koje se interveniše, propisana cijena te vremenski interval kada se intervencija može vršiti su unaprijed određene. Kada se tržišni uslovi poboljšaju, proizvod može ponovo biti ponuđen na tržištu, izvežen ili čak uništen. Također, proizvodi koji se kupuju putem interventnih kupovina mogu se sačuvati i dodijeliti kao pomoć ugroženim kategorijama.

U Federaciji BiH su do 2012. godine su na snazi bile određene forme propisanih cijena (garantovana cijena)¹⁵. S obzirom na značajne poremećaje u lancu snabdijevanja hranom u periodu 2020.-2022. neophodno je da se mjere intervencije i podrška proizvođačima ponovo uvedu kao redovna sistemski mjera, a potvrda ovakvom opredjeljenju je postojanje slične mjere u ZPP EU.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom</i>					
Prioritet	<i>Prioritet 2. Jačanje tržišne orijentiranosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju</i> <i>Prioritet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda</i>					
Naziv mjere	2.1.1. Podrška tržištu putem propisanih cijena i interventnih otkupa					
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera se odnosi na stabilizaciju poljoprivrednih tržišta putem administrativnih cijena i intervencija, a zbog usklađivanja ponude i potražnje u momentima pritiska na tržište i cijene. Na ovaj način se sprečavaju nagli i snažnih poremećaja tržišta koji najčešće negativno utječu na sve učesnike u lancima vrijednosti. Intervencije će se vršiti ili kroz agenciju za tržišne intervencije FBiH ili kroz Direkciju za robne rezerve FBiH. Količina proizvoda za koje se interveniše, propisana cijena te vremenski interval kada se intervencija može vršiti su unaprijed određene. Planirani godišnji iznos podrške je 700.000 KM, a uvođenje mjere počinje sa 2023. godinom. ¹⁶					
Strateški projekti						
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori			Polazne vrijednosti		Ciljne vrijednosti
	▪ Iznos sredstva za interventne otkupe (KM)			0		3.500.000
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	U uslovima slabo razvijene tržišne infrastrukture sami proizvođači nisu u stanju rješavati probleme vezane za cjenovnu nestabilnost i sezonski karakter proizvodnje. Stabilizacija tržišta i rješavanje sezonske neujednačenosti ponude poljoprivrednih proizvoda jedan je od ključnih preduslova stabilnosti dohotka poljoprivrednih gazdinstava. Na ovaj način se stabilizuju cijene, a neposredno i dohodak poljoprivrednih proizvođača, jača se konkurentnost proizvođača i njihov položaj u lancu vrijednosti.					
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	700.000	700.000	700.000	700.000	700.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun

¹⁵ Posljednji proizvod za koji je propisivana administrativna cijena bila je pšenica roda iz 2011. godine.

¹⁶ Nije bilo podrške kroz ovu mjeru u prve dvije godine primjene Strategije .

Razdoblje implementacije mjere	2023.-2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači pšenice i kukuruza u zrnu

Mjera 2.1.2. Podrška privatnom skladištenju

Privatno skladištenje je tzv. prateća mjera uređenja poljoprivrednih tržišta. Mjera se sastoji u tome da se privatno skladištenje subvencionira od strane države/entiteta, a kako bi se smanjio pritisak na tržište u momentu povećane ponude uobičajeno u vrijeme žetve/berbe. Na ovaj način se direktno može utjecati na smanjenje ponude na tržištu u određenom vremenskom razdoblju, a što se direktno održava na željene tržišne cijene. Podržavati se mogu privatni operatori i poljoprivredni proizvođači koji imaju kapacitete za skladištenje i čuvanje poljoprivrednih proizvoda za koje je mjera propisana. U oba slučaja krajnji korisnik podrške (subvencije) bi bio poljoprivredni proizvođač, s tim što u prvom slučaju (privatni operater) ne bi koristio budžetski transfer direktno nego bi ima plaćen dio zakupa, dok bi u drugom slučaju poljoprivredni proizvođač bio direktni korisnik transfera. Ovom mjerom se daje podrška privatnim operaterima da privremeno obustave ponudu za vrijeme ugovornog skladištenja. Ona je standardna mjera u Evropskoj uniji i pored pozitivnih efekata koje nosi svojom implemnetacijom bila bi značajna i u kontekstu harmonizacije sa ZPP-om EU. Ova mjera se planira uvrstiti u redovan sistem podrške u Federaciji BiH u 2024. godini, budući da je prethodno potrebno obezbijediti zakonodavni okvir te pripremiti ostale podzakonske akte.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom</i>
Prioritet	<i>Prioritet 2. Jačanje tržišne orijentiranosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju</i>
Naziv mjere	1.3.2. Podrška privatnom skladištenju
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Privatno skladištenje je tzv. prateća mjera uređenja poljoprivrednih tržišta. Mjera se sastoji u tome da se privatno skladištenje subvencionira od strane države/entiteta, a kako bi se smanjio pritisak na tržište u momentu povećane ponude uobičajeno u vrijeme žetve/berbe. Na ovaj način se direktno može utjecati na smanjenje ponude na tržištu u određenom vremenskom razdoblju, a što se direktno održava na željene tržišne cijene. Podržavati se mogu privatni operatori i poljoprivredni proizvođači koji imaju kapacitete za skladištenje i čuvanje poljoprivrednih proizvoda za koje je mjera propisana. Učešće podrške u privatnom skladištenje bi se utvrđivalo svake godine kroz program, a planirani godišnji iznos za implementaciju ove mjere je 1 milion KM. Čija primjena počinje sa 2023. godinom. ¹⁷
Strateški projekti	

¹⁷ Nije bilo podrške kroz ovu mjeru u prve dvije godine primjene Strategije

Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori				Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj operatera za skladištenje obuhvaćenih potporom ▪ % od ukupne poljoprivredne proizvodnje obuhvaćen mjerom privatnog skladištenja 				0	30
					0	25%
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kroz poticaj privatnog skladištenja se čuva stabilnost poljoprivrednih tržišta u momentima kada su ona najnestabilnija, a to je uobičajeno vrijeme žetve/berbe. Odlaganje ponude na tržištu za vrijeme kada će ono biti u jačoj potražnji za datim proizvodom doprinijet će boljoj cijeni i direktno većem finansijskom efektu za poljoprivrednike. Na ovaj način se doprinosi realizaciji prioriteta 2: jačanja konkurentnosti ali i tržišne orijentiranosti.					
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2023.-2027.					
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva					
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ					
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači žitarica i uljarica					

Mjera 2.1.3. Pilot šema voća, povrća i mlijeka u školama i predškolskim ustanovama

EU program distribucije voća, povrća i mlijeka u školama je jedna od inventivnih mjera ZPP-a, koja sa jedne strane pomaže poljoprivrednicima siguran plasman dijela svojih proizvoda, a sa druge strane utiče na povećanje konzumacije voća, povrća i mlijeka mlađe populacije i osjetljive kategorija društva, čime se direktno utječe na njihovo zdravstvenog stanje. Programom se podupiru distribucija proizvoda, obrazovne mjere i mjere informiranja.

Obzirom na višestruke koristi ova mjera je opće prihvaćena kako od zemalja članica EU tako i od strane zemalja kandidata. U sistem podrške u Federaciji BiH mjera će biti uvedena kao pilot projekt, kada bi se utvrdilo na koji način i u kojem obimu bi se ovakva mjera mogla redovno provoditi u Federaciji BiH. Projektom bi se u najprije obuhvatilo mlijeko i voće, dok bi se kasnije mogli uključiti i mliječni proizvodi, povrće te drugi proizvodi. Obuhvaćena bi bila djeca od vrtičke do srednjoškolske dobi. Vremenski okvir provođenja pilot programa, lista proizvoda koja bi se budžetskim transferima podržavala i način provedbe bili bi predmet podzakonskih akata. Ključni partneri u provođenju ove mjere bili bi Proizvođačke organizacije preko kojih bi se ustvari i vršila nabavka spomenutih proizvoda i implementacija samog projekta.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom</i>
Prioritet	<i>Prioritet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda</i>

	Prioritet 9. Poboljšanje odgovora poljoprivrede na društvene zahtjeve u pogledu hrane i zdravlja, uključujući sigurnu, nutritivnu i održivu hranu, rasipanje hrane te dobrobit životinja				
Naziv mjere	2.1.3. Pilot šema voća, povrća i mlijeka u školama i predškolskim ustanovama				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	S obzirom na višestruke koristi ova mjera je opće prihvaćena kako od zemalja članica EU tako i od strane zemalja kandidata. U sistem podrške u Federaciji BiH mjera će biti uvedena kao pilot projekt, kada bi se utvrdilo na koji način i u kojem obimu bi se ovakva mjera mogla redovno provoditi u Federaciji BiH. Projektom bi se u najprije obuhvatilo mlijeko i voće, dok bi se kasnije mogli uključiti i mliječni proizvodi, povrće te drugi proizvodi. Kao korisnike mjera obuhvata djecu od vrtičke do srednjoškolske dobi.				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti		
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj pilot projekata realizirani za vrijeme implementacije strateškog dokumenta ▪ Broj škola/predškolskih ustanova obuhvaćenih šemom ▪ Količina isporučenog voća, povrća i mlijeka kroz pilot projekte (u tonama) 	0 0 0	10 30 100		
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Poticanje potrošnje kroz školske šeme mlijeka, voća i povrća postiže se pojačana konzumacija ovih esencijalnih proizvoda čime se direktno, pozitivno utiče na zdravlje školske djece. Provođenjem ove mjere postiže se akcija iz prioriteta P3 i P).				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina		2025.	2026.	2027.
	Iznos		1.000.000	1.000.000	1.500.000
	Izvor		Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2025.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Proizvođačke organizacije u sektoru mlijeka voća i povrća				

Mjera 2.1.4. Podrška radu proizvođačkih organizacija

Proizvođačke organizacije su vrlo važni akteri u okviru Zajedničke poljoprivredne politike zemalja EU. Osnovni cilj osnivanja i podrške ovih organizacija je udruživanje poljoprivrednika koji tako organizirani imaju snagu da nastupaju prema prerađivačima/otkupljivačima i samoj vlasti. Osnovna svrha postojanja ovakvih organizacija je borba za što bolji status poljoprivrednih proizvođača i cijena proizvoda (sirovina) kod prerađivača, države i potrošača. Putem ovih organizacija se provode različite druge šeme podrške koje doprinose pozicioniranju na tržištu poput podrške raznim šemama kvalitete proizvoda, zaštite geografskog porijekla i sl. sa ciljem da pomognu

proizvođačima u komunikaciji i raspravi o kvaliteti svoje proizvodnje. Ovo se posebno odnosi velike promotivne kampanje i prilike za jačanje tržišni udjela ili sticanja potpuno novih tržišta.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom				
Prioritet	<p>Priroitet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda</p> <p>Prioritet 2. Jačanje tržišne orijentiranosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju</p>				
Naziv mjere	2.1.4 Podrška radu proizvođačkih organizacija				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Mjera se odnosi na podršku programima Proizvođačkih organizacija. Operativne programe provode isključivo organizacije proizvođača ili njihova udruženja. U operativni program mogu ući samo one intervencije koje su odabrane u okviru Strategije. Operativni programi traju najmanje tri, a najviše sedam godina. Njima se nastoji potaknuti razvoj ili npr. okolišno prihvatljive uzgojne prakse. Financiranje implementacije operativnih programa udruženja organizacija proizvođača će se djelimično vršiti od strane FMPVŠ, a djelomično iz doprinosa organizacija koje čine udruženje. Stopa kofinansiranja se utvrđuje kroz Program.				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti		
	<ul style="list-style-type: none"> Broj osnovanih proizvođačkih organizacija (PO) Broj programa koji se kofinansiraju 	<p>0</p> <p>0</p>	<p>Po jedna PO po sektoru</p> <p>10</p>		
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kroz osnivanje i podršku organizacija poljoprivrednih proizvođača neposredno se utječe na njihovu konkurentnost. Sakupljeni u proizvođačke organizacije poljoprivrednici imaju snagu da nastupaju prema prerađivačima/otkupljivačima i vlasti. Svrha provedbe ove mjere je osposobiti proizvođače za izgradnju što boljeg statusa i ostvarivanja povoljnih cijena svojih proizvoda kod prerađivača, države i potrošača. Putem ovih organizacija se provode različite šeme podrške koje doprinose pozicioniranju na tržištu.				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	1.500.000	2.000.000	2.200.000	2.500.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači u sektoru mesa, mlijeka, voća i povrća i žitarica				

Mjera 2.1.5. Ostale interventne mjere tržišno cjenovne politike

Interventne mjere će se primjenjivati u zavisnosti od stanja na tržištu i u proizvodnji, odnosno odnosit će se na podršku tzv. prvoj ruci potrošnje te prerađivačima i otkupljivačima. Ova mjera ima za cilj da motivira prerađivače ili otkupljivače za dodatnim otkupom i preradom tržišnih viškova uslijed određenih distorzija na tržištu. Definisanje mjere sa kriterijima implementacije biće regulisano podzakonskim aktom. Izvozne naknade su sljedeća podmjera *ad hoc* karaktera koja se može upotrijebiti kao mjera stabilizacije tržišta i odnosi se na podršku izvozu u zemlje tzv trećeg svijeta. Ova mjera se može primjenjivati do učlanjenja BiH u WTO. Mjera se ne može primijeniti za podršku izvozu na tržišta zemalja CEFTE i Evropske Unije.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diversificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom</i>				
Prioritet	Prioritet 2. Jačanje tržišne orijentiranosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju				
Naziv mjere	2.1.5. Ostale interventne mjere tržišno cjenovne politike				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Ostale interventne mjere nemaju karakter sistemskih mjera već u duhu naziva mjere implicira određen intervencije. Uglavnom se radi o mjeri kojom će se pomoći u stabilizaciji poljoprivrednih tržišta. Od interventnih mjera koje će se primjenjivati ovisno od stanja na tržištu i u proizvodnju primjenjivat će se podrška tzv. prvoj ruci potrošnje te prerađivačima i otkupljivačima Ova mjera ima za cilj da motivira prerađivače ili otkupljivače za dodatnim otkupom i preradom tržišnih viškova uslijed problema na tržištu. Plaćanja su bila zastupljena na tržištu mesa i mlijeka, ali i određenih voćnih i povrtnih kultura.				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori		Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iznos sredstava za vanredne intervencije 		0	2.000.000	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjere će doprinijeti stabilizaciji vrlo neizvjesnog poljoprivrednog tržišta u Federaciji BiH. Na ovaj način će se zaštititi i cijene za potrošače ali i dohodak poljoprivrednih proizvođača. Obezbjedenjem sigurnog plasmana i stabilnih cijena doprinijet će izravno jačanja konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača čime se doprinosi ostvarenju strateškog prioriteta 2.				
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos	500.000	500.000	500.000	500.000
	Izvor	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva				
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ				
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači				

3.2.5. Mjere u području ruralnog razvoja

3.2.5.1. Upravljanje prirodnim resursima i ublažavanje uticaja klimatskih promjena

3.2.5.1.1. Upravljanje prirodnim resursima

Poljoprivreda je djelatnost sa dvojakim odnosom prema prirodnim resursima, životnoj sredini i biodiverzitetu. Može im dati pozitivne doprinose, ali, posebno u sistemima intenzivne poljoprivrede, može biti i prvorazredan faktor njihovog ugrožavanja. Poljoprivreda i s njom uže vezane djelatnosti u visokoj su zavisnosti od obima i kvaliteta prirodnih resursa kojima je, zbog njihove ograničenosti i obaveze da ih se u dobrom stanju ostavi na raspolaganje budućim generacijama, potrebno upravljati na održiv način. Održivi razvoj sa svojim kontradiktornim motom "više (koristi) od manje (resursa)" uz zahtjeve za očuvanje resursa i zaštitu prirode nije lako postići posebno u zemljama u razvoju, ali mu treba težiti ili barem prestati sa djelatnostima koje pogoršavaju trenutno stanje. Multifunkcionalni karakter poljoprivrede postaje sve izraženiji čime i poljoprivreda zahtijeva nove politike podrške. Državne institucije svojim autoritetom treba da pomognu aktivnim akterima sektora da reaguju na klimatske promjene, da odgovorno upravljaju poljoprivrednim zemljištem, da smanjuju emisije stakleničkih gasova, da štite biodiverzitet i tradicionalne pejzaže, da racionalno koriste vodne resurse i šume, itd.

Održivo upravljanje prirodnim resursima uslov je i garancija dugoročnog razvoja poljoprivrede i ruralnih područja. U razvijenim zemljama modeli razvoja poljoprivrede sve su više modeli održive poljoprivrede s maksimalnom brigom za životnu sredinu i biodiverzitet. Praktično usvajanje ekološkog pristupa neminovno će biti prioritetni strateški smjer razvoja sektora u narednom razdoblju, a poljoprivredna gazdinstva će se u sve većoj mjeri morati baviti „zelenom“ poljoprivredom". Kreiranje i provođenje poljoprivrednih politika bit će snažno obilježeni ovakvim pristupima, ne samo zbog, u ovom pogledu, rastućih zahtjeva EU, već i zato što je to logičan i prirodan način poslovanja u poljoprivredi. U sve većem broju zemalja već se primjenjuju intervencije i mjere poput uslovljavanja direktnih plaćanja ispunjavanjem tzv. unakrsnog usklađivanja ili posebnih plaćanja za agro-ekološke prakse, očuvanje i poboljšanje biodiverziteta, održivo upravljanje zemljištem itd.

Potrebno je upozoriti i na moguće opasnosti od naglog prelaska na tzv. održive poljoprivredne sisteme. Smanjenje intenziteta poljoprivredne proizvodnje, sa ograničenjima upotrebe vještačkih inputa i nekih proizvodnih postupaka koje u osnovi zahtijevaju principi održivosti, u pravilu dovodi do smanjenja prinosa, a time i prihoda za poljoprivrednike. Ovo smanjenje prihoda za poljoprivrednike se mora kompenzirati iz jednog od dva moguća izvora: ili od potrošača, kroz veće cijene poljoprivrednih proizvoda, ili iz državnog budžeta. Ukoliko bi se poljoprivrednici legislativnim mjerama prinudili na poštovanje i provođenje strogih ekoloških zahtjeva bez obezbjeđenja kompenzacija za smanjenja njihovih prihoda, rizikuje se napuštanje poljoprivrednih proizvodnji. Zato bi realizaciji ciljeva održivog korištenja prirodnih resursa u poljoprivredi trebalo pristupiti sistematično, postepeno, ali i kontinuirano, uz ostvarivanje barem minimalnih pozitivnih pomaka iz godine u godinu.

Poljoprivredne djelatnosti i ruralna područja pod pritiskom su štetnih efekata sve izraženijih klimatskih promjena. Upravljanje prirodnim resursima u ovakvim uslovima potrebno je reorganizovati s ciljem smanjenja negativnih efekata i promjena tokom same poljoprivredne djelatnosti, ali i uz što je veće moguće osiguranje njene dugoročne održivosti. Ovo su teški zahtjevi koji se ne mogu realizovati bez snažne budžetske podrške, posebno u domenima potpore investicijama u sisteme i sredstva za ublažavanje uticaja klimatskih promjena na poljoprivredu te u sisteme i sredstva za smanjenje uticaja poljoprivrede i proizvodnje hrane na klimatske promjene. Zaštiti prirode i održivom korištenju prirodnih resursa u domenima poljoprivredne politike, pri aktuelnim uslovima u Federaciji BiH, se može pristupiti kroz slijedeće pravce djelovanja: 1)

povećanje održivosti upravljanja poljoprivrednim zemljištem, 2) zaštita i održiva upotreba vodnih resursa; 3) povećanje udjela organske poljoprivredne proizvodnje; 4) povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u poljoprivredi; 5) čuvanje i održivo upravljanje genetskim resursima; 6) definisanje područja sa prirodnim ograničenjima za poljoprivrednu proizvodnju i 7) poboljšanje upravljanja otpadom iz poljoprivrede i prehrambene industrije.

Održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem

Poljoprivredno zemljište je osnovni i ograničeni resurs za bavljenje poljoprivredom i proizvodnjom hrane. Sadašnje generacije su ga naslijedile i trebale bi ga u ne manjem obimu i u ne lošijem stanju ostaviti generacijama koje dolaze. Pitanje poljoprivrednog zemljišta je inače jedno od najtežih pitanja svake poljoprivredne politike, a iznalaženje optimalnih modela upravljanja zemljišnim resursima traži dugotrajna društvena usaglašavanja i, u pravilu, zahtjevne reforme zemljišne politike. Zemljište u državnom vlasništvu i neobrađeno poljoprivredno zemljište u privatnom vlasništvu su važna pitanja upravljanja zemljišnim resursima. U narednom periodu bi administrativno-legislativnim mjerama trebalo omogućiti olakšavanje dostupnosti državnog poljoprivrednog zemljišta tržišno orijentisanim poljoprivrednim proizvođačima kroz institucije zakupa. Iako se radi o socijalno-politički teškom pitanju, potrebno je razmotriti i ponuditi rješenje problema neobrađenog i zapuštenog poljoprivrednog zemljišta u privatnom vlasništvu te definisati prihvatljive mjere za njegovo stavljanje u proizvodnu funkciju (npr. kroz posebne postupke kratkoročnog zakupa i sl.). Ovim problemima treba dodati i problem ponovnog stavljanja zapuštenog poljoprivrednog zemljišta u proizvodno poljoprivredno zemljište. Poseban i stalan problem, na koji stručnjaci odavno upozoravaju, je smanjenje resursa poljoprivrednog zemljišta kroz česte prenamjene korištenja zemljišta (uglavnom pretvaranje poljoprivrednog u građevinsko zemljište). Pitanja upravljanja zemljišnim resursima kojima bi, u aktuelnim uslovima razvoja sektora i u okvirima aktuelne i projektovane budžetske podrške, trebalo posvetiti pažnji i eventualno ih transformisati u instrumente i mjere politike su: dodjela poljoprivrednog zemljišta u državnom vlasništvu; napušteno i zapušteno poljoprivredno zemljište; poboljšanje nepovoljne površinske strukture parcela poljoprivrednog zemljišta; smanjenje degradacija i poboljšanje plodnosti i strukture tla i jačanje sistema monitoringa poljoprivrednog zemljišta.

Dodjela zemljišta u državnom vlasništvu u zakup zainteresovanim poljoprivrednicima zakonski je regulisano, ali se u praksi zbog složenosti i nekonzistentnosti procedura i različitih interesa sporo i teško realizuje. Veće površine državnog poljoprivrednog zemljišta mogu se izdati pod dugoročni zakup po osnovu iskazanog interesa poljoprivrednih proizvođača koji su, uz to, spremni kapitalno investirati na takvim površinama ili takve površine staviti u funkciju podrške već razvijenim proizvodnjama. Davanje državnog poljoprivrednog zemljišta pod zakup se može izvršiti samo pod jasno utvrđenim uslovima i kriterijima, uz potrebne kontrole i legislativno utvrđenu mogućnost raskidanja ugovora o zakupu kod uočenih kršenja utvrđenih uslova. Pri davanju državnog poljoprivrednog zemljišta pod zakup za podizanje višegodišnjih zasada mora se voditi računa o agroekološkim uslovima, proizvodnim mogućnostima konkretnog zemljišta i elementima strateških ciljeva u vezi prilagođavanja klimatskim promjenama te čuvanju životne sredine i biodiverziteta.

Uporedo sa interesom aktivnih i posvećenih poljoprivrednika za povećanjem površine poljoprivrednog zemljišta u proizvodnoj funkciji (posebno u nekim dijelovima Federacije BiH), znatan dio *poljoprivrednog zemljišta je napušten i zapušten*. Ovakve površine poljoprivrednog zemljišta treba identifikovati i popisati, a njihovim vlasnicima ponuditi jednu od slijedećih mogućnosti: obrađivanje zemljišta, plaćanje posebnog poreza na neobrađeno poljoprivredno zemljište u vlasništvu, davanje zemljišta u zakup aktivnim poljoprivrednicima ili davanje ovlaštenja institucijama da u ime vlasnika daju zemljište pod zakup. Znatne površine napuštenog i zapuštenog poljoprivrednog zemljišta bi se mogle vratiti poljoprivredno-proizvodnoj funkciji. Međutim, troškovi uvođenja nepoljoprivrednog ili zapuštenog poljoprivrednog zemljišta u proizvodno

poljoprivredno zemljište uobičajeno su visoki i odbijaju potencijalne investitore u poljoprivrednu proizvodnju. U okvirima mogućnosti, u budžetskim sredstvima za poljoprivredu i ruralni razvoj bi trebalo planirati makar početno skromna sredstva za sufinansiranje troškova pretvaranja napuštenog i zapuštenog poljoprivrednog zemljišta u obradivo poljoprivredno zemljište. Kod davanja u zakup zapuštenog državnog poljoprivrednog zemljišta, zakupljivače bi, na ime troškova privođenja zemljišta proizvodnoj funkciji, trebalo osloboditi obaveze plaćanja zakupa u prvim godinama zakupa.

Institucionalno gledano, složeni problemi upravljanja poljoprivrednim zemljištem u nekim zemljama su se pokušavali riješiti uspostavljanjem tzv. *integrisanog sistema upravljanja poljoprivrednim zemljištem*. Iskustva pokazuju da ovako uspostavljene sistemske institucije odgovaraju predviđenim zahtjevima samo uz vrlo snažno podršku i efikasnu uvezanost niza drugih javnih i specifičnih sistema, u pravilu skupih, sistema. U nekim zemljama su jednom uspostavljeni integrisani sistemi upravljanja poljoprivrednim zemljištem napušteni, a pitanja upravljanja poljoprivrednim zemljištem su se pokušavala rješavati snažnijim integrisanjem specifičnih odjela uspostavljenih pri različitim administrativno-upravnim nivoima. U Federaciji BiH bi u što skorijem narednom periodu trebalo kritički razmotriti najprihvatljivija rješenja u ovom pogledu te pristupiti ili formiranju integrisanog sistema ili snažnijoj integraciji posebno alociranih odjeljenja za pitanja poljoprivrednog zemljišta pri različitim upravnim nivoima.

Mjerama *ukrupnjavanja* mnogih, malih *parcelsa poljoprivrednog zemljišta* direktno se interveniše na jedan od osnovnih uzroka nepovoljnog strukturalnog uređenja poljoprivrednog sektora i njegove niske konkurentnosti. Ukрупnjavanje *parcelsa poljoprivrednog zemljišta* uobičajeno se vrši postupcima arondacije ili komasacije čiji su rezultati, između ostalog, oblikovanje većih i za obradu prikladnijih poljoprivrednih *parcelsa*. Iako je bitan preduslov, treba naglasiti da samo ukрупnjavanje *parcelsa* ne mora neminovno voditi cjenovno konkurentnijoj poljoprivrednoj proizvodnji. Komasacija je vrlo zahtjevan projekt koji dovodi do promjene agrarne strukture sa smanjenjem broja poljoprivrednih gazdinstava uz povećanje prosječne veličine zemljišnog posjeda, što značajno utiče na uređenje i razvoj ruralnih područja. Postupkom komasacije rješavaju se neriješena imovinsko-pravna pitanja, te poboljšava povezanost s parcelama. Za razliku od arondacije, komasacija podrazumijeva i melioraciju zemljišta (najčešće hidromelioracija). Iako komasaciju mogu pokrenuti i vlasnici poljoprivrednog zemljišta, to se rijetko događa pa projekte komasacije najčešće iniciraju državne institucije. Komasacija se inače ne može realizovati bez aktivnog učešća i podrške tri faktora: poljoprivrednika – vlasnika zemljišta, lokalne zajednice i državne institucije koji treba da se, na bazi svojih interesa, usaglase oko zajedničkog cilja komasacije. U našim uslovima komasacije su, i pored svih svojih prednosti, rijetka praksa. Pored visokih troškova (procjene iz susjednih zemalja govore o oko 500 EUR po ha), postupke komasacije otežavaju široko rašireni neriješeni imovinsko-pravni odnosi, otpor aktivnih poljoprivrednika i nezainteresovanost vlasnika poljoprivrednog zemljišta koji se poljoprivredom ne bave. Ipak, u narednom periodu je potrebno učiniti napore na pokretanju makar ograničenih i, u ovom vremenu, demonstracionih projekata komasacije koji, pored svojih ostalih prednosti, zbog hidromelioracija imaju i obilježja mjera borbe s klimatskim promjenama.

Kako bi se zaštitila i produžila proizvodna funkcija tla kao neobnovljivog resursa, potrebno je podržati aktivnosti i prakse, koje će uz održavanje biljne poljoprivredne proizvodnje, uključivati maksimalnu brigu za *smanjenje degradacija te poboljšanje plodnosti i strukture tla*. U našim uslovima pored relativno niske plodnosti tla, posebno su izraženi degradacioni procesi tipa erozija i onečišćenja tla. Erozije ne ugrožavaju samo poljoprivrednu djelatnost, a programirane mjere poljoprivredne politike bi trebale obuhvaćati i intervencije na sprečavanju erozija (i drugih oblika degradacija poljoprivrednog zemljišta). Potrebno je razmotriti mogućnosti barem faznog pristupa po kojem bi se mjere direktnih plaćanja provodile kroz shemu unakrsnog usklađivanja i uz dosljedno uvažavanje propisanih minimalnih uslova za dobru poljoprivrednu praksu i zaštitu tla. Posebni minimalni uslovi mogu npr. uključivati zahtjeve za ograničenja oranja i slične obrade

zemljišta na terenima s velikim nagibima sklonim eroziji, obavezu konturne obrade zemljišta na blaže nagnutim terenima, dobrovoljno, ali stimulirano, zatvaranje međurednog prostora u voćnjacima i vinogradima i sl. Eventualne mjere usmjerne na smanjenje degradacija te zaštitu kvaliteta i plodnosti poljoprivrednog zemljišta treba da budu praćene organizovanim obukama i savjetima za poljoprivrednike te kroz finansiranje stručnih projekata usmjerenih na sprečavanje degradacija, remedijacije i ublažavanju posljedica degradacija poljoprivrednog zemljišta.

Iako u Federaciji BiH postoje legislativne pretpostavke i određeni institucionalni kapaciteti za monitoring poljoprivrednog zemljišta, on nije potpuno uspostavljen. Uspostavljanjem i efektivnim funkcionisanjem sistema za monitoring stanja i plodnosti poljoprivrednog zemljišta stekle bi se analitičke platforme potrebne za argumentovane pristupe izboru sistema upravljanja poljoprivrednim zemljištem i kvalitetniji pristup dugogodišnjem problemu tržišta poljoprivrednog zemljišta.

Zaštita i održiva upotreba vodnih resursa

Imajući u vidu vrlo skromne dosadašnje rezultate, očigledno je da će dugoročno budžetske investicione intervencije morati biti usmjeravane na povećanje poljoprivrednih površina sa obezbijeđenim *navodnjavanjem*, što je jedan od prvih, najčešćih i najefikasnijih načina borbe poljoprivrede sa klimatskim promjenama izraženim kroz sve češća i sve duža sušna razdoblja. Pored toga, obezbjeđenje navodnjavanja u pravilu dovodi i do povećanja prinosa, odnosno do povećanja fizičkog obima proizvodnje. Budući da je, inače skromna, stara infrastruktura za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta zapuštena i da traži visoke troškove za eventualnu rekonstrukciju, u perspektivi bi se trebalo koncentrisati na izgradnju nove i u smislu korištenja vodnih resursa efikasnije infrastrukture. O efikasnom i racionalnom korištenju vodnih resursa za potrebe navodnjavanja u poljoprivredi treba posebno voditi računa, jer je poljoprivreda inače najveći potrošač svjetskih rezervi slatke vode. U narednom periodu treba razmotriti i u praksu uvesti najbolje sisteme upravljanja vodnim resursima koji na racionalan način obezbjeđuju vodu za navodnjavanje u poljoprivredi. Izgradnje sistema za navodnjavanje su ovo zahtjevni, skupi i dugoročni poslovi koje, međutim, u narednom strateškom periodu treba barem započeti. Kod kreiranja instrumenata i mjera za upravljanje vodnim resursima treba voditi računa o potrebi da se, pored obezbjeđenja vode za poljoprivredne kulture, maksimalno vodi računa kako o ograničenosti vodnih resursa, tako i o potrebi da se oni održavaju u najboljem mogućem ekološkom stanju.

Iako se upravljanja vodnim resursima u poljoprivredi najčešće veže za navodnjavanje poljoprivrednih površina, treba imati u vidu da su na znatnom dijelu naših poljoprivrednih zemljišta potrebna i ulaganja u sisteme dreniranja i odvođenja viškova vode. U nekim dijelovima Federacije BiH karakteristično je npr. da je zbog svojstava tla (teška, nepropusna) u dijelovima godine sa više padavina poljoprivredno zemljište potopljeno, dok u toplim i sušnim dijelovima godina nema dovoljno vlage. I u našoj praksi već postoji kombinovani sistemi odvodnjavanje-navodnjavanje (prikupljanje drenirane vode u vještačka jezera i korištenje ove vode za navodnjavanje drip tehnikama). Ulaganja u sisteme navodnjavanja i odvodnjavanja treba optimizirati prema lokalnim uslovima i preovlađujućim usjevima.

I pored velikih potreba, realno je očekivati da u narednom srednjoročnom periodu nije moguće osigurati sredstva za snažno povećanje površina poljoprivrednog zemljišta sa obezbijeđenim navodnjavanjem. Kroz savjetodavni rad sa poljoprivrednicima na površinama bez navodnjavanja treba promovisati modele poljoprivredne proizvodnje i agrotehničke mjere prilagođene takvim uslovima. Također je potrebno promovisati pristup po kojem se, nakon državnih intervencija u izgradnje sistema za navodnjavanje, poljoprivrednici obavežu da, makar i uz budžetsko sufinansiranje, investiraju u sekundarnu mrežu za navodnjavanje i osiguraju njeno održavanje. Treba naglasiti da je državnim sredstvima potrebna znatno veća i brža izgradnja sistema zaštite od poplava kojima se, između ostalog, štite i poljoprivredna zemljišta.

Povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u poljoprivredi

Opšti trendovi povećanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora imaju znatnog prostora i u poljoprivredi. Proizvodnja energije iz obnovljivih izvora na poljoprivrednom gazdinstvu ili farmi, pored smanjenja troškova za nabavku energije iz sistema njenim snabdijevanjem, u potpunosti je u skladu sa pristupima ozelenjavanja poljoprivrede. Biomasa iz žetvenih i sličnih ostataka i otpadaka te bio-gas na farmama za uzgoj životinja najčešće su korišteni izvori za proizvodnju energije za potrebe gazdinstava, ali i za njenu eventualnu prodaju sistemima za distribuciju energije. Pored toga, na praktično svim poljoprivrednim gazdinstvima energija se može proizvoditi instaliranjem fotonaponskih ćelija (solarni paneli). Alternativne proizvodnje energije podržavaju i drugi, vanpoljoprivredni, državni resori, nude se i subvencioniranja za izgradnju ovakvih energana, pa je kroz snažnije promovisanje potrebno znatno veće uključivanje poljoprivrednika (ali i drugih stanovnika u ruralnim područjima) u projekte proizvodnje energije na poljoprivrednim gazdinstvima i seoskim imanjima. Pored ohrabivanja, bilo bi višestruko korisno da se i u okvirima poljoprivrednog budžeta ili njegovih linija za ruralni razvoj osiguraju sredstva za sufinansiranje investicija za proizvodnju energije iz biomase i bio-gasa na poljoprivredni gazdinstvima.

Čuvanje i održivo upravljanje genetskim resursima

U Federaciji BiH bi trebalo izraditi i usvojiti programe zaštite biljnih i genetskih resursa domaćih životinja. Kroz međunarodne projekte su uspostavljeni elementi za funkcionisanje gen-banke poljoprivrednih biljaka, ali se od efektivnog završetka ovih projekata nije mnogo uradilo na daljem povećanju tada prikupljenog gen-fonda. Čuvanje i održivo upravljanje genetskim resursima u ovom kontekstu za cilj ima prije svega zaštitu i očuvanje autohtonih sorti biljaka i rasa domaćih životinja. Poljoprivrednicima koji na svojim gazdinstvima uzgajaju i čuvaju autohtone sorte i rase potrebno je obezbijediti makar simbolične budžetske stimulacije. Osim toga, potrebno je podržati i posebne istraživačke projekte na inventarizaciji i karakterizaciji zanimljivih, prije svega autohtonih, rasa domaćih životinja i poljoprivrednih biljaka.

Unapređenje upravljanja otpadom iz poljoprivrede

Upravljanju svim vrstama otpada u BiH se, uglavnom zbog pritiska institucija EU, ozbiljnije pristupilo tek tokom nekoliko posljednjih godina. Ne treba široko elaborirati sve posljedice koje još uvijek široko rasprostranjeno nekontrolisano odlaganje neselekcionisanog otpada svih vrsta ima po stanje životne sredine, ugrožavanje prirodnih resursa, zdravlje stanovništva pa i na opšti kulturno-civilizacijski nivo. Problemima upravljanja otpadom u ruralnim područjima (gdje, u pravilu, nema rada javnih komunalnih službi) se još uvijek posvećuje vrlo malo pažnje, polazeći od pretpostavki da je u ovakvim područjima produkcija otpada mala zbog niže gustine naseljenosti. Međutim, sama poljoprivreda je značajan generator različitog neopasnog, ali i opasnog otpada koji, nezbrinut i netretiran, može predstavljati opasnost po životnu sredinu i zdravlje ljudi, životinja i biljaka. U poljoprivredi posebnu opasnost mogu predstavljati ambalažni otpad sredstva za zaštitu zdravlja biljaka, gume poljoprivredne mehanizacije, korištena motorna ulja i sl. Posebno opasan otpad u stočarstvu su uginule životinje (čemu se može dodati i otpad iz klaonica). Problem upravljanja otpadom iz poljoprivrede je multiresorsko pitanje i treba ga rješavati, najbolje na inicijativu lokalnih zajednica, kroz saradnju više institucija. Pristupi i rješenja su, iako relativno skupi, uglavnom poznati i svode se na uspostavljanje punktova na kojima se otpad obavezno odlaže i sa kojih se odvozi na opremljene deponije gdje se on adekvatno tretira. Mnogo puta je isticana potreba i za izgradnjom i opremanjem regionalnih spalionica za uginule životinje, klaonički otpad i posebno opasan organski otpad iz industrije hrane životinjskog porijekla.

3.2.5.2.2. Prilagođavanje klimatskim promjenama i borba protiv klimatskih promjena

Poljoprivredna proizvodnja je neraskidivo povezana s vanjskim vremenskim utjecajima koji poljoprivredu, čine najosjetljivijom na aktuelne globalne klimatske promjene među svim

ekonomskim djelatnostima. Rizici od porasta temperatura, promjena količine i raspodjele padavina te povećane učestalosti i jačine ekstremnih vremenskih nepogoda za poljoprivredni sektor postaju posebno osjetljivo pitanje i u BiH, koja se nalazi u zoni značajnih klimatskih promjena. Poljoprivreda je djelatnost kojom se u osnovi bavi stanovništvo u ruralnim područjima pa se može očekivati da će negativni uticaji klimatskih promjena posebno pogoditi ovo stanovništvo, ali i dijelove stanovništva ukupne populacije iz kategorija ranjivih kategorija i kategorija sa nižim primanjima. Pored toga, poljoprivreda se smatra jednim od važnih izvora stakleničkih gasova, pri čemu je stočarska proizvodnja najznačajniji svjetski emiter metana.

U domenima politike borbe protiv ili prilagođavanja klimatskim promjenama napore treba usmjeriti na mjere i aktivnosti na prilagođavanju sektora negativnim učincima klimatskih promjena, ali i, koliko je to moguće, na mjere za ublažavanje uticaja poljoprivrede na klimatske promjene. Osmišljene aktivnosti i mjere trebale bi doprinijeti postizanju drugog strateškog cilja ("jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava uticaj klimatskih promjena").

Ove mjere i aktivnosti su u našim uslovima nova iskustva i za institucije i za poljoprivrednike. Očekuje se da će zbog uobičajeno istog ili većeg prinosa (a time i dohotka iz poljoprivredne proizvodnje) poljoprivrednici lakše prihvatiti mjere specifične za prilagođavanje nepovoljnim uticajima klimatskih promjena. Međutim, za uvođenje mjera na ublažavanju uticaja klimatskih promjena biće potrebne i snažne promotivne kampanje i osiguranje znatnih sredstva podrške poljoprivrednicima kroz instrumente utvrđene poljoprivredne politike. Donekle ohrabruje opšta tendencija smanjenja emisija stakleničkih gasova iz korištenja poljoprivrednog i šumskog zemljišta pa se instrumenti poljoprivredne politike znatnijim dijelom mogu koncentrisati na ipak lakše prihvatljive i provodive mjere prilagođavanja na negativne uticaje klimatskih promjena na poljoprivredne djelatnosti.

Danas se, posebno u zemljama EU provode mnoge prakse s ciljem borbe s klimatskim promjenama ili s ciljem smanjenja uticaja klimatskih promjena na poljoprivredu, a izvjesno je da će se, sa novim političkim orijentacijama EU i tehnološkim napretkom, njihov broj, obim i značaj u budućnosti povećavati. Neke od njih, kao i neke prakse za očuvanje prirodnih resursa, za posljedice mogu imati smanjenje prinosa i smanjenje obima proizvodnje. Prevažilaženje ovog problema podrazumijeva znatno više istraživanja, povećanje transfer znanja i tehnologija u poljoprivredu te uvođenje aplikativnih informacionih tehnologija. Insistiranje na brzom i obaveznom uvođenju ovakvih praksi u neaki sektor poljoprivrede u našim uslovima može imati čak i negativne posljedice u smislu njihovog teškog prihvatanja od strane proizvođača, pa i napuštanja poljoprivredne proizvodnje. Izvjesno je da ni u razvijenim zemljama mnogi poljoprivrednici nerado prihvataju nove obavezujuće prakse sa npr. značajnim smanjenjem unosa mineralnih đubriva u zemljište ili dramatičnim smanjenjem upotrebe pesticida u poljoprivredi. U ovim zemljama se uvođenje ovakvih mjera prati snažnom, namjenskom, budžetskom podrškom koja poljoprivrednicima osigurava dohodak, uz opšti društveni konsenzus da će borba sa klimatskim promjenama i očuvanje prirodnih resursa i životne sredine koštati sve građane, ali da će na prvim linijama borbe za postavljene ciljeve stajati poljoprivrednici. Imajući u vidu slabosti našeg sektora poljoprivrede, još uvijek niske mogućnosti budžetske podrške, institucionalnu potkapacitiranost, ali i nisku svijest stanovništva o rizicima od klimatskih promjena i potrebi očuvanja i zaštite prirodnih resursa i životne sredine, može se očekivati da će u narednom kratkoročnom periodu bite teškoća sa obavezivanjem poljoprivrednika na provođenje ovih praksi.

Kako kod nas nema posebnih iskustava u primjeni osmišljenih mjera prilagođavanja poljoprivrede klimatskim promjenama ili smanjenju njenog uticaja na klimatske promjene, od koristi može biti budžetsko nagrađivanje ili podržavanje svake od praksi koje se na drugim mjestima sa ovim svrhama i ciljevima primjenjuju. Pored navodnjavanja koje se u ovom kontekstu najčešće pominje, među uže agronomskim i tehnološkim mjerama ove vrste su npr. uvođenje u proizvodnju poljoprivrednih biljnih vrsta i sorti otpornijih na sušu ili otpornijih na biljne bolesti i štetočine,

zatravljanje, mulčiranje i korištenje zelenišnog đubrenja, upravljanje stajskim đubrivom (i kod odlaganja i kod upotrebe) na način koji minimizira emisije stakleničkih gasova, instaliranje protivgradnih mreža, instaliranje mreža za zaštitu od UV zračenja, održivo upravljanje pašnjacima, poboljšanje uzgojne strukture u stočarstvu, uvođenje rashladnih sistema na farmama za smanjenje toplinskog stresa životinja i sl. Iako nije agrotehničkog karaktera, podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje od elementarnih nepogoda može se svrstati u mjere zaštite poljoprivrednih proizvođača od negativnih posljedica klimatskih promjena. Veoma je važno naglasiti da mjere prilagođavanja poljoprivrede klimatskim promjenama i mjere njene borbe protiv klimatskih promjena zahtijevaju najsnažniju podršku sistema znanja i inovacija u poljoprivredi.

3.2.5.2. Ulaganja

Mjera 3.1.1. Podrška ulaganjima

Ulaganja u fizičku imovinu poboljšavaju ukupne rezultate i održivost poljoprivrednih gospodarstava i unapređuju obradu, plasiranje na tržište i razvoj novih proizvoda ili proizvodnih postupaka. Njima je obuhvaćena i infrastruktura vezana za razvoj, modernizaciju i prilagodbu poljoprivrede i šumarstva uključujući pristup poljoprivrednom gospodarstvu i šumskom zemljištu, konsolidaciju i poboljšanje zemljišta, opskrbu energijom i vodom ili njihovu uštedu. Mogu biti podržana i neproduktivna ulaganja koja se odnose na poljoprivredu, okoliš i klimu, uključujući zaštitu bioraznolikosti vrsta i staništa i jačanje vrijednosti javnog prostora.

Podrška u okviru ove mjere može biti dodijeljena i mladim poljoprivrednicima koji po prvi put uspostavljaju poljoprivredno gospodarstvo kao upravitelji gospodarstva u pogledu ulaganja namijenjenih usklađivanju sa EU standardima koji se primjenjuju u poljoprivrednoj proizvodnji.

U zemljama EU ulaganja se mogu odnositi i na obnavljanje poljoprivrednog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima što kod nas za sada nije moguće provoditi.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diverzificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdijevanja hranom;</i> <i>Strateški cilj 2: Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava utjecaj klimatskih promjena;</i>
Prioritet	<i>Prioritet 2: Jačanje tržišne orijentiranosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju;</i> <i>Prioritet 4: Doprinos ublažavanju i prilagođavanju utjecaja klimatskih promjena i veće korištenje održive energije;</i>
Naziv mjere	3.1.1. Podrška ulaganjima
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Ova mjera odnosi se na intervencije u vidu dodjele potpore za materijalna i nematerijalna ulaganja na ruralnom prostoru koja doprinose rastu konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije, podizanju kvaliteta života i životnog standarda stanovnika na ruralnom području, te osigurava zaštitu bioraznolikosti ruralnih područja. Podmjera vezana za ulaganja na PG i u prehrambenoj industriji izravno doprinosi povećanju konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava i prehrambene industrije, a može biti dodijeljena i sektoru šumarstva (privatne šume) na temelju plana upravljanja šumama. Materijalna i nematerijalna ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju odnose se na sve vrste ulaganja na PG koja se odnose na proizvodnu infrastrukturu, ali i na nematerijalnu imovinu (softver, standardi kvaliteta, zaštićene oznake geografskog porijekla i izvornosti) koji doprinose povećanju konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda ali i otpornosti, održivosti i tržišnom položaju samog PG-a. Udio javnih sredstava treba biti ograničen na 50% vrijednosti prihvatljivih ulaganja, s tim da nositeljima PG-a mladim od 40 godina i ženama nositeljicama PG-a ta podrška može biti uvećana za dodatnih 5% vrijednosti prihvatljivih ulaganja. Za PG koji se nalaze na

područjima sa prirodnim ograničenjima podrška treba biti povećana za dodatnih 10% iznosa prihvatljivih ulaganja.

Materijalna i nematerijalna ulaganja u preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda odnose se na sve vrste ulaganja u pogonima za doradu, preradu, pakiranje, čuvanje prerađenih proizvoda, kao i ulaganja u nematerijalnu imovinu (softver, standardi kvaliteta, zaštićene oznake geografskog porijekla i izvornosti) koji doprinose povećanju kvalitete, sigurnosti hrane, cijene koštanja i prepoznatljivosti prerađenih proizvoda, ali i otpornosti i održivosti subjekata koji se bave preradom. Podrška za ulaganja u preradu treba biti ograničena na 40% vrijednosti prihvatljivih ulaganja. U slučaju da investicija sadrži i ulaganje u tretman otpadnih voda intenzitet potpore može se povećati za dodatnih 10% vrijednosti prihvatljivih ulaganja.

Prihvatljivi troškovi za ovu mjeru su:

- Troškovi kupovine poljoprivrednih strojeva, priključnih uređaja i opreme do tržišne vrijednosti imovine, uključujući troškove njihove montaže/ugradnje;
- Troškovi izgradnje, adaptacije i rekonstrukcije građevinskih objekata i to troškovi nabavke građevinskog materijala ili gotovih montažnih elemenata;
- Troškovi izvođenja radova, uključujući pripremne, građevinske i instalaterske radove, troškove montaže na objektu ili troškove izvođenja radova na licu mjesta;
- Troškovi transporta nabavljenih poljoprivrednih strojeva, priključnih uređaja, opreme i materijala;
- Troškovi podizanja višegodišnjih nasada,
- Troškovi priključka električne energije, vode i PTT;
- Troškovi izgradnje i opremanja pogona za proizvodnju obnovljive energije za potrebe PG-a odnosno pogona za preradu;
- Opći troškovi vezani za angažman arhitekata, inženjera i konsultantskih naknada koji se odnose na savjete vezane za okolišnu i ekonomsku održivost projekata, uključujući studije izvodljivosti (prihvatljivi troškovi ne veći od 12% vrijednosti investicije);
- Troškovi za pripremu i provođenje obuka korisnika;
- U slučaju investiranja u objekte za proizvodnju obnovljive energije, podršku treba dodijeliti samo onim projektima čiji kapacitet proizvodnje na godišnjoj razini ne prelazi samopotrošnju korisnika.

U okviru ulaganja kao posebna podmjera podržana su ulaganja u diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti na ruralnom prostoru. Diverzifikacija (pokretanje raznolikih ekonomskih aktivnosti) radi stvaranja dodatnih izvora prihoda može biti provedena u okviru PG-a, ali se može odnositi i na druge poduzetnike i obrtnike koji su svoju djelatnost registrirali na ruralnim područjima, ili su im investicije, odnosno aktivnosti koncentrirane na ruralna područja. Prednost u dodjeli sredstava trebaju imati projekti sa područja koja imaju prirodna ograničenja, poljoprivrednici nositelji PG mlađi od 40 godina i žene nositeljice PG-a, odnosno projekti koji imaju pismo podrške LAG-ova.

Primjeri mogućih ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju i preradu:

- Ulaganje u alternativne poljoprivredne proizvodnje (sakupljanja i proizvodnja medicinskog, začinskog i šumskog bilja, proizvodnja ukrasnog bilja i drveća, sakupljanja i uzgoj gljiva, uzgoj puževa, proizvodnja lumbrihumusa, pčelarstvo, mali obiteljski ribnjaci i sl.);
- Ulaganje u pogone za preradu i doradu na PG;
- Ulaganje u direktni marketing i prodaju, izravna prodaja na PG-u, kušaonice domaćih vina i drugih proizvoda, prodaja na pijaci);
- Ulaganje za pružanje usluga poljoprivrednim proizvođačima;
- Ulaganja u pružanje općih usluga za ruralnu populaciju (dječji vrtići, starački domovi, PG za edukaciju, IT centri, transportne usluge, dječje igraonice, sportsko-rekreacijski centri);

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ulaganje u tradicionalno zanatstvo, (tipični poljoprivredni proizvodi, tradicionalna hrana, suveniri od drveta i sl.); ▪ Ulaganje u ruralni turizam (smještaj i prehrana turista na PG-u, jahanje, lov, ribolov, i sl.); ▪ Ulaganje u proizvodnju obnovljive energije za prodaju na tržištu. ▪ Ulaganje u obrte vezane za poljoprivredu i šumarstvo (radionice za popravak mehanizacije, iskorištavanje sekundarnih šumskih proizvoda, upravljanje otpadom i sl.) <p>Udio javnih sredstava za potporu ulaganja u diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti na ruralnom prostoru treba biti do 50% prihvatljivih troškova ulaganja, s tim da mladi poljoprivrednici i žene nositelji PG-a trebaju ostvariti pravo na dodatnih 5%, a PG-i sa područja sa prirodnim ograničenjima na dodatnih 10% prihvatljivih troškova ulaganja.</p> <p>Ulaganja u zaštitu bioraznolikosti je podmjera koja u našim uvjetima treba biti usmjerena na zaštitu autohtonih vrsta biljaka (povrtlarske i voćarske kulture) i domaćih životinja (domaći magarac, bosanski brdski konj, domaća buša, pas tornjak) u cilju očuvanja i zaštite njihovog genoma od smanjenja frekvencije gena ili od prijetnje potpunog izumiranja. Podrška treba biti dodijeljena kao i za aktivnosti ulaganja na drugim PG-ima s tim da se ovo ulaganje odnosi na autohtone biljne i životinjske vrste. Udio javnih sredstava treba biti do 75% iznosa prihvatljivih troškova ulaganja.</p> <p>Ulaganja koja nisu prihvatljiva:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ulaganje u kupovinu zemljišta osim u slučajevima posebnih programa za mlade poljoprivrednike koji po prvi put osnivaju PG ili preuzimaju upravljanje kao nositelj PG-a, ▪ kupovina životinja i jednogodišnjih biljaka i njihova sadnja osim ako ne služe za obnovu poljoprivrednog i šumskog potencijala nakon elementarnih nepogoda i katastrofalnih događaja, ▪ kamate na dug, s izuzetkom onih na bespovratna sredstva dana u obliku subvencija kamatne stope ili subvencija naknada za izdavanje jamstva, ▪ ulaganja u navodnjavanje koja nisu u skladu s postizanjem dobrog stanja vodnih tijela uključujući širenje navodnjavanja na vodna tijela čije je stanje definirano kao manje dobro u relevantnom planu upravljanja riječnim slivom, ▪ ulaganja u veliku infrastrukturu koja nije dio strategija lokalnog razvoja, ▪ - ulaganja u pošumljavanje koja nisu u skladu s ciljevima u području klime i okoliša u skladu s održivim načelima upravljanja šumama kako je navedeno u paneuropskim smjernicama za pošumljavanje. 		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj podržanih projekata ulaganja na PG ▪ Iznos isplaćene podrške investicijama na PG ▪ Broj podržanih projekata ulaganja u preradu ▪ Iznos isplaćene podrške prerađivačkim kapacitetima ▪ Broj podržanih projekata ulaganja u diverzifikaciju na PG ▪ Ukupne investicije projekata diverzifikacije ▪ Broj projekata ulaganja u proizvodnju obnovljive energije ▪ Broj podržanih projekata ulaganja u zaštitu bioraznolikosti 	<p>1.112</p> <p>6.466.000</p> <p>68</p> <p>4.467.280</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p>	<p>9.020</p> <p>113.803.500</p> <p>580</p> <p>42.446.780</p> <p>580</p> <p>17.150.000</p> <p>340</p> <p>17</p>
Razvojni efekt i doprinos mjere	Ovom mjerom doprinosimo ispunjavanju Prioriteta 2 jer osiguravamo financijski instrument za stimuliranje i podršku ulaganja na PG i pogonima za preradu, što uključuje i		

ostvarenju prioriteta	korištenje suvremenih IT sistema vezanih za poljoprivrednu proizvodnju i njihovu preradu čime. Na taj način podržavamo rast konkurentnosti domaćih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Također su podržane investicije koje doprinose ostvarenju Prioriteta 4. kroz podršku ulaganja u neškodljivo uklanjanje, zbrinjavanje ili preradu okolišno štetnih nusproizvoda poljoprivredne proizvodnje i njihove prerade. Pored toga u okviru mjere stimulirana je proizvodnja energije iz obnovljivih izvora što osigurava dugoročno i održivo korištenje prirodnih resursa i smanjenje zagađenja okoliša.							
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos:	10.933.280	12.862.500	21.705.400	26.295.000	30.550.000	34.681.500	37.681.500
	Izvor:	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2021.-2027.							
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva							
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ							
Ciljne grupe	PG koja vrše ulaganja u infrastrukturu za primarnu poljoprivrednu proizvodnju, obrti, zadruge i poduzeća koja ulažu u infrastrukturu za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda, PG koji ulažu u diverzifikaciju, obrti i poduzeća iz oblasti poljoprivrede i šumarstva, PG koji ulažu u infrastrukturu za potrebe držanja autohtonih biljnih i životinjskih vrsta.							

Mjera 3.1.2. Pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje poduzeća na ruralnom prostoru

Podrška u okviru ove mjere u EU ZPP može se dodijeliti mladim poljoprivrednicima koji po prvi put uspostavljaju poljoprivredno gospodarstvo kao upravitelji PG-a. U okviru ulaganja može biti dodijeljena početna pomoć za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima, odnosno za osnivanje ruralnih poduzeća iz oblasti poljoprivrede i šumarstva. U slučaju dodjele sredstava za nepoljoprivredne djelatnosti na ruralnom prostoru, sredstva se dodjeljuju poljoprivrednicima ili članovima domaćinstva poljoprivrednog gospodarstva koji u trenutku proširenja djelatnost na nepoljoprivredne aktivnosti u okviru mikro ili malih poduzeća obavljaju poljoprivrednu djelatnost na poljoprivrednom gospodarstvu. Članom kućanstva poljoprivrednog gospodarstva ne mogu se smatrati radnici zaposleni na poljoprivrednom gospodarstvu. Podrška se dodjeljuje na temelju poslovnog plana čija realizacija treba početi u roku od devet mjeseci od dana donošenja odluke kojom se odobrava pomoć.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Jačanje socioekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja
Prioritet	Prioritet 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima
Naziv mjere	3.1.2. Pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje poduzeća na ruralnom prostoru

<p>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*</p>	<p>Mjera za pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje poduzeća na ruralnom prostoru teži jačanju socioekonomske strukture i olakšavanju procesa otvaranja novih radnih mjesta na ruralnom području.</p> <p>Podmjera namijenjena pokretanju poslovanja mladih poljoprivrednika osigurava sredstva za financiranje projekata na PG-ima u kojima je mladi poljoprivrednik preuzeo status nositelja. Mladi poljoprivrednici koji su preuzeli upravljanje PG-om kandidiraju svoje projekte za unapređenje poslovanja PG-a u prvih pet godina od dana kada su u RPG upisani kao nositelji PG-a. Osnova za dodjelu sredstava je Poslovni plan, a podrška se dodjeljuje u jednokratnom iznosu do 30.000 KM. U okviru projekta dozvoljene su sve vrste ulaganja u infrastrukturu za primarnu poljoprivrednu proizvodnju, uključujući i kupovinu zemljišta. Da bi se izbjegle moguće manipulacije, mladi poljoprivrednici ispod 27 godina starosti moraju dostaviti dokaz da nemaju status studenta.</p> <p>Kao posebna podmjera predviđena je podrška osnivanju ruralnih poduzeća povezanih s poljoprivredom i šumarstvom, odnosno diversifikacijom dohotka poljoprivrednog kućanstva, s tim da pravo na ovu mjeru imaju svi OPG-i upisani u RPG koji svoju djelatnost registriraju u formi obrta odnosno društva s ograničenom odgovornošću. U tom slučaju pokriva im se troškovi registracije obrta odnosno poduzeća do 100% prihvatljivih troškova registracije i troškovi nabave uredske opreme do 50% iznosa prihvatljivih troškova. Također, mogu biti sufinancirani i troškovi doprinosa za mirovinsko i zdravstveno osiguranje u prve tri godine poslovanja na način da se u prvoj godini sufinancira do 100%, u drugoj godini do 75%, a u trećoj godini do 50% tih troškova.</p> <p>Mjera obuhvaća i podršku osnivanju obrta odnosno poduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima, ali samo ako su ona prepoznata kao dio strategija lokalnog razvoja što LAG-ovi potvrđuju pisanom preporukom. U okviru ove aktivnosti može biti podržana registracija poduzeća do 100 % prihvatljivih troškova registracije, i nabava uredske opreme do 50% iznosa prihvatljivih troškova.</p>		
<p>Strateški projekti</p>			
<p>Indikatori za praćenje rezultata mjere</p>	<p>Indikatori</p>	<p>Polazne vrijednosti</p>	<p>Ciljne vrijednosti</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj PG koji su koristili mjeru za pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika 	<p>0</p>	<p>200</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iznos sredstava dodijeljen za pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika 	<p>0</p>	<p>6.000.000</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj novoosnovanih ruralnih poduzeća povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom podržanih u okviru mjere 	<p>0</p>	<p>2.200</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iznos sredstava dodijeljen za podršku osnivanju ruralnih poduzeća povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom (KM) 	<p>0</p>	<p>9.108.750</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj novoosnovanih ruralnih poduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti podržanih u okviru mjere 	<p>0</p>	<p>265</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iznos sredstava dodijeljen za podršku osnivanju ruralnih poduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti (KM) 	<p>0</p>	<p>1.060.000</p>
<p>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</p>	<p>Mjerom se doprinosi ostvarivanju Prioriteta 7. budući se potiču produktivna i neproduktivna ulaganja na poljoprivrednim gospodarstvima, poput ulaganja u infrastrukturu povezanu s razvojem, modernizacijom ili prilagodbom klimatskim promjenama, kupovina zemljišta, opskrba energijom i vodom, što pogoduje pokretanju poslovanja mladih poljoprivrednika i povećava motivaciju za osnivanje vlastitog poduzeća.</p>		

Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos:	840.000	1.470.000	3.185.000	3.478.250	3.591.750	3.603.750
	Izvor:	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2022.-2027.						
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva						
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ						
Ciljne grupe	Mladi poljoprivrednici koji po prvi put preuzimaju PG, osnivači obrta i drugih poduzeća na ruralnom prostoru povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom, osnivači obrta i drugih poduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti na ruralnom prostoru koji imaju preporuku LAG-a.						

3.2.5.4. Instrumenti upravljanja rizikom poslovanja

Instrumenti upravljanja rizikom poslovanja u okviru EU ZPP mogu uključivati financijske doprinose premijama za osiguranje usjeva, životinja i biljaka od materijalnih gubitaka poljoprivrednika uzrokovanih nepovoljnim klimatskim prilikama, bolestima životinja ili biljaka, najezdom nametnika ili okolišnim incidentom.

Pored toga mjera može uključivati i financijske doprinose uzajamnim fondovima u svrhu isplate financijskih naknada poljoprivrednicima za nastale materijalne gubitke, odnosno za stabilizaciju prihoda u slučaju značajnog pada u njihovim приходima. Nažalost, zbog nepostojanja prakse uzajamnih fondova i nedostatnih sredstava, u našim uvjetima ovaj tip mjera za sada nije moguće provoditi.

Mjera 3.1.3. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje

Mjera se odnosi na pomoć poljoprivrednim proizvođačima da lakše upravljaju svojom proizvodnjom i sve uzraženijim dohodovnim rizicima povezanim sa njihovom poljoprivrednom djelatnošću (proizvodnjom na otvorenom), a koji su van njihove kontrole.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška pametnog, otpornog i diverzificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom</i>
Prioritet	<i>Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevanja hranom</i>
Naziv mjere	3.1.3. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera se odnosi na pomoć poljoprivrednicima da upravljaju proizvodnjom i dohodovnim rizicima povezanim sa njihovom poljoprivrednom djelatnošću, a koji su izvan njihove kontrole. Podrška u okviru ove mjere može biti dodijeljena kao financijski doprinos kroz sufinanciranje premija za osiguranje poljoprivredne proizvodnje koje poljoprivrednici sklapaju s osiguravajućim društvima. Sufinanciranje premija osiguranja odnosi se na osiguranje od štete nastale zbog prirodnih nepogoda (grad, poplave, suše, mraz, erozija tla), kao i drugih uzroka koji nisu pod kontrolom poljoprivrednika (štete zbog pojave bolesti, uginuća i sl.), a za njih postoji mogućnost sklapanja police osiguranja.

	Udio javnih sredstava je ograničen na najviše 70% prihvatljivih troškova, a Federalno ministarstvo poljoprivrede treba spriječiti prekomjerne naknade ukoliko postoje dodatne intervencije sa drugih razina vlasti u Federaciji BiH.							
Strateški projekti								
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori					Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj PG koji su ostvarili pravo na sufinansiranje premije osiguranja ▪ Iznos sredstava isplaćen za sufinansiranje premije osiguranja (KM) 					44	1.304	
						141.000	6.353.300	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova mjera doprinosi ostvarenju Prioriteta 7. zato što povećava sigurnost ostvarivanja očekivanog dohotka i povećava otpornost PG-a na gubitak prihoda koji je posljedica prirodnih i drugih nepogoda. To povećava izgleda za opstanak, uspješno poslovanje i razvoj PG-a u situacijama kada nastupe nepovoljni događaji po poljoprivrednu proizvodnju za koje je moguće pribaviti policu osiguranja. Povećano preživljavanje poljoprivrednih gospodarstava u okolnostima velikog gubitka prihoda povećava opseg poljoprivrednih proizvoda iz domaćih izvora, što izravno utječe i na sigurnost snabdijevanja hranom domaćeg stanovništva.							
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos:	141.000	175.000	450.000	1.045.000	1.282.500	1.500.000	1.760.000
	Izvor:	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2021.-2027.							
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva							
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ							
Ciljne grupe	PG koja osiguravaju poljoprivrednu proizvodnju kod osiguravajućih društava							

3.2.5.5. Saradnja

U okviru potpore suradnji u EU ZPP moguća je dodjela sredstava s ciljem olakšavanja uspostave proizvođačkih grupa i organizacija proizvođača u poljoprivrednom i šumarskom sektoru za potrebe prilagodbe zahtjevima tržišta, zajedničkog plasiranja proizvoda na tržište uključujući pripremu za prodaju, centralizaciju prodaje i ponude kupcima na veliko, stvaranje zajedničkih pravila o informacijama o proizvodnji, razvoj djelatnosti, vještine plasiranja na tržište te organizacija i olakšavanje postupaka razvoja i primjene inovacija.

Podrška se dodjeljuje proizvođačkim grupama i organizacijama proizvođača koje je nadležno tijelo državne uprave priznalo na temelju poslovnog plana, odnosno operativnog programa, a ograničava se na skupine i organizacije proizvođača koji spadaju u kategoriju malih i srednjih poduzeća. Poslovni planovi odnosno programi trebaju biti ostvareni u roku od pet godina od dana priznavanja proizvođačke grupe odnosno organizacije proizvođača.

Suradnja se odnosi i na promicanje oblika suradnje između najmanje dvije strane koje su subjekti u poljoprivrednom, šumarskom sektoru, te lancu opskrbe hranom i ostalim subjektima koji

doprinosu ostvarivanju ciljeva i prioriteta ruralnog razvoja uključujući proizvođačke grupe, zadruge i međusektorske organizacije, stvaranje klastera i mreža. Suradnja se može odnositi na pilot-projekte, razvoj novih proizvoda, praksi, procesa i tehnologija u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru, suradnju u uspostavljanju zajedničkih radnih procesa, zajedničko korištenje objekata i resursa, horizontalnu i vertikalnu suradnju sudionika u lancima opskrbe, promotivne aktivnosti povezane za kratke lance opskrbe i lokalna tržišta i zajedničke projekte vezane za očuvanje okoliša. Mjera može obuhvaćati horizontalnu i vertikalnu suradnju među subjektima u lancu opskrbe vezanu uz održivu opskrbu biomasom koja se koristi u pripremi hrane, za proizvodnju energije ili u industrijskim procesima, provedbu lokalnih razvojnih strategija (LRS), uspostavu i rad Lokalnih akcijskih grupa (LAG), i diverzifikaciju poljoprivrednih djelatnosti koje se odnose na zdravstvenu zaštitu, društvenu integraciju i obrazovanje o okolišu i hrani.

Mjera 3.1.4. Podrška saradnji od interesa za poljoprivredu i ruralni razvoj

Veza sa strateškim ciljem	<p><i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diverzificirano sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom;</i></p> <p><i>Strateški cilj 3: Jačanje socioekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja;</i></p> <p><i>Strateški cilj 4: Modernizacija poljoprivrednog sektora poticanjem i razvojem znanja, inovacija i digitalizacije u poljoprivredi i ruralnim područjima te promicanjem njihove upotrebe;</i></p>
Prioritet	<p><i>Prioritet 2: Jačanje tržišne orijentiranosti, povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju;</i></p> <p><i>Prioritet 3: Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda;</i></p> <p><i>Prioritet 8: Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalnog razvoja u ruralnim područjima uključujući bio-ekonomiju i održivo šumarstvo;</i></p>
Naziv mjere	3.1.4. Podrška saradnji od interesa za poljoprivredu i ruralni razvoj
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Podmjera za povezivanje malih poljoprivrednih proizvođača s organizatorima otkupa i prerađivačima kroz uspostavu i rad proizvođačkih grupa povećava stupanj integriteta unutar lanaca vrijednosti, usklađuje ponudu s potražnjom tržišta, osigurava unificiranje tehnologije proizvodnje i podizanje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda sa malih farmi, olakšava plansko uvođenje standarda kvaliteta, osigurava adekvatno istraživanje tržišta i brzo prilagođavanje promjenama u zahtjevima kupaca.</p> <p>Podrška se dodjeljuje za administrativne troškove uspostave proizvođačke grupe i troškove realiziranja Poslovnog plana proizvođačke grupe. Poslovni plan se donosi na razdoblje do pet godina, a treba se odnositi na poboljšanja kvalitete proizvoda, uvođenje sistema sljedivosti, smanjenje upotrebe pesticida, mineralnih gnojiva i drugih kemijskih sredstava, zbrinjavanje otpada i sl.. Poslovni plan izrađuje nositelj proizvođačke grupe (obrt, zadruga odnosno drugo poduzeće koje se bavi otkupom ili preradom). Udio javnih sredstava za realizaciju aktivnosti iz Poslovnog plana je do 60% iznosa prihvatljivih troškova, a svake naredne godine smanjuje se za 10% tako da u zadnjoj godini realizacije iznosi 20% iznosa prihvatljivih troškova. Kada Plan odobri Federalno ministarstvo poljoprivrede sklapa se ugovor sa nositeljem proizvođačke grupe. Podrška ne može prelaziti 10% vrijednosti godišnje proizvodnje koju su ostvarili članovi proizvođačke grupe u godini prije njene uspostave, a godišnji iznos dodijeljenih sredstava ne može prelaziti 100.000 KM po proizvođačkoj grupi.</p> <p>Podmjera se odnosi i na uspostavu organizacija proizvođača na razini Federacije BiH u sektorima kao što su povrće, voće, mlijeko, meso, žitarice i uljarice, maslinarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo, kao i drugim sektorima u kojima poljoprivredni proizvođači iskazuju interes za njihovu uspostavu. Podrška se dodjeljuje za uspostavu i troškove rada organizacije proizvođača te za izradu operativnih programa kojima se planiraju ulaganja u materijalnu i nematerijalnu imovinu, istraživanje i eksperimentalnu proizvodnju, ekološku i integritanu proizvodnju, djelovanje za očuvanje tla, stvaranje i očuvanje staništa, štednju energije, povećanje energetske učinkovitosti i povećanje korištenja energije iz obnovljivih izvora, smanjenje stvaranja otpada, povećanje</p>

	<p>učinkovitosti prijevoza i skladištenja, ublažavanje klimatskih promjena i prilagodbu na njih, uvođenje sistema kvaliteta, promocija i komunikacija sa tržištem, usluge savjetovanja i tehničke pomoći, razmjena najbolje proizvodne prakse i sl. Podrška može iznositi do 100% prihvatljivih troškova osnivanja i rada organizacije proizvođača, a ne može prelaziti godišnji iznos od 50.000 KM.</p> <p>Podmjera vezana za potporu izradi Lokalnih razvojnih strategija (LRS) odnosi se na troškove njihove izrade, a što je preduvjet za funkcioniranje LAG-ova. Udio javnih sredstava je do 100% prihvatljivih troškova izrade LRS, dodjeljuje se samo jednom za razdoblje važenja LRS, i ne može prelaziti iznos od 50.000 KM.</p> <p>Podmjera za potporu radu LAG-ova odnosi se na troškove funkcioniranja LAG-ova, a dodjeljuje se svake godine svakom aktivnom LAG-u. Udio javnih sredstava je do 100% prihvatljivih troškova LAG-a, i ne može prelaziti iznos od 40.000 KM godišnje.</p> <p>Podmjera za potporu organiziranju i nastupima na sajmovima odnosi se na sufinanciranje troškova organizacije sajmovi koje organiziraju lokalna udruženja poljoprivrednika i troškova nastupa na sajmovima za poljoprivredna gospodarstva odnosno poduzeća iz oblasti prehrambene industrije. Udio javnih sredstava je do 25% prihvatljivih troškova organizacije sajma, odnosno nastupa na sajmu, i ne može prelaziti iznos od 10.000 KM po korisniku godišnje.</p>							
Strateški projekti								
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori					Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj uspostavljenih proizvođačkih grupa ▪ Broj OPG-a uključenih u proizvođačke grupe ▪ Broj izrađenih LRS ▪ Broj podržanih LAG-ova ▪ Broj podržanih organizacija proizvođača ▪ Broj podržanih nastupa na sajmovima 					64 11.944 0 0 0 1	85 18.500 15 15 9 120	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Ulaganja doprinosi ostvarivanju Prioriteta 2. kroz osposobljavanje, korištenje suvremenih IT, prijenos znanja i savjetovanje koje osiguravaju nositelji proizvođačkih grupa (agregatori) što doprinosi povećanju tržišne uspješnosti uključenih PG-ova. Pri tome doprinosimo i ostvarivanju Prioriteta 3. budući da uključena PG osiguravaju povoljniji položaj unutar lanca vrijednosti jer su s otkupljivačima odnosno prerađivačima povezani ugovorom o proizvodnji i otkupu, te imaju jasne zahtjeve u pogledu primjene tehnologije proizvodnje i standarda kvalitete od strane agregatora, odnosno krajnjih kupaca.</p> <p>Ova mjera doprinosi ostvarenje Prioriteta 8. kroz uspostavu i provedbu suradnje vezane za uspostavu sistema kvalitete i promicanje kratkih lanaca opskrbe što izravno utječe na povećanje kvaliteta i konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda na PG-ima uključenim u proizvođačke grupe.</p> <p>Pored toga uključivanje lokalne razine (jedinice lokalne samouprave, gospodarskih subjekata i različitih udruženja koji zajedno čine osnivače LAG-ova) u kreiranje mjera ruralnog razvoja od velike je važnosti s obzirom na odlično poznavanje problema i potreba lokalnih zajednica. Angažman LAG-ova pomaže preciznijem usmjeravanju raspoloživih sredstava fokusiranjem na rješavanje najvažnijih pitanja lokalne zajednice, što je osnovna svrha i cilj uspostave LEADER pristupa.</p> <p>Poljoprivrednici moraju imati vlastitu strategiju za nastup na tržištu, a nastupima na sajmovima promoviraju svoje proizvode, bolje upoznaju tržište i zahtjeve potrošača što olakšava prilagođavanje zahtjevima tržišta i donošenje ispravnih poslovnih odluka.</p>							
Indikativna financijska konstrukcija sa	Godina	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos:	1.598.000	1.825.000	2.020.000	2.464.000	2.625.000	2.890.000	3.165.000

izvorima financiranja (u KM)	Izvor:	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
	Iznos:	0	6.346.000	6.923.000	4.038.000	1.154.000	29.000	0
	Izvor:		READP (IFAD)	READP (IFAD)	READP (IFAD)	READP (IFAD)	READP (IFAD)	
	Iznos:	0	0	145.000	2.071.000	145.000	2.548.000	0
	Izvor:			ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB
Razdoblje implementacije mjere	2021.-2027.							
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva							
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ							
Ciljne grupe	PG i agregatori uključeni u proizvođačke grupe, Lokalne zajednice koje izrađuju LRS, LAG-ovi, udruženja poljoprivrednih proizvođača koja su organizirala sajam ili nastupila na sajmu, PG i poduzeća koja se bave preradom primarnih poljoprivrednih proizvoda koji su nastupili na sajmovima.							

3.2.5.6. Razmjena znanja i informacija

Današnji poljoprivrednici djeluju u prirodnom, ekonomskom i tehnološkom okruženju koje se uslijed ograničenja resursa, pritiska na životnu sredinu, promjena društvenih očekivanja, migracija stanovništva, razvoja novih tehnologija i sve većeg uticaja klimatskih promjena brzo mijenja. U ovakvom okruženju poljoprivrednici i proizvođači hrane trebaju nova znanja, nove vještine i inovativne ideje za razvoj i upravljanje svojim proizvodnim sistemima.

U bliskoj budućnosti najveću pažnju treba posvetiti elementima modernizacije poljoprivredne politike, što bi trebalo poboljšati efikasnost intervencija u cilju postizanja strateških ciljeva. To se prvenstveno odnosi na: stvaranje, dijeljenje i korištenje znanja i inovacija te razvoj digitalnih tehnologija u poljoprivredi i ruralnim područjima. Stalni prenos znanja u poljoprivredi preduslov je za neophodno restrukturiranje sektora koje bi, podržano intervencijama utvrđenim poljoprivrednom politikom, trebalo dovesti do postizanja krajnjih zacrtanih ciljeva, odnosno do povećanja konkurentnosti sektora i održivog razvoja ruralnih područja, svu uz održivo korištenje resursa, zaštitu životne sredine i borbu sa klimatskim promjenama.

U našim uslovima praktično nema ni elemenata sistemskog pristupa primjeni znanja i inovacija u poljoprivredi pa se u ovom strateškom periodu mora pristupiti uspostavljanju potrebne infrastrukture i integraciji inače ograničenih kapaciteta. Neophodno je barem inicijalno promovirati model integrisanog sistema poljoprivrednog znanja i inovacija (AKIS) kojeg karakteriše okvirno definisana i ciljana saradnja između grupa zainteresovanih subjekata (poljoprivrednici, uzgajivači šuma, savjetodavci, preduzetnici, potrošači i istraživači). Prema iskustvima iz razvijenih zemalja, ovakav sistem bi trebao omogućiti stvaranje i razmjenu znanja na otvoren način, sa organizacijom za susrete i komunikaciju između aktera (tzv. operative grupe poljoprivredno-inovacijskog partnerstva) te za razvoj i primjenu na znanju zasnovanih ili inovativnih ideja. Uspostavljanje AKIS-a prema evropskim standardima treba regulisati posebnim zakonskim propisom kojim se definišu komponente sistema, načini planiranja i implementacije te njegovo finansiranje.

U Federaciji BiH je, dakle, tek potrebno pristupiti uspostavljanju AKIS sistema. Kako se radi o novom i zahtjevnom modelu realno je očekivati da će (uz uslov da postoji politička volja da se ide u njegovo uspostavljanje) znatan dio narednog strateškog perioda proći u stvaranju regulatornih pretpostavki za ovakav sistem te prvim uvezivanjima njegovih aktera. Ipak, uz dobru organizaciju AKIS sistem bi već krajem strateškog perioda mogao biti u funkciji. Uz ovu pretpostavku, ovdje se navode uobičajene grupe aktivnosti još ne potpuno razvijenih AKIS sistema. Dakle, moguće AKIS inicijative, aktivnosti i programi krajem strateškog perioda u Federaciji BiH bi mogle biti: 1) povećanje razmjena znanja i jačanje veza između istraživanja i prakse; 2) jačanje poljoprivrednog savjetodavstva kroz AKIS sistem; 3) interaktivno inoviranje kroz operativne grupe partnerstva za inovacije u poljoprivredi; 4) podrška digitalnoj tranziciji u poljoprivredi i 5) promovisanje sistema obaveznog osposobljavanja i obrazovanja u poljoprivredi.

I bez posebne analize postojećeg stanja, jasno je da je stepen *povezanosti poljoprivrednika i kreatora znanja* u našim uslovima na vrlo niskom nivou. U BiH i Federaciji BiH realno nema uslova za fundamentalna naučna istraživanja koja zahtijevaju znatna finansijska sredstva, razvijenu naučnu infrastrukturu i renomirane naučnike i istraživače. Izvjesno je da će se u dugom narednom periodu naučna istraživanja u poljoprivredi u našim uslovima biti aplikativnog karaktera, pri čemu će naučno-stručna zajednica biti usmjerena na prenos naučnih inovacija i naprednih tehnoloških rješenja iz zemalja sa razvijenom naučno-istraživačkom djelatnošću. I u ovakvim uslovima je potrebno obezbijediti sredstava za istraživanja, uz osiguranje sistemskog pristupa zasnovanog na jasnim kriterijima kod odabira naučno-istraživačkih projekata koji će se finansirati javnim sredstvima. Područja i teme istraživanja treba usmjeravati ka projektima od praktične važnosti za poljoprivrednike i ostale sektorske aktere koji za cilj imaju rješavanje ili ublažavanje ključnih problema i izazova u sektoru. Dugoročno sistemsko rješenje unutar AKIS-a omogućava otvoren pristup u definisanju inovativnih projekata od strane operativnih grupa formiranih za pronalaženje rješenja za određeno konkretno prioritarno pitanje. U okvirima definisanih strateških ciljeva poljoprivrednici i drugi akteri vertikalnog lanca na podsektorskom nivou će praktično odlučivati o istraživanju koje će se provoditi na bazi svojih stvarnih potreba za prevladavanjem specifičnih problema u proizvodnji, marketingu i drugim segmentima.

Po svojim postavkama AKIS radi na jačanju veza između istraživanja i prakse kroz usmjeravanje istraživača na kreiranje konkretnih rezultata u skladu s potrebama sektora koji su lako razumljivi korisnicima, osiguranje direktnih kontakata između istraživača i aktera u realnom sektoru, organizovanje obuka za istraživače sa razmjenom inovativnih rezultata i istraživanja, povezivanje istraživača sa oglednim farmama, itd.

AKIS posebno insistira na važnosti *poljoprivrednog savjetodavstva*, jer je ono jedan od glavnih izvora za donošenje odluka poljoprivrednika. Najvažnija uloga savjetodavca ostaje direktan, ali dvosmjernan kontakt s poljoprivrednicima: pružanje potrebnih informacija i savjeta poljoprivrednicima, ali i prikupljanje informacija o potrebama i kapacitetima poljoprivrednika te uključivanje poljoprivrednika u inovativne projekte i prenos znanja. Poljoprivredni savjetodavci moraju imati pristup najnovijim naučno-stručnim saznanjima te redovno nadograđivati svoja znanja i vještine. Istraživači i savjetodavci moraju biti u kontaktu, a savjetodavci bi trebali biti među ključnim akterima kod kreiranja istraživačkih projekata i razvoja inovacija. Pored javne poljoprivredne savjetodavne službe, treba stvarati pretpostavke za povećanje broja privatnih savjetodavaca kroz podrške njihovom organizacijskom uspostavljanju, ali i kroz regulatorno definisanje mogućnosti da poljoprivrednici sami biraju svoje savjetodavce. Izvjesno je da ni javni ni privatni poljoprivredni savjetodavci ne mogu biti u redovnom kontaktu sa svim poljoprivrednicima na velikom broju poljoprivrednih gazdinstava. Kroz saradnju institucija, savjetodavnih službi i predstavnika poljoprivrednika potrebno je uspostaviti kriterijume prioriteta savjetodavnog djelovanja (npr. prednost za gazdinstva s izraženijim razvojnim potencijalom, gazdinstva podržana većim budžetskim podrškama, gazdinstva sa većim brojem zaposlenih, zadruga, mladi poljoprivrednici koji počinju poljoprivrednu djelatnost ili sl.). Za male poljoprivredne proizvođače s

ograničenim razvojnim potencijalima potrebno je pripremiti i distribuirati posebne edukativne pakete (sa npr. temama o diverzifikaciji djelatnosti, načinima povećanja proizvodnje, uvođenju alternativnih proizvodnih sistema, itd.) te im omogućiti pristup javno dostupnim savjetodavnim informacijama (npr. obavještajno-prognozne službe, informacije o stanju na tržištu i sl.).

AKIS pretpostavke za kreiranje *interaktivnih inovacija u poljoprivredi* stvara kroz formiranje i podržavanje rada operativnih partnerskih grupa za inovacije u poljoprivredi, a ponegdje i kroz platforme za stvaranje i prenos znanja koje vode sami poljoprivrednici. Operativne partnerske grupa za inovacije u poljoprivredi mogu biti različitog sastava, ali u pravilu uključuju poljoprivrednike, istraživače, poljoprivredne savjetodavce, predstavnike industrije, ekološka udruženja, predstavnike udruženja potrošača i nevladine organizacije. Osnovni zadaci operativnih grupa su idejno kreiranje i realizacija zajedničkih projekata koji bi trebali doprinijeti postizanju definisanih ciljeva i rješavanju konkretnih problema.

Digitalna transformacija poljoprivrede u razvijenim zemljama se nameće i biće sve važniji faktor razvoja i povećanja konkurentnosti sektora. Ova transformacija, međutim, zahtijeva niz predušlova, od uspostavljenog AKIS-a i razvijene digitalizacije infrastrukture, do digitalne pismenosti poljoprivrednika i drugih korisnika sistema digitalizacije poljoprivrede. Pristup digitalnim tehnologijama, a posebno sofisticiranim rješenjima u oblasti precizne poljoprivrede i drugim digitalnim aplikacijama koje su često dizajnirane za velike proizvodne sisteme, može biti problematičan momenat za male i srednje poljoprivredne proizvođače, te za starije poljoprivrednike nevične upotrebi digitalizovanih sistema koji najčešće traže specifična znanja i vještine. Ovdje važnu ulogu imaju poljoprivredni savjetodavci koji, sa dovoljno znanja, imaju pristup podacima i informacijama digitalne prirode koji mogu biti od pomoći poljoprivrednicima koji ih sami ne mogu ili ne znaju koristiti. Uz to, savjetodavci bi trebali podržavati poljoprivrednike u ovladavanju barem nekim digitalnim tehnologijama te promovisati korisne, jednostavne i šire dostupne aplikacije otvorenog koda. Kako je već pomenuto, digitalna transformacija poljoprivrede je vjerovatno najzahtjevniji proces u okviru AKIS-a i inače pa je realno očekivati da tek sa uspostavljanjem AKIS-a i snažnom mobilizacijom više institucija i sektora u našim uslovima dođe do široke primjene digitalnih tehnologija u poljoprivredi.

S ciljem poboljšanja znanja i kvalifikacija poljoprivrednih proizvođača potrebno je razmotriti mogućnost uvođenja sistema *stalne edukacije i usavršavanja poljoprivrednika*. Prema praksama razvijenih zemalja koji provod ovakve sisteme edukacije i obuke se realizuju sa, prema vrsti poljoprivredne djelatnosti, propisanim fiksnim brojem sati. Ovakve programi edukacija i obuka najčešće se organizuju za korisnike budžetskih podsticaja kod pokretanje novih sektorskih poslova mladih poljoprivrednika, prelazaka u kapacitetima razvijenu kategoriju poljoprivrednih gazdinstava, provođenja projekata integracije, osnivanja i rada poljoprivrednih zadruga, itd. Edukacije mogu biti obavezujuće i za korisnike finansijske potpore kroz druge strateški definisane mjera, u oblastima u kojima je potrebno značajno povećati nivo znanja i vještina poljoprivrednika te za specifične i složene probleme kao što su npr. agro-ekološke mjere, održiva upravljanja resursima, zaštita biodiverziteta, mjere borbe ili prilagođavanja klimatskim promjenama, nizak kvalitet proizvoda, niska sigurnost proizvoda. itd. Na našim prostorima učenje, a pogotovo stalno učenje, nisu među omiljenim aktivnostima. Kroz stalan rad poljoprivrednih savjetodavaca potrebno je, između ostalog kod poljoprivrednika podizati svijest o važnosti znanja i praćenja novih tehnoloških i drugih dostignuća. Sami troškovi kontinuirane edukacije i usavršavanja poljoprivrednika ne moraju biti visoki i u pravilu se organizuju kroz sistem regionalno raspoređenih edukacionih centara, često pri srednjim stručnim školama, institutima, zavodima ili fakultetima. Ovakve centre, međutim, mogu organizovati i druge zainteresovane kompetentne organizacije. Kontinuirane edukacije i usavršavanja poljoprivrednika (ali i drugih zainteresovanih za okretanje poljoprivredne djelatnosti) kroz saradnju sa za to nadležnim ministarstvima obrazovanja, treba uvrstiti u modele neformalnog cjeloživotnog učenja za odrasle te kao mogućnost za dokvalifikacije ili prekvalifikacije.

Mjera 3.1.5. Podrška razmjeni znanja i informacija

Podrška za razmjenu znanja i informacija o poljoprivrednim, šumarskim i ruralnim poduzećima u okviru EU ZPP dodjeljuje se za pokrivanje troškova svih relevantnih aktivnosti na promicanju inovacija, pristupa obrazovanju, te savjetovanja, razmjene i širenja znanja i informacija.

Podrška može pokrivati strukovno osposobljavanje i aktivnosti stjecanja vještina, demonstracijske aktivnosti i informativne aktivnosti. Podrška može pokrivati i kratke razmjene u upravljanju poljoprivrednim gospodarstvom, kao i posjete poljoprivrednim gospodarstvima i šumama.

Podrška može biti dodjeljivana i za osnivanje savjetodavne službe za poljoprivredna gospodarstva odnosno uspostavu i funkcioniranje sistema poljoprivrednog znanja i inovacija (AKIS). Korisnik potpore je provoditelj osposobljavanja ili druge aktivnosti prijenosa znanja ili informacija. Ove potpore ne uključuju tečajeve i poduke koje čine dio srednjoškolskog ili neke više razine obrazovanja.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška (poticanje) pametnog, otpornog i diverzificirano sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom;</i> <i>Strateški cilj 2: Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava utjecaj klimatskih promjena;</i> <i>Strateški cilj 4: Modernizacija poljoprivrednog sektora poticanjem i razvojem znanja, inovacija i digitalizacije u poljoprivredi i ruralnim područjima te promicanjem njihove upotrebe;</i>
Prioritet	<i>Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom;</i> <i>Prioritet 2: Jačanje tržišne orijentiranosti povećanje konkurentnosti uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju;</i> <i>Prioritet 5: Podrška održivog razvoja i efikasnijeg upravljanja prirodnim resursima kao što su voda, tlo i zrak;</i>
Naziv mjere	3.1.5. Podrška razmjeni znanja i informacija
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Mjerom se podržavaju aktivnosti koje potiču razmjenu znanja i informacija među sudionicima u sektoru poljoprivrede i prehrambene industrije u Federaciji BiH, što treba izravno povećati održivost i učinkovitost poslovanja PG-a i poduzeća za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda.</p> <p>Podmjera za uspostavu sistema AKIS za stvaranje i prijenos inovacija i informacija u poljoprivredi i prehrambenoj industriji treba omogućiti sistemno upravljanje procesom stvaranja i korištenja inovacija i prijenosa znanja na krajnje korisnike odnosno PG i poduzeća koja se bave preradom. Mjera treba podržati troškove rada koordinacijskog tijela i njegovih aktivnosti usmjerenih za suradnju između znanstvenih, obrazovnih i stručnih institucija, savjetodavne službe i krajnjih korisnika u cilju stvaranja inovacija i prijenosa najnovijih znanja izravno u proizvodnju. Udio javnih sredstava za ovu mjeru može biti do 100% prihvatljivih troškova aktivnosti.</p> <p>Posebna podmjera odnosi se na uspostavu i rad točaka izvrsnosti na najboljim PG-ima sa izvanrednim rezultatima u proizvodnji i prodaji svojih proizvoda. Točke izvrsnosti primjenjuju nove tehnologije ili imaju inovacije koje mogu poslužiti kao primjer drugim PG-ima za povećanje njihove učinkovitosti, podizanje kvalitete proizvoda ili smanjenju negativnih utjecaja proizvodnje po okoliš. Podrška se dodjeljuje PG-u koje je dobilo status točke izvrsnosti na temelju višegodišnjeg ugovora u okviru kojega se vlasnik, u suradnji sa poljoprivrednom savjetodavnom službom, obvezuje pružati sve potrebne informacije poljoprivrednicima zainteresiranim za preuzimanje praktičnih znanja koja nudi točka izvrsnosti. Udio javnih sredstava je do 100% prihvatljivih troškova, a ne može prelaziti iznos od 15.000 KM godišnje po točki izvrsnosti.</p>
Strateški projekti	

Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti					
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iznos sredstava dodijeljen za aktivnosti vezane za AKIS (KM) ▪ Broj uspostavljenih točaka izvrsnosti ▪ Broj nositelja PG-a koji su posjetili točke izvrsnosti 	0 0 0	1.200.000 15 3.600					
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Ovom mjerom poljoprivrednicima se osigurava pomoć u prilagođavanju njihove proizvodnje zahtjevima tržišta i potrošača što doprinosi ostvarenju Prioriteta 1., uz istovremeno povećanje izgleda za postizanje dugoročne održivosti proizvodnje i podizanja razine dobrobiti životinja. Ova mjera doprinosi ostvarenju Prioriteta 2. kroz pružanje pomoći PG-ima kod stvaranja vlastite vizije i strategije za nastup na tržištu, odnosno svijesti o vlastitoj odgovornosti kod donošenja najvažnijih poslovnih odluka.</p> <p>Primjena dobrih proizvodnih i okolišnih praksi doprinosi ostvarenju Prioritete 5. jer pomaže boljem odgovoru na klimatske i okolišne izazove, ali i svijesti poljoprivrednika o potrebi poštivanja standarda kako bi se osiguralo održivo bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom i očuvao prirodni okoliš.</p>							
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos:	0	0	350.000	430.000	445.000	460.000	475.000
	Izvor:	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
Razdoblje implementacije mjere	2021.-2027.							
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva							
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i poljoprivredne savjetodavne službe FMPVŠ Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ							
Ciljne grupe	Koordinacijsko tijelo za AKIS i polj. savjetodavne službe, fakulteti, instituti i PG uključeni u AKIS, PG-i koji imaju status točke izvrsnosti							

3.2.5.7. Razvoj ruralne infrastrukture I poboljšanje dostupnosti usluga seoskom stanovništvu

Mjera 3.1.6. Podrška razvoju ruralne infrastrukture

Podrška u okviru ove mjere u EU ZPP uključuje sastavljanje i ažuriranje planova za razvoj općina i sela u ruralnim područjima i njihovih temeljnih usluga, ulaganja u izradu, poboljšanje ili proširenje svih vrsta male infrastrukture uključujući ulaganja u obnovljive izvore energije i uštedu energije, izradu, poboljšanje i širenje infrastrukture za širokopoljasnu tehnologiju i javnim e-rješenjima vlade. Mjera također može obuhvaćati ulaganja u uspostavu poboljšanje ili širenje osnovnih lokalnih usluga za ruralno stanovništvo uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu. Podrška pored ostalog može obuhvatiti obnovu i unapređenje kulturne i prirodne baštine sela i ruralnih krajobraza, prenamjenu zgrada i objekata u cilju poboljšanja kvalitete života ili okolišne učinkovitosti naselja.

Podrška se može odnositi i na ulaganja u veliku zajedničku infrastrukturu koja je dio Lokalnih razvojnih strategija poput projekata navodnjavanja, odvodnje, komasacije, izgradnja brana i druga ulaganja od strateške važnosti za razvoj poljoprivrede i ruralnog prostora.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Jačanje socioekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja;		
Prioritet	Prioritet 7: Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima;		
Naziv mjere	3.1.6. Podrška razvoju ruralne infrastrukture		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Mjera je namijenjena potpori izgradnji ruralne infrastrukture od važnosti za stanovništvo ruralnih prostora. Prihvatljiva su ulaganja u izgradnju i opremanje objekata kanalizacije i pročišćavanja otpadnih voda, izgradnju i opremanje toplana i izgradnju lokalne cestovne infrastrukture (nekategorizirane ceste, sa pripadajućim mostovima).</p> <p>Podmjera vezana za potporu izgradnji strateške ruralne infrastrukture odnosi se na projekte navodnjavanja i odvodnje, odnosno projekte komasacije poljoprivrednog zemljišta, a obuhvaćaju područja pogodna za provođenje navedenih vrsta zahvata, a čije provođenje neće utjecati na pogoršanje stanja okoliša ili ugroziti vrijedne prirodne ekosisteme.</p> <p>Projekte kandidiraju i provode jedinice lokalne samouprave na temelju LRS-a ili druge lokalne razvojne strategije, odnosno odgovarajućih godišnjih programa.</p> <p>Projekte strateške ruralne infrastrukture realiziraju jedinice lokalne samouprave u suradnji s Federalnim ministarstvom poljoprivrede, a financiraju se iz sredstava kreditnog zaduženja na međunarodnom tržištu kapitala.</p> <p>Ulaganja u ruralnu infrastrukturu podržavaju se u naseljenim mjestima ispod 10.000 stanovnika prema podacima posljednjeg popisa stanovništva. Kandidirani projekt ulaganja u ruralnu infrastrukturu mora biti u skladu sa prostornim planom jedinice lokalne samouprave, imati idejni projekt, građevinsku dozvolu, odnosno rješenje za izvođenje radova. Udio javnih sredstava je do 100% vrijednosti ulaganja s tim da udio sredstava iz Proračuna Federalnog ministarstva ne može prelaziti 25% vrijednosti ulaganja, odnosno iznos od 100.000 KM.</p> <p>Za ulaganje u projekte strateške ruralne infrastrukture udio javnih sredstava je do 100% vrijednosti ulaganja uključujući i PDV, a snosi ga federalna razina vlasti.</p>		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj podržanih projekata izgradnje kanalizacije i prečišćavanja otpadnih voda ▪ Broj podržanih projekata izgradnje i opremanja toplana ▪ Broj podržanih projekata izgradnje lokalne cestovne infrastrukture ▪ Površina zemljišta obuhvaćena sistemima za navodnjavanje i odvodnju ▪ Površina zemljišta obuhvaćena komasacijom (hektara) 	<p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">10</p> <p style="text-align: center;">5</p> <p style="text-align: center;">100</p> <p style="text-align: center;">30.000</p>
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Olakšavanje poslovnog razvoja doprinosi ostvarenu Prioriteta 7. i čvrsto je povezano sa postojanjem infrastrukture neophodne za nesmetano funkcioniranje PG-a i drugih gospodarskih subjekata, ali i zadovoljavanja potreba i standarda ruralnog stanovništva. Dodjela potpore produktivnim i neproduktivnim ulaganjima na PG-ima i izvan njih, poput		

	ulaganja u infrastrukturu povezanu sa razvojem dio je napora za stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta na ruralnom prostoru.					
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja (KM)	Godina	2023.	2024.	2025	2026.	2027.
	Iznos:	0	400.000	700.000	950.000	1.950.000
	Izvor:	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
	Iznos:	5.731.000	1.973.000	9.925.000	9.755.000	5.011.000
	Izvor:	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB
	Iznos:		0	15.000.000	45.000.000	30.000.000
	Izvor:	Kreditno zaduženje	Kreditno zaduženje	Kreditno zaduženje	Kreditno zaduženje	Kreditno zaduženje
Razdoblje implementacije mjere	2023.-2027.					
Institucija odgovorna za koordinaciju i implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva					
Nosioci mjere	Sektor za ruralni razvoj i PSS, Agencija za plaćanja pri FMPVŠ, PIU jedinica FMPVŠ					
Ciljne grupe	Jedinice lokalne samouprave, PG-i i drugi vlasnici poljoprivrednog zemljišta					

3.2.6. Opće usluge u poljoprivredi

3.2.6.1. Politika sigurnosti hrane

U osnovi politike sigurnosti hrane ostaje ranije široko prihvaćeni koncept potpune pokrivenosti cjelokupnog procesa proizvodnje i prometa hrane (od polja do stola). Politika i strategija sigurnosti hrane doprinose ciljevima poljoprivredne i zdravstvene politike, prvenstveno kroz osiguranje dovoljne količine zdravstveno sigurne i kvalitetne hrane za stanovništvo. Od jednake je važnosti i činjenica da je visok nivo sigurnosti hrane predušlov za povećanje konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda na domaćem i inostranom tržištu.

Iako su u prethodnim godinama ostvareni znatni pomaci, sistem sigurnosti u Bosni i Hercegovini još nije u potpunosti zaokružen. Prvi i vrlo zahtjevni koraci u njegovom uspostavljanju inače se odnose na stvaranje institucionalne-regulatornog okvira, koji je Bosna i Hercegovina, a time i u Federacija BiH relativno dobro razvijen. Pored daljeg rada na njegovom zaokruživanju, potrebno je snažno poboljšavanje ispunjavanja propisanih kriterijuma od strane svih subjekata u integrisanom lancu sigurnosti hrane i, posebno, jačanje sistema službenih kontrola. Poboljšanje funkcionalnosti sistema sigurnosti hrane treba da obezbijedi brzo i efikasno upravljanje rizicima za sigurnost hrane. Već je uspostavljen pristup da svaki segment u lancu proizvodnje i prometa hrane mora ispunjavati propisane kriterijume i biti kontrolisan. Sistemom službenih kontrola hrane treba osigurati provođenje obaveza subjekata u lancu proizvodnje hrane, uz pokrivanje potencijalnih rizika u svim fazama: od inputa u primanoj poljoprivrednoj proizvodnji, preko poljoprivredne proizvodnje, sirovina i prerade, do transporta, skladištenja, prodaje u upotrebe hrane.

Nema sumnje da će i u narednom periodu politika sigurnosti hrane u Bosni i Hercegovini pratiti principe ove politike koje svojim strateškim dokumentima utvrđuje EU. Pri ovom će sada standardni zahtjevi za visokim nivoom sigurnosti hrane biti pod značajnim uticajem opredjeljenja

EU ka klimatskoj neutralnosti, održivim sistemima proizvodnje hrane, promovisanjem održive potrošnje hrane, promovisanjem održive i zdrave ishrane, smanjenjem bacanja hrane, itd.

U predstojećem periodu sve institucije uključene u sistem kontrole hrane i obezbjeđenje njene sigurnosti treba da nastave sa unapređenjima dostignutog nivoa sistema kontrole i sigurnosti hrane, uz rješavanje evidentnih nedostataka. Pristup politici sigurnosti hrane treba definisati kroz slijedeća područja djelovanja: 1) poboljšanje sistema sigurnosti hrane i zdravlja životinja; 2) uspostavljanje osnova za stvaranje održivog prehrambenog sistema i 3) jačanje sistema zaštite zdravlja biljaka.

Unapređenje sistema sigurnosti hrane i zdravlja životinja

Postojeći legislativni okvir nominalno pokriva cijeli lanac sigurnosti hrane, uključujući stočnu hranu i primarnu poljoprivrednu proizvodnju, uspostavljajući zadovoljavajući nivo zaštite potrošača. Prije svega aktivnostima Agencije za sigurnost hrane BiH odredbe relevantne legislative EU u domenu sigurnosti hrane se relativno zadovoljavajućom dinamikom prenose u legislativu u BiH. Pored toga Agencija za sigurnost hrane BiH, Ured za veterinarstvo BiH i Uprava BiH za zaštitu zdravlja bilja prate nove standarde i preporuke međunarodnih organizacija kao što su CAC, OIE, IPPC i u skladu s njima, u pravilu, pravovremeno reaguju podnošenjem legislativnih inicijativa prema institucijama nadležnim za njihovo donošenje.

Sigurnost hrane zasniva se na integrisanoj grupi propisa horizontalnog i vertikalnog karaktera o higijeni hrane za sve vrste hrane na svim nivoima i u svim segmentima lanca sigurnosti hrane, uključujući primarnu proizvodnju. Prvenstvenu odgovornost za sigurnost hrane snose subjekti u njenoj proizvodnji i prometu, posebno kroz provođenje sistema unutrašnje kontrole zasnovane na HACCP u domenima prerade i pakovanja te kroz primjenu dobrih poljoprivrednih, proizvođačkih i higijenskih praksi. Nadležna tijela kroz programe praćenja, službene kontrole i posebne oblike kontrola u obavezi su da osiguraju integritet sistema kontrole i obezbjeđenja maksimalno mogućeg nivoa sigurnosti hrane.

Sigurnost hrane za životinje drugi je stub integralnog pristupa zdravstvenoj sigurnosti hrane. Svojim svojstvima (sastav, kvalitet) hrana za životinje ima uticaja na zdravlje životinja, a time i na sigurnost hrane animalnog porijekla. Jačanje opšte politike sigurnosti hrane u narednom periodu bi trebalo obuhvatati i propisivanje zabrana upotrebe određenih proizvoda u ishrani životinja, uz utvrđivanje maksimalno dozvoljenih koncentracija nepoželjnih supstanci. Pogone za proizvodnju hrane za životinje treba registrovati i odobravati prema kriterijumima za registraciju i dobavljanje pogona za proizvodnju hrane. Neophodno je uspostaviti odgovarajuće higijenske kriterijume za proizvodnju i trgovinski promet hrane za životinje. Iako to traži dodatne institucionalne angažmane, potrebno je uspostaviti sistemski monitoring hrane za životinje na određene biološke, hemijske i druge opasnosti. Principe osiguranja sljedivosti koji vrijede za proizvodnju i promet hrane treba adekvatno primijeniti i na proizvodnju i promet hrane za životinje.

Nusproizvodi životinjskog porijekla važan su faktor poslovanja u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, jer mogu predstavljati i dodatnu vrijednost proizvodnji, ali i poseban rizik po zdravlje ljudi i životinja i stanje životne sredine. Ukoliko prema nekom od modela cirkularne ekonomije nije svrsishodna posebna obrada i prerada nusproizvoda životinjskog porijekla, potrebno je osigurati posebne sisteme kontrole i upravljanje tokom proizvodnje osnovnih proizvoda, te tokom prometa, korištenja i/ili bezbjednog uklanjanja. U Federaciji BiH je potrebna izgradnja i opremanje postrojenja za preradu i bezbjedno uklanjanje nusproizvoda životinjskog porijekla, uz legislativno obavezivanje subjekata u proizvodnji hrane životinjskog porijekla na njihovo bezbjedno uklanjanje ili bezbjednu upotrebu u svrhe npr. proizvodnje tehničkih proizvoda, energije i sl. Pored izgradnje i opremanja posebnih postrojenja za zbrinjavanje nusproizvoda životinjskog porijekla (uključujući mrtve životinje), prema mogućnostima, u budžetskim sredstvima treba planirati i sufinansiranje troškova odlaganja ovih nusproizvoda kojima će biti izloženi proizvođači.

Briga o zdravlju životinja doprinosi, a često i određuje nivo sigurnosti hrane i ekonomičnost stočarske proizvodnje. Ovdje su od posebne važnosti sprečavanje širenja zaraznih bolesti životinja i zaštita ljudi od zaraznih bolesti koje se prenose sa životinja na ljude, ali i etički zahtjev za humano postupanje prema životinjama. Legislativa EU u ovom pogledu zahtijeva izradu i provođenje detaljnih planova za praćenje, kontrolu i iskorjenjivanje bolesti životinja, kao i provođenje mjera biološke sigurnosti na farmama. Prioritet i u narednom periodu ostaju zoonoze koje predstavljaju rizik za zdravlje ljudi, ali i ekonomski važne zarazne bolesti životinja. Aktuelne naknade za ubijene i/ili uginule životinje kod mjera suzbijanja širenja zaraznih bolesti životinja značajno su budžetsko opterećenje, a pri tome nemaju posebnog uticaja na provođenje preventivnih mjera i povećanje odgovornosti za zdravlje životinja kod uzgajivača. Problemu treba pristupiti ozbiljno, a jedna od mogućnosti je uspostavljanje održivijeg rješenja kroz javno-privatno partnerstva između uzgajivača životinja, državnih institucija, finansijskih institucija i osiguravajućih društava s ciljem ravnopravne i realne podjele odgovornosti i troškova kod suzbijanja i iskorjenjivanja zaraznih bolesti životinja.

Veterinarski lijekovi se moraju posmatrati sa dva aspekta. Jedan je zaštita zdravlja i terapija bolesnih životinja, a drugi je zaštita javnog zdravlja kroz obezbjeđivanje hrane bez ostataka veterinarsko-farmaceutskih proizvoda. Važno je naglasiti da se u posljednje vrijeme, prvenstveno u EU, uspostavlja i snažna ograničenja u primjeni veterinarsko-farmaceutskih preparata koji dovode do povećanja rezistentnosti mikroorganizama koji uzrokuju bolesti. U ovom pogledu potrebno je unapređenje postojećeg sistema zaštite od prisustva rezidua veterinarsko-farmaceutskih supstanci u hrani kroz dalje jačanje sistema i procedura za odobravanje veterinarskih lijekova.

Registar farmi i identifikacija životinja neophodan su uslov za efikasnu kontrolu zdravlja i dobrobiti životinja, ali i za sljedivost i sigurnost hrane životinjskog porijekla. Sistem identifikacije životinja treba potpuno razviti i nastojati da se on funkcionalno poveže sa elementarnim sistemom sljedivosti hrane u integrisan i konzistentan sistem sljedivosti u svim fazama proizvodnje i prometa hrane životinjskog porijekla.

Dobrobit životinja integriše se u sistem zdravlja životinja i sigurnosti hrane na način obezbjeđenja potrebne ravnoteže između zahtjeva i kriterijuma za dobrobit životinja, s jedne strane, i zdravstvenih, ekonomskih i socijalnih aspekata, ali i aspekata zaštite životne sredine, s druge strane. Trenutno samo manji broj farmi u Federaciji BiH zadovoljava zahtjeve standarda dobrobiti životinja, a posebno problem predstavljaju veći proizvodni pogoni sa elementima industrijskog uzgoja (posebno u svinjogojstvu). Na ispunjavanju zahtjeva relativno dobro postavljenih aktuelnom legislativom treba kroz sisteme kontrola insistirati, posebno imajući u vidu da je poštovanje standarda o dobrobiti životinja posebno važno kod odbravanja izvoza u EU.

U domenu primarne biljne proizvodnje sigurnost hrane se obezbjeđuje kroz dobre higijenske i dobre poljoprivredne prakse na nivou poljoprivrednog gazdinstva. Ovdje se posebno važnim smatraju dosljedno provođenje mehanizama zaštite zdravlja kroz legislativno utvrđivanje maksimalno dozvoljenih rezidua pesticida u proizvodima biljnog i životinjskog porijekla te njihovom kontrolom, kao i poštivanjem kriterija za pravilnu uporabu pesticida.

Pitanja sigurnosti hrane od posebnog su značaja u kontekstu izvoza proizvoda poljoprivrede i prehrambene industrije na tržište EU, ali i na druga, ne manje zahtjevna tržišta. Ostvarena prava na izvoz nekih proizvoda iz domena animalne proizvodnje (riba, mlijeko, piletina) u EU ohrabruje i potvrda su da u BiH postoje regulatorni, institucionalni i kontrolni kapaciteti koji obezbjeđuju kredibilitet u pogledu sigurnosti hrane. Međutim, na ostvarenom se ne može ostaniti i potrebna su znatni dodatni napor kako bi se unaprijedilo stanje sigurnosti hrane na domaćem tržištu, ali i kako bi se obezbijedio izvoz na tržište EU i druga tržišta znatno većeg broja drugih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda te živih životinja.

Ispunjavanje standarda u domenu sigurnosti hrane i zdravlja i dobrobiti životinja treba snažnije podržati kroz konkretne mjere poljoprivredne politike, a prvenstveno kroz sufinansiranja troškova potrebnih ulaganja na farmama i gazdinstvima. Sigurnost hrane treba da je znatno snažnije u

fokusu savjetodavne podrške i specijalizovanih obuka za poljoprivrednike i proizvođače hrane. Doprinos sigurnosti hrane i s tim usko povezanim sistemima kontrole hrane, pored ažuriranja legislativnog okvira, nadležne institucije treba da daju kroz poboljšanja integracije i interoperabilnosti sistema evidencija i postojećih ili novouspostavljenih baza podataka. Od značaja može biti i podrška jačanju laboratorijskih kapaciteta, posebno u pogledu kontrola parametara sastava i kvaliteta hrane proizašlih iz legislativnih zahtjeva.

Unapređenje sistema zaštite zdravlja biljaka

Osnove pristupa EU u domenu zaštite zdravlja biljaka uspostavljene su kroz unapređenje nacionalnih sistema za efikasno i održivo funkcionisanje institucija i tijela nadležnih za zaštitu zdravlja biljaka i proizvoda biljnog porijekla, odobravanje tržišnog prometa u skladu s odredbama Međunarodne konvencije o zaštiti zdravlja biljaka te smanjenju rizika od upotrebe fitofarmaceutskih sredstava za zdravlje ljudi, životinja i stanje životne sredine. Insistira se na praktično stalnoj *procjeni fitosanitarnih rizika* i definisanju aktivnih mjera za efikasno smanjenje tih rizika. Ova, institucionalna, nastojanja treba upotpuniti aktivnostima na podizanju svijesti poljoprivrednih proizvođača i drugih subjekata u sistemima zaštite zdravlja biljaka o uticajima ovog sistema i na održivost poljoprivredne proizvodnje i na zdravlje konzumenata hrane.

Jedan od glavnih elemenata fitosanitarnog sistema je praćenje zdravstvenog stanja strateških poljoprivrednih kultura. Za ovo je potrebna izrada i provođenja programa praćenja, uz definisanje odabir kultura i štetnih organizama za praćenje, uz koncentrisanje na karantinske štetne organizme. Na osnovu društvenih, ekonomskih, ekoloških i drugih faktora institucionalno je potrebno utvrditi prioritete programa praćenja na godišnjem nivou. *Fitosanitarnim monitoringom* utvrđuje se zdravstveno stanje biljaka, prisutnost i rasprostranjenost štetnih organizama na određenom područjima, ali se i stiču uslovi za olakšanje ili povećanje izvoza biljnih poljoprivrednih proizvoda.

U BiH odobrenja za upotrebu izdaju se za fitofarmaceutska sredstva koja sadrže aktivne supstance i druge sastojke odobrene u EU. U skladu sa zahtjevima relevantne legislativne u EU, aktivnosti u domenima marketinga i upotrebe fitofarmaceutskih sredstava bi trebalo artikulirati kroz donošenje *akcionog plana za održivu upotrebu fitofarmaceutskih sredstava*. Ovim planom utvrđuju se ciljevi, mjere, indikatori praćenja i rokovi za postizanje održive upotrebe fitofarmaceutskih sredstava. Pitanja kvaliteta i pravilne primjene fitofarmaceutskih proizvoda treba utvrditi posebnim *programom monitoringa i kontrole* koji obuhvata provjeru fitofarmaceutskih sredstava te njihovog skladištenja, distribucije i upotrebe. Kao poseban ili sistem integrisan sa pomenutim programom monitoringa i kontrole treba uspostaviti i programiran sistem *kontrole i monitoringa rezidua* barem odabranih aktivnih supstanci fitofarmaceutskih sredstava u poljoprivrednim proizvodima i prehrambenim proizvodima. U ovom pogledu potrebna je stalna i snažna podrška nadležnih inspeksijskih uprava.

U BiH su ostvareni određeni rezultati u primjeni tzv. integralne zaštite poljoprivrednih biljaka koja se koncentriše na proizvodnju zdravih biljaka uz što manje poremećaja agroekoloških sistema i podsticanje prirodnih mehanizama zaštite biljaka. Ovaj koncept je potrebno dalje jačati, između ostalog, i kroz snažnije promovisanje alternativnih pristupa ili tehnika zaštite biljaka koji za cilj imaju dalje smanjenje potreba za korištenjem fitofarmaceutskih sredstava. Za provođenje integralne zaštite biljaka od izuzetne važnosti je uspostavljanje *sistema prognoza i obavještanja* o pojavama ekonomski najvažnijih biljnih bolesti i štetočina. Ovi sistemi se, u pravilu, uspostavljaju preko mreže agrometeoroloških stanica i formiranih kanala informisanja poljoprivrednika o pravovremenoj primjeni preporučenih mjera za zaštitu zdravlja biljaka. Iako samo uspostavljanje prognozno-obavještajnog sistema nije jeftino i jednostavno, jednom uspostavljen sistem omogućava smanjenje troškova zaštite biljaka, doprinosi zaštiti životne sredine i povećava zdravstvenu sigurnost poljoprivrednih proizvoda.

Prema postojećim propisima u Federaciji BiH poslove u vezi prometa fitofarmaceutskim sredstvima mogu obavljati *osobe sa certifikatom* kao dokazom o pohađanju posebne obuke i položenim ispitom. Međutim, ovim ili sličnim programima obuke i certificiranja bi trebalo obuhvatiti i agronome i poljoprivrednike koji direktno primjenjuju fitofarmaceutska sredstva, barem na većim posjedima. Iako su u Federaciji BiH za ovo uspostavljeni određene regulatorne pretpostavke, potrebno je snažnije insistirati na obaveznoj *kontroli i certificiranju opreme* za profesionalnu primjenu fitofarmaceutskih sredstva.

Osiguravanja pravilne upotrebe fitofarmaceutskih sredstava ne može biti bez educiranja, obuke i podizanje svijesti svih relevantnih subjekata o važnosti pravilne primjene za zaštitu zdravlja ljudi i životinja te za zaštitu životne sredine. Svi, ili barem svi tržišno orijentisani poljoprivredni proizvođači trebali bi biti dužni voditi *evidenciju o vrstama i načinima upotrebe fitofarmaceutskih sredstva* po površinama i kulturama, sa informacijama o datumima i dozama primjene, sve uz potrebu inspekcijskog kontrolisanja.

Standardi i sheme kvaliteta u poljoprivredi i prehrambenoj industriji

Polazeći od danas globalno prihvaćenog načela da je odgovornost za sigurnost hrane na svakom učesniku u lancu njene proizvodnje i distribucije, sve veći broj ozbiljnih poljoprivrednih proizvođača i praktično svi važniji subjekti prehrambene industrije uvode i primjenjuju različite standarde za obezbjeđenje kako sigurnosti hrane, tako i njenih drugih kvalitativnih svojstava. Standardi su po sebi neobavezujući, iako ih se legislativom može prevesti u obavezujuće norme. U ovom pogledu je npr. tipičan primjer HACCP sistem kojeg je Komisija Codex Alimentarius davno preporučila kao model preventivnog djelovanja i efikasnog sprečavanja zdravstvenih rizika u vezi sa hranom tokom njene proizvodnje. HACCP je, međutim od preporuke u međuvremenu postao zakonski obavezujući sistem za sve prerađivače i proizvođače hrane.

Pored pometnutog HACCP sistema, danas postoje desetine standarda u užem smislu prilagođenih za osiguranje provođenja dobrih higijenskih praksi i obezbjeđenje visokog nivoa sigurnosti poljoprivrednih proizvoda i hrane (ISO 2200, FSSC 22000, SQF, ISF, GSFI, GLOBAL G.A.P sa verzijama za različite poljoprivredne proizvodnje, IFS, BRC, GMP + FSA, Halal standard, Kosher standard, da se pomenu samo neki). Neki od njih su izuzetno zahtjevni i skupi za uvođenje i održavanje, ali su u pravilu i renomiraniji. Važno je naglasiti da se proizvodni sistem koji pod zakonskom obavezom ili dobrovoljno pristupa uvođenju i primjeni standarda mora svojim definisanim ciljevima, vizijama i razvojnim projekcijama jasno i odgovorno odrediti u pravcu proizvodnje zdravstveno sigurne i na druge načine nutritivno vrijedne i kvalitetne hrane. Iako su prve svrhe uvođenja i primjene standarda u poljoprivredi i prehrambenoj industriji poboljšanja organizacije i osiguranje sigurnih i kvalitetnih proizvoda za tržište, mnogi proizvodni sistemi uvođenje i održavanje standarda vide i kao dobar marketinški alat.

Iako su po svojoj svojoj osnovnoj intenciji znatno razlikuju od standarda, tzv. sheme kvaliteta u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, pored garancije kvaliteta, sastava i metoda proizvodnje. u pravilu osiguravaju i zdravstveno sigurnije proizvode. I u našoj praksi su već poznati modeli zaštite porijekla (PDO) ili geografskog porijekla (PGI) prehrambenih proizvoda te posebne kategorije zaštite garantovano tradicionalnog kvaliteta (TSG). Pravo na isticanje oznaka porijekla ili garantovanog tradicionalnog kvaliteta proizvođači stižu na osnovu praćenja i mišljenja certifikacijskih tijela, što potrošačima pruža znatne garancije o ukupnom kvalitetu proizvoda koji su, usput, na tržištu najčešće i skuplji od proizvoda bez ovih oznaka.

Kako je održavanje jednom uvedenog standarda ili sheme kvaliteta pod stalnim nadzorom kompetentnih certifikacijskih tijela, sasvim je svrsishodno da se kao vrlo efikasan način unapređenja sigurnosti hrane (ali i njenih drugih kvaliteta) iz budžetskih sredstava osigura ako ne potpuno finansiranje, onda barem sufinansiranje troškova uvođenja standarda i shema kvaliteta u poljoprivredi i prehrambenoj industriji. Kontrola upotrebe budžetskih sredstva za ove namjene je

jednostavna, a klijenti koji pristupaju uvođenju standarda ili shema kvaliteta u pravilu su među najodgovornijim sektorskim akterima.

Uspostavljanje održivog prehrambenog sistema

Održivost agro-prehrambenog sistema dugoročan je zadatak koji zahtijeva niz promjena u pristupima i strukturalne intervencije. Među elementima održivosti ovog sistema čijem aktiviranju se može pristupiti i u aktuelnim uslovima je prije svega jasniji odgovor poljoprivrede i proizvodnje hrane na zahtjeve društva za većim stepenom kvaliteta i zdravstvene sigurnosti hrane, uključujući nutritivni sastav i pitanja hrane koja završava kao otpad. Kroz institucionalno-stručnu saradnju bi trebalo pristupiti izradi plana za opskrbu hranom i sigurnost hrane, sa programom snažnijeg promovisanja domaćih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i, posebno, s ciljem jačanja održive proizvodnje i potrošnje.

Priprema strateškog dokumenta za održive prehrambene sisteme i njegovo eventualno legislativno promovisanje, između ostalog, podrazumijeva revidiranje ili osavremenjavanje legislative u barem slijedećim domenima: a) sredstva za zaštitu zdravlja biljaka (posebno kroz olakšavanje stavljanja na tržište sredstava za zaštitu biljaka sa biološki aktivnim supstancama); b) aditivi u hrani za životinje s ciljem smanjenja uticaja stočarstva na životnu sredinu; c) održiva upotreba pesticida uz jačanje integralne zaštite i smanjenje ovisnosti od korištenja pesticida; d) materijali u kontaktu s hranom u vezi sa zdravstvenom sigurnošću hrane, e) tržišni standardi za poljoprivredne i prehrambene proizvode i proizvode ribarstva i akvakulture s ciljem smanjenja rasipanja hrane i povećanja opskrbe održivim proizvodima. Uz ovo, potrebno je promovisanje nove korporativne kulture i orijentacije prema kojoj će prehrambena industrija kroz svoje razvojne strategije uvoditi i primjenjivati principe održivih sistema proizvodnje, distribucije i potrošnje hrane. Slijedeći, ne manje važan, pravac su aktivnosti na promovisanju održivijih sistema ishrane kroz npr. ograničenja u reklamiranju hrane bogate solju, šećerima i mastima, uspostavljanje modela deklarisanja prehrambenih proizvoda koji će potrošačima omogućiti na informacijama zasnovan i svjestan izbor zdravstveno primjerenije hrane. Komplementarno s ovim aktivnostima može biti i barem inicijalno uspostavljanje tzv. školskih shema (voće, povrće, mlijeko), odnosno nabavka održivo proizvedene hrane (npr. organsko) za škole i javne ustanove čime se, pored poboljšanja kvaliteta ishrane, promovišu održivi sistemi proizvodnje hrane.

U našim uslovima se važnom problemu rasipanja hrane (odlaganju hrane u otpad) još ne pristupa sa dovoljno ozbiljnošću. Smanjenje rasipanja i bacanja hrane jedan su od praktično najjednostavnijih načina, kako za povećanje prehrambene sigurnosti stanovništva, tako i za povećanje održivosti prehrambenog lanca. Uz to, smanjenje bacanja hrane ima bitnog indirektnog uticaja na standard stanovništva i životnu sredinu. U narednom strateškom periodu bilo bi potrebno barem inicirati izradu programa smanjenja rasipanja hrane i postupanja sa odbačenom hranom (humanitarni programi i sl.).

3.2.6.2. Unapređenje institucionalnog i zakonodavnog okvira

Institucionalno-zakonodavni okvir Federacije BiH dozvoljava funkcionisanje sektora poljoprivrede i realizaciju dosadašnjih poljoprivrednih politika. Međutim, niz sektorskih aktera – od nadležnih institucija do poljoprivrednika – nepodijeljenog je stava da je za snažniji napredak i modernizaciju sektora potrebno znatno jačanje institucionalnog i zakonodavnog okvira. Sa donošenjem novog strateškog plana razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja biće potrebno pristupiti revidiranju postojeće i izradi i usvajanju nove sektorske legislative. Uporedo s tim, a zbog niza, za naše uslove novih i izazovnih strateških intervencija i mjera, mora se pristupiti i institucionalnom jačanju koje podrazumijeva jačanje (personalno i tehničko-tehnološko) postojećih institucija, ali i stvaranje novih organizacija i institucija potrebnih za realizaciju strateški zacrtanih ciljeva i budući dinamičniji razvoj sektora.

Tokom implementacije usvojene strategije (period do 2027. godine) prije svega aktivnošću postojećih nadležnih institucija potreban je praktično stalan rad na kreiranju novih i nadogradnji postojećih zakonskih i podzakonskih propisa. Biće, naime, potrebno da se po usvajanju nove strategije razvoja sektora izvrše i potrebna usklađivanja postojećeg zakonodavnog okvira. Pored toga, mora se nastaviti sa usklađivanjem sektorske legistative sa aktuelnom (i često mijenjanom) sektorskom legistativom u EU. Na kraju je poseban izazov na unapređenju legistativnog okvira sektora poljoprivrede u vezi sa novim zahtjevima vezanim zadatke sektora u prilagođavanju klimatskim promjenama i zaštiti životne sredine. Iako institucije Federacije BiH snažno podržavaju i konstruktivno doprinose uspostavljanju elemenata sektorske legistative na državnom (BiH) nivou, potrebno je radi nesmetanog funkcionisanja tržišta voditi računa i o potrebnoj harmonizaciji propisa na relacijama BiH – Federacija BiH, ali i Federacija BiH – Republika Srpska.

Harmonizacija sektorskih zakonskih i podzakonskih propisa sa relevantnom legistativom EU je već uobičajena praksa u BiH koja se, međutim, ne odvija uvijek željenom brzinom. Predstojeći period će za kreatore i donosioce sektorske legistative u Federaciji BiH biti znatno izazovniji imajući u vidu novu, "zelenu", poljoprivrednu politiku EU. Iako zakonodavne institucije u Federaciji BiH imaju potrebna prethodna iskustva, kod transpozicije sektorske legistative EU u narednom periodu biće potrebni dodatni naponi, pažnja i, posebno, visok stepen koordinacije sa institucijama koje kreiraju i donose zakonske i podzakonske propise na državnom (BiH) nivou.

Nova strategija razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja podrazumijeva i promjene politika što zahtijeva i prilagođavanja postojećih ili donošenje novih zakonskih i podzakonskih propisa koji su osnovna sredstva realizacije utvrđenih politika. Pored intervencija u ključnim zakonskim propisima za realizaciju nove poljoprivredne politike (Zakon o poljoprivredi i Zakon o novčanim podsticajima u poljoprivredi), biće potrebne intervencije i u još nekoliko važnih oblasti kako bi se osiguralo konzistentno provođenje zacrtanih strateških ciljeva. Ne ulazeći u legistativne intervencije manjeg obima koje će trebati provesti na značajnom broju postojećih zakonskih i podzakonskih propisa, ovdje treba istaći nekoliko veoma važnih problema koji već dugo čekaju na adekvatna zakonodavna rješenja. To su: 1) pitanja obaveznih doprinosa i poreza te poreza na dohodak poljoprivrdnika; 2) pitanja tretmana državnog poljoprivrednog zemljišta u federalnom Zakonu o stvarnim pravima i 3) legistativno jačanje uloge i značaja poljoprivrednih zadruga.

Poljoprivredno zemljište u državnom vlasništvu, kao neobnovljiv resurs, potrebnim izmjenama i dopunama Zakona o stvarnim pravima treba zaštititi od trajnog otuđenja i uz odgovarajuće izmjene i dopune Zakona o poljoprivrednom zemljištu dalje zaštititi od čestih i neopravdanih prenamjena korištenja. Poljoprivredne zadruge mogu biti, a u zemljama sa razvijenom poljoprivrednom proizvodnjom i jesu važan razvojni faktor sektora. Na drugim mjestima u ovom dokumentu elaborirani su aktuelni problemi poljoprivrednog zadrugarstva, pri čemu prevazilaženje njihovog znatnog broja traži i modernu legistativu o poljoprivrednim zadrugama i njihovim djelatnostima.

Ovdje je potreban nešto detaljniji osvrt na pitanja obaveznih doprinosa i poreza te poreza na dohodak poljoprivrednika koji traže prilagođavanje znatnog broja zakonskih i podzakonskih propisa kojima se na nivou Federacije BiH uređuju ova pitanja. Provedene analize pokazuju da bi u pogledu doprinosa za penziona i zdravstveno osiguranje poljoprivrednika bilo korisno razmotriti efikasna legistativna rješenja u nekim susjednim zemljama. Zakonska rješenja za nosioce porodičnih poljoprivrednih gazdinstava u pogledu penzionog osiguranja treba tražiti na tragu relativno uspješno provedenih modela, odnosno između mogućnosti fakultativne uplate penzionog osiguranja za nosioce porodičnog poljoprivrednog gazdinstva koji nisu obaveznicima poreza na dohodak te propisivanja obaveznog penzionog osiguranja za nosioce porodičnog poljoprivrednog gazdinstva koji je mlađi od 50 godina kako ispunio minimalne uslove za ostavriavanje prava na penziju do napunjenih 65 godina života. Legistativno rješenje pitanje zdravstvenog osiguranja poljoprivrednika, uz obavezno povezivanje sa upisom u registar poljoprivrednih gazdinstava, treba tražiti kroz smanjenje procenta za izračunavanje mjesečnog doprinosa za zdravstveno osiguranje, odnosno kroz model zakonski utvrđenog izdvajanja prihvatljive visine sredstava poljoprivrednika

za ove svrhe. Pitanja poreza na dohodak poljoprivrednika, kroz odgovarajuće izmjene relevantnih podzakosnih propisa, bi se trebalo rješavati kroz ustanovljavanje maksimalno ostvarenih godišnjih primanja porodičnog poljoprivrednog gazdinstva na koja se ne obračunava i ne uplaćuje porez na dohodak. U vezi s ovim, zakonski je potrebno urediti obavezu sistematizovane evidencije prodaje poljoprivrednih proizvoda gazdinstva koja bi bila predmet inspekcijskog nadzora. Na bazi evidencije prihoda kroz prodaju poljoprivrednih proizvoda i primanja po osnovu svih dodijeljenih novčanih podrški gazdinstvu, vršila bi se njegova kategorizacija po pitanju obaveze ili oslobađanja od obaveze uplate poreza na dohodak. Poljoprivredna gazdinstva čiji godišnji dohodak prelazi maksimalno utvrđenu visinu dohotka za oslobađanje od poreza na dohodak, ali ne prelazi 50.000 KM (koliko je trenutni minimum za ulazak u sistem PDV) bi trebalo dalje kategorizirati (u npr. tri kategorije prema visini ostvarenog dohotka) te kroz sistem paušalnog oporezivanja utvrditi visine mjesečnih i godišnjih paušalnih iznosa poreza na dohodak. Ove iznose bi svakako trebalo utvrđivati uz uvažavanje uobičajeno značajno visokih porezno priznatih izdataka u poljoprivrednoj proizvodnji, odnosno uspostaviti sistem u kojem će se kroz stimulativnu poresku politiku osigurati povećanje broja poljoprivrednika koji će po fer uslovima plaćati porez na dohodak.

Ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije BiH kao instituciji od koje se očekuje da planira, koordinira i u mnogim elementima praktično realizuje poljoprivrednu politiku je potrebno institucionalno jačanje posebno u pogledu jačanja personalnih kapaciteta, ali i u pogledu stvaranja novih organizacionih jedinica te u pogledu jačanja tehničke infrastrukture. U kantonima Federacije BiH djeluju kantonalna ministarstva poljoprivrede (ili odjeli za poljoprivredu pri ministarstvima privrede) koja angažuju značajan broj zaposlenih i određenu tehničku infrastrukturu. Iako postojeći zakonski okvir insistira na visokom stepenu koordinacije aktivnosti federalnog i kantonalnih ministarstva to nije stalna praksa pa se i iz ovih razloga nominalno značajni personalni kapacitet nadležnih ministarstva ne koriste uvijek na najefikasniji način.

Na nivou Federacije BiH je potrebno dovršiti neke, ali i započeti značajan broj drugih aktivnosti na uspostavljanje integrisanog poljoprivrednog informacionog sistema. Ovaj višestruko koristan sistem uobičajeno čine: 1) statistički sistem (baziran na podacima iz popisa poljoprivrede na koji se u Federaciji BiH čeka decenijama); 2) mreža računovodstvenih podataka poljoprivrednih gazdinstava (FADN); 3) poljoprivredni tržišni informacioni sistem i 4) Registri i GIS podsistemi (registar poljoprivrednih gazdinstava, registar klijenata, registar identifikacije životinja, fitosanitarni registar, vinogradarsko-vinarski registar, registar organskih proizvođača i sl.) i 5) integrisani administrativno-kontrolni sistem (IACS, sa sistemom identifikacije zemljišnih parcela, digitalnom bazom podataka o životinjama u sistemu podsticaja, integrisani sistem kontrole zahtjeva za podsticaje i kontrola na licu mjesta). Kako je navedeno, u Federaciji BiH su uspostavljeni funkcionišu neki elementi ovog zahtjevnog sistema, dok je neke potrebno zaokružiti ili tek uspostaviti. U ovom pogledu, zbog visokih troškova, posebno je zahtjevno uspostavljanje IACS sa sistemom identifikacije zemljišnih parcela (LPIS). Uspostavljanje i efektivno uvezivanje svih ovih segmenata u integrisani poljoprivredni informacioni sistem je zahtjevan zadatak, ali se njegovom realizacijom obezbjeđuje niz koristi i za institucije i za poljoprivrednike i za javna sredstva namijenjena podsticanju razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Pored navedenog, u Federaciji BiH je potrebno jačanje ili uspostavljanje još nekih sistema važnih i za analitičko-strateške potrebe institucija, ali i za ukupan razvoj sektora. Ovdje treba pomenuti npr. uspostavljanje sistema za kontrolu i sigurnost poljoprivrednih proizvoda i hrane te, posebno važno, pristupanje uspostavljanje integrisanog sistema poljoprivrednog znanja i inovacija (AKIS) o čemu se više detalja nalazi na drugom mjestu u ovom dokumentu.

[Mjera 4.1.1. Tehnička podrška Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva za provođenje politika i jačanje sistema sigurnosti hrane](#)

Posebnu kategoriju mjera predstavljaju tzv. opće usluge, a što je pojam koji se odnosi na uspostavu odgovarajućeg institucionalnog ambijenta za realizaciju poljoprivredne politike, politike sigurnosti

hrane i politike zaštite zdravlja biljaka i životinja. Opće usluge su sve one usluge koje pružaju institucije na različitim razinama državne vlasti, a koje stvaraju okvir za uređeno i neometano funkcioniranje poljoprivrednog sektora i ispunjavanju njegovih ciljeva i svrhe postojanja.

Kroz ovu mjeru podržava se Federalno ministarstvo poljoprivrede, te različite državne, federalne i županijske/kantonalne institucije koje sudjeluju u sistemu ili kao kreatori poljoprivredne politike, ili sudjeluju u njenom provođenju, odnosno čine dio sistema sigurnosti hrane u Bosni i Hercegovini. Pored kapaciteta samog ministarstva i različitih projekta koji trebaju biti realizirani da bi ministarstvo moglo ispuniti ulogu kreatora i implementatora poljoprivredne politike, važnu ulogu imaju i poljoprivredne savjetodavne i izvještajno prognozne službe koje trebaju pomoći poljoprivrednicima, drugim upraviteljima zemljišta, odnosno malim i srednjim poduzećima u ruralnim područjima da poboljšaju gospodarske rezultate, okolišnu učinkovitost i otpornost svojih gospodarstava, poduzeća i ulaganja.

Institucije koje djeluju u području sigurnosti hrane, bez obzira da li su one na državnoj, entitetskoj ili županijskoj/kantonalnoj razini, imaju vrlo važno mjesto i ulogu budući da sprječavaju ili ograničavaju pojavu i širenje zaraznih bolesti i štetnika, odnosno smanjuju rizik od pojave zdravstvene neispravnosti hrane i nastajanja štetnih posljedica po ljude, domaće životinje, biljke, ali i okoliš.

Veza sa strateškim ciljem	<i>Strateški cilj 1: Podrška pametnog, otpornog i diverzificiranog sektora poljoprivrede sa povećanom sigurnošću snabdjevenosti hranom;</i> <i>Strateški cilj 2: Jačanje ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava utjecaj klimatskih promjena</i>		
Prioritet	<i>Prioritet 1: Podrška održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gospodarstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom;</i> <i>Prioritet 2: Jačanje tržišne orijentiranosti povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju;</i> <i>Prioritet 4: Doprinos ublažavanju i prilagođavanju uticaju klimatskih promjena i veće korištenje obnovljive energije;</i>		
Naziv mjere	4.1.1. Tehnička podrška FMPVŠ za provođenje politika i jačanje sistema sigurnosti hrane		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Podmjera tehničke pomoći za Federalno ministarstvo poljoprivrede odnosi se na izdvajanja radi stvaranja tehničkih i organizacijskih preduvjeta za programiranje, implementaciju, praćenje i ocjenjivanje efekata poljoprivredne politike. U okviru navedenog važno mjesto ima informatizacija sistema i osiguravanje IT tehnologije i softvera za vođenje RPG i RK i drugih registara, obradu zahtjeva za podrškama, informiranje zainteresirane javnosti i izvještavanje. Pored toga podmjera može uključivati izradu potrebnih znanstvenih i stručnih studija i projekata koji su osnova za programiranje poljoprivredne politike, obuku službenika te izradu i evaluacija strateških dokumenata.</p> <p>Posebna podmjera odnosi se na tehničko opremanje i neophodne obuke za uspostavu funkcionalne poljoprivredne savjetodavne službe na razini Federalnog ministarstva poljoprivrede, ali i županijske/kantonalne i općinske razine, koja će biti usmjerena na poljoprivrednike, osposobljena pružati kvalitetne usluge u vidu stručnih savjeta, pomaganja u donošenju poslovnih odluka i pripremi poslovnih planova za investicije na PG-ima.</p> <p>U okviru općih usluga važno mjesto ima i podmjera vezana za sigurnost hrane koja obuhvaća sredstva za intervencije u slučaju pojave zaraznih bolesti i štetnika, opremanje laboratorija, opremanje veterinarske inspekcije i Federalne uprave za inspekcijske poslove, ali i institucija zaduženih za zaštitu zdravlja bilja i sigurnost hrane na državnoj razini. Većina ovih aktivnosti provodi se u okviru ARCP projekta koji se realizira iz sredstava Svjetske banke.</p>		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje	Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti

rezultata mjere	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iznos sredstava za financiranje tehničke potpore Federalnom ministarstvu poljoprivrede (KM) 0 8.413.000 ▪ Iznos sredstava za financiranje tehničke potpore radu poljoprivredne savjetodavne službe (KM) 0 2.802.000 ▪ Iznos sredstava za opremanje laboratorija u Federaciji BiH (KM) 0 5.505.000 ▪ Iznos sredstva za opremanje federalnih inspekcija (KM) 0 3.523.000 ▪ Iznos sredstava za opremanje državnih institucija u sistemu sigurnosti hrane (KM) 0 1.975.000 							
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Da bi mogli prepoznati i promovirati proizvodnju hrane s posebnim i vrijednim karakteristikama, da bi se osigurala održiva proizvodnja hrane, smanjilo rasipanje i podigla razina dobrobiti životinja, neophodni su institucionalni kapaciteti koji to mogu realizirati. Usluge savjetodavne službe poljoprivrednicima omogućavaju pristup osposobljavanju, prijenosu znanja i inovacija, savjetovanju te korištenju suvremenih IT, čime doprinosimo ostvarenju prioriteta 2. Savjetodavci im mogu pomoći pri donošenju ključnih odluka za poslovanje, pristupu sredstvima potpore i izvorima za financiranje njihovih investicija, što doprinosi ostvarivanju Prioriteta 1. jer omogućava stvaranje održivog dohotka i u krajnjem slučaju poboljšava sigurnost snabdijevanja hranom na domaćem tržištu. Bez sistema sigurnosti hrane poljoprivredna proizvodnja bila bi znatno izloženija širenju zaraznih bolesti i štetnika, a to bi ugrozilo opstanak i poslovanje velikog broja PG-a, i dodatno otežalo opskrbu domaćeg stanovništva hranom iz domaćih izvora.</p> <p>Također, bez odgovarajućeg institucionalnog razvoja neće biti moguće ispravno implementirati mjere i podmjere planirane Strategijom, niti imati kontrolu i nadzor nad proračunskim sredstvima i kreditnim zaduženjem iz kojih se vrši financiranje mjera poljoprivredne politike. Savjetodavna služba osigurava prijenos znanja neophodnih za ublažavanje i prilagodbu na nepovoljne utjecaje klimatskih čimbenika, te može pomoći u promociji prelaska na održive izvore energije, čime doprinosimo ostvarivanju prioriteta 4. Dakle, bez razvoja i izgradnje institucija nije moguće normalno funkcioniranje i upravljanje razvojem sektora poljoprivrede u Federaciji BiH, niti je moguće ostvarivati napredak u procesu EU integracija u tri pregovaračka poglavlja (poljoprivreda, sigurnost hrane i ribarstvo).</p>							
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima financiranja	Godina	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.
	Iznos:	5.050.000	5.100.000	5.650.000	5.870.000	5.870.000	5.950.000	5.980.000
	Izvor:	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun	Proračun
	Iznos:	0	0	8.279.000	6.140.000	3.830.000	2.164.000	1.219.000
Izvor:	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	ARCP WB	
Razdoblje implementacije mjere	2021.-2027.							
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva							
Nosioci mjere	Sektor za poljoprivredu, Sektor za ruralni razvoj i PSS, Sektor za veterinarstvo, Agencija za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju pri FMPVŠ							
Ciljne grupe	Federalno ministarstvo poljoprivrede, federalna i županijske/kantonale poljoprivredne savjetodavne službe, laboratoriji za kontrolu u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije, federalne veterinarske i poljoprivredne inspeksijske službe, Agencija za sigurnost hrane BiH i Uprava za zaštitu zdravlja bilja BiH							

3.3. Indikativni finansijski okvir

INDIKATIVNI FINANCIJSKI OKVIR ZA RAZDOBLJE VAŽENJA STRATEŠKOG DOKUMENTA 2021. – 2027.					
Oznaka strateškog cilja, prioriteta i mjere	Strukt. fin. (%)*	Ukupno (miliona KM)	Proračun institucije (miliona KM)	Ostali izvori	
				(miliona KM)	Naziv potencijalnog izvora
1. Strateški cilj 1.	75,52	852,22	806,93	45,29	
1.1. Prioritet 1.	52,34	590,71	569,04		
1.1.1. Podrška poslovanju PG na područjima sa prirodnim ograničenjima	0,71	8,04	8,04		
1.1.2. Osnovno plaćanje po ha obrađene površine	11,13	125,65	125,65		
1.1.3. Dodatno plaćanje strateškim proizvodnjama	1,70	19,14	19,14		
1.1.4. Osnovno plaćanje po grlu	22,63	255,42	255,42		
1.1.5. Kompenzacijsko plaćanje proizvođačima mlijeka	5,47	61,72	61,72		
1.1.6. Podrška pčelarstvu	1,63	18,35	18,35		
1.1.7. Podrška proizvodnji ribe	1,54	17,34	17,34		
1.1.8. Podrška interventnoj nabavci poljoprivrednih repromaterijala	4,65	52,50	52,50		
1.1.9. Podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje	0,56	6,35	6,35		
1.1.10. Tehnička podrška FMPVŠ za provođenje politika i jačanje sustava sigurnosti hrane	2,32	26,16	4,57	21,63	ARCP - WB
1.2. Prioritet 2.	17,14	193,46	193,46	0	
1.2.1. Podrška ulaganjima	15,47	174,60	174,60		
1.2.2. Podrška razmjeni znanja i informacija	0,19	2,16	2,16		
1.3.1. Podrška privatnom skladištenju	0,44	5,00	5,00		
1.3.2. Podrška potrošačima – Shema voća, povrća i mlijeka (pilot projekt)	0,31	3,50	3,50		
1.3.3. Podrška realizaciji operativnih programa proizvođačkih organizacija	0,73	8,20	8,20		
1.3. Prioritet 3	6,03	68,09	44,43	23,66	
1.3.1. Podrška saradnji od interesa za poljoprivredu i ruralni razvoj	6,03	68,09	44,43	18,76 4,90	READP - IFAD ARCP - WB
2. Strateški cilj 2.	0,23	2,56	2,56	0	
2.1. Prioritet 6.	0,23	2,56	2,56	0	
2.1.1. Podrška za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji	0,23	2,56	2,56		
3. Strateški cilj 3	24,25	273,69	151,29	122,40	
3.1. Prioritet 7.	24,25	273,69	151,29	122,40	
3.1.1. Podrška dohotku za mlade poljoprivrednike koji preuzimaju upravljanje PG	0,77	8,72	8,72		
3.1.2. Pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje poduzeća na ruralnom prostoru	12,28	16,17	16,17		
3.1.2. Podrška razvoju ruralne infrastrukture	11,20	126,40	4,00	32,40 90,00	ARCP – WB Komasacija Med. kredit
Ukupno iz strateškog dokumenta***	100%				
PREGLED PO IZVORIMA (iznosi u KM i postotni udio)					
Proračunska sredstva	Kreditna sredstva		Sredstva EU	Ostale donacije	
960,78 KM	167,69 KM		0,00 KM	0,00 KM	
85,14%	14,86%		0%	0%	
*Struktura udjela financiranja (u %) prioriteta i strateških ciljeva u ukupnom iznosu financiranja strateškog dokumenta.					
**Broj mjera nije ograničen pa se može dodavati onoliko mjera koliko je potrebno za ostvarivanje određenog prioriteta.					
***Struktura financiranja po izvorima financiranja.					
Napomena: Sredstva za financiranje strateškog dokumenta zasnivaju se na projekcijama dostupnih i očekivanih finansijskih sredstava u momentu izrade strateškog dokumenta.					

3.4. Monitoring i evaluacija

Monitoring i evaluacija su neizostavne aktivnosti u ciklusu dizajniranja i implementacije strategija, programa, projekata i mjera i obavezne su za sve projekte i programe finansirane od strane EU, te su racionalan izbor u strateškom planiranju za sve države koje imaju ambicije u pravcu EU integracija. Stoga je i Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Federacije BiH podrazumijeva uspostavu okvira za njen monitoring i evaluaciju. Monitoring i evaluacija su dvije zasebne, ali međusobno povezane faze provedbe javnih politika koje koriste različite alate kako bi se osiguralo pravovremeno prikupljanje adekvatnih podataka, izvještavanje o napretku, procjena učinka napretka te učenje na temelju prethodnog iskustva.

Monitoring istražuje što se dogodilo vezano za dostizanje očekivanih rezultata ili napretka, dok evaluacija analizira zašto se nešto dogodilo i koji je utjecaj te promjene, odnosno usmjerena je na rezultate, učinke i razloge zbog kojih su se promjene dogodile, odnosno istražuje uzroke i učinke promjene evidentirane monitoringom. Prema EU standardima, evaluacija je systemska i objektivna procjena projekata, programa i politika koje su u toku ili su završene, njihova dizajna, provedbe i rezultata. Alat je to koji služi donositeljima odluka za učenje o funkcioniranju i stvarnom učinku finansijskih intervencija, u odnosu na inicijalna očekivanja i procjene. Njime se ocjenjuje djelotvornost, učinkovitost, učinak, održivost, relevantnost i druge značajke određene javne politike ili intervencije.

Monitoring Strategije predstavlja kontinuirano prikupljanje podataka o realizaciji Strategije i dinamici ostvarivanja postavljenih ciljeva i rezultata. On obezbjeđuje donosiocima odluka u sprovođenju politike razvoja mogućnost kontinuirano dobijanje povratnih informacija o implementaciji programa i projekata, odnosno rezultatima njihove implementacije, a samim tim i mogućnost poređenja ostvarenog i planiranog. S druge strane, evaluacija, odnosno ocjena Strategije predstavlja ocjenjivanje njene relevantnosti, učinka, uticaja i efikasnosti. Njome se preispituje sadržaj implementiranih mjera odnosno pojedinih projekata i aktivnosti putem kojih se realizuje cjelokupni plan i donose zaključci o uspješnosti njihove realizacije. Rezultati kvalitetno sprovedene evaluacije pružaju korisne i pouzdane informacije na osnovu kojih se stečena iskustva i naučene lekcije ugrađuju u buduće procese odlučivanja i strateškog planiranja, te pruža mogućnost da se u budućnosti izbjegnu eventualne uočene greške iz prošlosti.

Evaluacija

Prema Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19), za sve strateške dokumente u Federaciji BiH obavezne su: (i) Ex-ante (prethodna evaluacija), koja se radi u fazi izrade strateških dokumenata, prije njihovog usvajanja i (ii) Evaluacija u toku, koja se radi u pretposljednjoj godini implementacije strateških dokumenata. Ex-ante evaluacija se radi s ciljem unapređenja kvaliteta, relevantnosti i koherentnosti strateških dokumenata. Evaluacija u toku se radi s ciljem utvrđivanja stepena implementacije strateških dokumenata, te efektivnosti i efikasnosti planiranih mjera i rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i osiguranja ulaznih elemenata za strateške dokumente za sljedeći planski ciklus. Evaluacija u toku će se raditi u pretposljednjoj godini implementacije Strategije razvoja (2026. godine) i nju će, provesti nezavisni vanjski evaluator, dok će se evaluacija na sredini perioda implementacije raditi ukoliko se za njom ukaže potreba.

Implementacija

Način izrade trogodišnjih i godišnjih planova rada propisan je u čl. 11. i 12. Uredbe o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19). Implementacija Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021 - 2027. vršit će se putem trogodišnjih i godišnjih planova rada

organizacione jedinice za monitoring i evaluaciju FMPVŠ. Prilikom izrade trogodišnjeg plana rada, FMPVŠ ima obavezu preuzeti relevantne mjere iz Strategije razvoja za čiju implementaciju su nadležni sa pripadajućim indikatorima, kao i polazne i ciljne vrijednosti indikatora za svaku godinu trogodišnjeg perioda. Mjere iz Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja se unose kao programi u trogodišnjem planu rada, a svaki program u trogodišnjem planu rada utvrđuje se i kao program u Dokumentu okvirnog budžeta (DOB-u) sa dodijeljenom šifrom. To znači da je mjera iz Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja jednaka programu u trogodišnjem planu rada i DOB-u. Za svaki od utvrđenih programa (mjera) definiraju se aktivnosti/projekti, čija realizacija u trogodišnjem periodu doprinosi ostvarenju mjere, prioriteta i strateškog cilja iz Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Monitoring i izvještavanje

Monitoring predstavlja sistematično i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima. Godišnji izvještaj o radu priprema se s ciljem praćenja provođenja planiranih aktivnosti/projekata i ocjene doprinosa u ostvarivanju programa (mjera) organa i institucija na svim nivoima vlasti. U godišnjem izvještaju o radu precizno se navodi da li su i u kojoj mjeri izvršene planirane aktivnosti iz godišnjih programa rada, zatim očekivani i ostvareni rezultati, planirana i utrošena sredstva za izvršenje aktivnosti i, za eventualno neizvršenje, razlog za neizvršenje ili djelomično izvršenje.